

VU Research Portal

Nota criminaliteitsbeheersing; investeren in meer van hetzelfde

van de Bunt, H.G.

published in

Justitiële Verkenningen

2002

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

van de Bunt, H. G. (2002). Nota criminaliteitsbeheersing; investeren in meer van hetzelfde. *Justitiële Verkenningen*, 4, 8-14.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

W

O

4 02

Toekomst van de rechtshandhaving

Justitiële verkenningen

verschijnt 9 maal per jaar jaargang 28 mei

D

C

Justitie

Wetenschappelijk
Onderzoek- en
Documentatiecentrum

KLUWER

4 02

Toekomst van de rechtshandhaving

jaargang 28 mei

Colofon

Justitiële verkenningen is een gezamenlijke uitgave van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum van het ministerie van Justitie en Kluwer. Het tijdschrift verschijnt negen keer per jaar.

Redactieraad

drs. A.C. Berghuis
prof. dr. H.G. van de Bunt
mr. N.J. Epker-Laverman
mr. dr. J.M. Nelen
mr. dr. E. Niemeijer
dr. B.A.M. van Stokkom
mr. drs. P.J.J. van Voorst

Redactie

drs. M.A.V. Klein-Meijer
mr. drs. P.B.A. ter Veer

Redactieadres

Ministerie van Justitie, WODC
Redactie Justitiële verkenningen
Postbus 20301
2500 EH 's-Gravenhage
fax: 070-370 79 48
tel.: 070-370 71 47
e-mail: pveer@best-dep.minjus.nl

WODC-documentatie

Voor inlichtingen: Infodesk WODC,
070-370 65 53 (09.00u.-13.00u.)
e-mail: wodc-informatiedesk@minjus.nl
Internet-adres: www.wodc.nl

Abonnementen

Justitiële verkenningen wordt gratis verspreid onder personen en instellingen die beleidsmatig werkzaam zijn ten behoeve van het ministerie van justitie. Degenen die in aanmerking denken te komen voor een gratis abonnement, kunnen zich uitsluitend schriftelijk wenden tot bovenstaand redactieadres. Andere belangstellenden kunnen zich tegen betaling abonneren. Zij dienen zich te wenden tot Kluwer afdeling klantcontacten.

Administratie en adreswijzigingen

De abonnementenadministratie wordt verzorgd door Kluwer afdeling klantcontacten, Postbus 878, 7400 AW Deventer, tel.: 0570-673449, automatische bestelling: 0570-673511, fax: 0570-691555, email: juridisch@kluwer.nl Adreswijzigingen kunnen worden doorgegeven door het adresstrookje toe te zenden aan Kluwer afdeling klantcontacten.

Beëindiging abonnement

Betaalde abonnementen kunnen tot uiterlijk 31 december van het lopende abonnementsjaar worden opgezegd. Bij niet-tijdige opzegging wordt het abonnement automatisch voor een jaar verlengd. Gratis abonnementen kunnen desgevraagd te allen tijde beëindigd worden.

Abonnementsprijs

De abonnementsprijs bedraagt 65,00 euro per jaar; studenten en AIO's 50,00 euro (gedurende maximaal vijf jaar). Betaling geschiedt bij voorkeur met de te ontvangen acceptgirokaarten.

Nabestellingen

Losse nummers kunnen worden nabesteld bij Kluwer afdeling klantcontacten. De prijs van losse nummers bedraagt 10,00 euro (exclusief verzendkosten).

Ontwerp

Hans Meiboom, Amsterdam

ISSN: 0167-5850

Opname van een artikel in dit tijdschrift betekent niet dat de inhoud ervan het standpunt van de minister van justitie weergeeft.

Voorwoord 5

H.G. van de Bunt

Nota Criminaliteitsbeheersing; investeren in meer van hetzelfde 8

A.B. Hoogenboom

De Matrix; over de toekomst van misdaad en de inlichtingenfunctie van de politie 15

C. Fijnaut

De aanslagen van 11 september 2001 en de reactie van de Europese Unie 26

B.C.J. van Velthoven

Pakkansen, strafmaten, en het 'marktmodel' van Ehrlich; economische invalshoeken voor het criminaliteitsonderzoek 45

G. Hughes, E. McLaughlin en J. Muncie

Aan de rand van de afgrond; de toekomst van misdaadbestrijding en publieke veiligheid 63

P. Schnabel

Vervelende feiten; criminaliteit onder allochtone jongens 88

Summaries 96

Jaarnaal 99

Literatuuroverzicht 103

Algemeen 103

Strafrecht en strafrechtspleging 104

Criminologie 106

Jeugdbescherming en -delinquentie 109

Verslaving 113

Slachtofferstudies 113

Boeken en rapporten 115

In het afgelopen jaar is een aantal rapporten verschenen waarin de blik nadrukkelijk wordt gericht op de toekomst. Zo wordt in het onder auspiciën van het Nationaal Platform Criminaliteitsbeheersing (NPC) tot stand gekomen rapport *'t Neemt toe, men weet niet hoe* een aantal scenario's geschetst ten aanzien van de financieel-economische criminaliteit in 2010. In de in opdracht van de Adviesraad voor het Wetenschaps- en Technologiebeleid (AWT) verrichte verkenning *Met het oog op de toekomst* staat het jaar 2010 ook centraal. Dit onderzoek heeft tot doel om te beoordelen of de kennisinfrastructuur op het gebied van de wetenschappelijke bestudering van de criminaliteitsproblematiek toereikend is, gelet op de toekomstige ontwikkelingen in de criminaliteit en de bestrijding daarvan. Het derde toekomstgerichte document dat moet worden genoemd is *Justitie over morgen*. Dit is het resultaat van een strategische verkenning, verricht door de directie Algemene Justitiële Strategie van het ministerie van Justitie, naar structurele ontwikkelingen die relevant worden geacht voor het justitieveld in de komende jaren.

De verkenning, scenariostudie, of hoe men dit type onderzoek ook verder noemen wil, heeft overigens niet alleen in Nederland een hoge vlucht genomen. Ook in het buitenland is een aantal gezaghebbende *future studies* verschenen, zoals die van de Oeso, de Europese Commissie en het Britse Crime Prevention Panel.

Een gemeenschappelijk kenmerk van vrijwel al deze rapportages is dat eerst in kaart wordt gebracht welke maatschappelijke veranderingen te verwachten zijn, welke gevolgen deze mogelijkterwijs hebben voor de criminaliteitsontwikkeling en welke implicaties dit toekomstbeeld ten slotte heeft voor de rechtshandhaving.

De diversiteit in het aanbod aan documenten die de criminaliteits-situatie over vijf à tien jaar tot onderwerp hebben heeft de redactie gesterkt in de overtuiging dat het zinvol is om een themanummer te wijden aan de toekomst van de rechtshandhaving. Voor het gemak hebben ook wij het jaar 2010 als ijkpunt genomen. Vanuit verschillende invalshoeken wordt een blik geworpen op relevante maatschappelijke ontwikkelingen die hun schaduw zullen werpen op de rechtshandhaving in dat jaar.

De eerste beschouwing is van de hand van H.G. van de Bunt. Zijn betoog is opgehangen aan de vorig jaar verschenen nota *Criminaliteitsbeheersing: investeren in een zichtbare overheid*. In de optiek van Van de Bunt hebben de opstellers van de nota zich zowel in de probleem-definitie als in de gekozen oplossingsrichting zich te sterk laten leiden door een gesimplificeerd en eenzijdig – op het strafrecht georiënteerd – beeld van de sociale werkelijkheid. De toekomst van criminaliteit en rechtshandhaving is naar alle waarschijnlijkheid veel onzekerder en complexer dan de opstellers van de nota suggereren. In zijn bijdrage schetst drie complicerende omstandigheden waaraan in de nota ten onrechte geen of te weinig aandacht is besteed: de veranderende (terug-tredende) rol van de overheid, de open grenzen en de invloed van de technologie.

Het laatste element neemt een belangrijke plaats in in het betoog van A.B. Hoogenboom. In zijn schets van de breuklijnen waarlangs nieuwe vormen van criminaliteit (sbeheersing) kunnen ontstaan, worden de technologische veranderingen niet voor niets als eerste genoemd. Daarnaast behandelt hij in vogelvlucht een aantal veranderingen van politieke, sociaal-economische, sociologische en psychologische aard die het criminaliteitsvraagstuk wezenlijk zullen veranderen. Hoogenboom eindigt zijn beschouwing met een aan Grabosky ontleende visie op de toekomst van de politiefunctie. De politie wordt in deze visie minder zichtbaar en houdt zich vooral nog met het vergaren en veredelen van strategische informatie bezig. De uitvoerende taken zullen vooral door private organisaties worden verricht. Hoogenboom ondersteunt de visie van Grabosky op hoofdlijnen, maar heeft sterke twijfels of gezien de huidige kwaliteit en inlichtingencapaciteit de politie een dergelijke strategische inlichtingenfunctie waar kan maken.

Het artikel van C. Fijnaut draait om de internationalisering van de rechtshandhaving. De terroristische aanslagen van 11 september 2001 vormen het draai- en angelpunt van zijn betoog. Fijnaut gaat eerst na hoe het beleid op het gebied van de bestrijding van terrorisme er uit zag in respectievelijk de Europese Unie en de Verenigde Staten voor 11 september. Vervolgens wordt bekeken hoe beiden reageerden op de aanslagen zelf. Het artikel eindigt met een toekomstvisie op het beleid van de Europese Unie. In de optiek van Fijnaut zou dat aanmerkelijk daadkrachtiger moeten zijn dan thans het geval is.

Het laatste artikel is van de hand van B.C.J. van Velthoven en geschreven vanuit een economische invalshoek. Zijns inziens is er in de dataverzameling op het terrein van criminaliteit en criminaliteitsbestrijding te weinig aandacht voor het kwantificeren van het strafrisico als resultante van pakkans en strafmaat, per delict en per type delict. Deze grootheden nemen juist in economische beschouwingen een centrale positie in. Vervolgens wordt stilgestaan bij de kwantitatieve toekomstvoorspellingen op basis van een tweetal empirische studies waarin pakkansen en strafmaten een belangrijke rol spelen. Tot slot betoogt Van Velthoven dat aan de hand van het zogenaamde 'marktmodel' van Ehrlich de toekomstige invloed van drie alom relevant geachte maatschappelijke ontwikkelingen – ICT, globalisering en afnemende sociale cohesie – op de criminaliteit in economische termen geanalyseerd kan worden.

De toekomst van misdaad, misdaadbestrijding en openbare veiligheid staat centraal in het artikel 'Op de rand van de afgrond' van de de Britse criminologen Hughes, McLaughlin en Muncie. Invloedrijke factoren in de diverse scenario's zijn de globalisering, groeiende sociaal-economische ongelijkheid, toenemend individualisme, de fragmentatie van traditionele menselijke verhoudingen en de technologische ontwikkeling. De 'postsociale samenleving' zou kunnen ontaarden in een maatschappij waarin het publieke domein verworden is tot een vijandige plek met de continue dreiging van misdaad en geweld. Veiligheidheid is er slechts

voor degenen die dat kunnen betalen. Voor de klassieke criminologie die uitgaat van de psychologie van de individuele dader zien de auteurs weinig plaats in de misdadbestrijding van de toekomst. Zij constateren dat de nieuwe antisociale criminologische theorieën van het dagelijks leven een zeker optimisme hebben veroorzaakt bij beleidsmakers over de mogelijkheid misdaad effectief te bestrijden. In deze aanpak, waarvan situationele misdaadpreventie (smp) de belangrijkste component is, worden zowel misdadiger als misdaad 'genormaliseerd' en 'ontmenselijkt'. Het gaat er niet zozeer om mensen te veranderen als wel situaties. Misdaad kan worden bestreden zonder ingrijpende sociale hervormingen door de inzet van technische middelen op allerlei niveaus van de samenleving. In extreme mate doorgevoerd leidt dit tot een samenleving waarin grote groepen mensen continu in de gaten worden gehouden. Naast deze technocratische aanpak blijft er volgens de auteurs echter ook in de toekomst ruimte voor een 'ouderwets' pleidooi voor verantwoordelijkheid en morele herbewapening van gemeenschap, familie en individu.

Lange tijd hebben we in Nederland de vervelende feiten over het allochtone aandeel in de criminaliteit niet onder ogen willen zien, zo betoogt Paul Schnabel in zijn bijdrage. De sterke groei van de criminaliteit komt voor het grootste deel op rekening van allochtonen, met name jongens en jonge mannen van Marokkaanse en Antilliaanse afkomst. De verschillen tussen allochtonen zijn overigens minstens zo groot als die tussen autochtonen en allochtonen. En die zijn niet goed te verklaren uit verschillen in duur van aanwezigheid of sociaal-economische positie. Waarom toch doen Marokkaanse jongens het zoveel slechter dan Turkse jongens? Waar komen de verschillen in schoolprestaties tussen jongens en meisjes vandaan? Het zijn raadsels die om nader onderzoek schreeuwen, want er blijven te veel allochtone jongens hangen in een uitzichtloze situatie. Dat is bedreigend voor het proces van integratie en een gevaar voor de samenleving, aldus Schabel.

Nota Criminaliteitsbeheersing

Investeren in meer van hetzelfde

H.G. van de Bunt*

Op 26 juni 2001 zonden de ministers van Justitie en BZK de nota *Criminaliteitsbeheersing; investeren in een zichtbare overheid* naar de Tweede kamer. Hoewel de beide ministers benadrukken dat de beheersing van criminaliteit een brede maatschappelijke opdracht is, concentreert de nota zich op een aantal tekorten in de strafrechtelijke handhaving. Geconstateerd wordt dat de criminaliteit in de afgelopen decennia sterk gestegen is en dat vermoedelijk nog geen eind zal komen aan de groei. Daarentegen zijn de pakkans en het ophelderingspercentage van misdrijven gedaald. Zaken die opgespoord worden, kennen vaak een te lange doorlooptijd, waardoor de straf aan effectiviteit verliest. De effectiviteit van straffen is blijkens de hoge recidivepercentages bijzonder laag. De reclassering zou onvoldoende toegerust zijn om daders op maat te begeleiden. De beide ministers constateren dat er een 'inhaalslag' nodig is. De uitgaven voor de strafrechtsketen zijn in de afgelopen twee decennia achtergebleven bij de stijging van de criminaliteit. Er is een 'handhavingstekort' dat moet worden teruggedrongen. Extra geld voor de strafrechtspiegling is noodzakelijk om de criminaliteit beter te kunnen beheersen.

Bij deze investeringen gelden de volgende vier 'speerpunten': versterking van het toezicht in het publieke domein (meer surveillance), verhoging van de pakkans, verkorting van de doorlooptijden en betere (na-)zorg van de reclassering. Voor de extra investeringen op deze gebieden wordt een fors bedrag uitgetrokken op jaarbasis. Er wordt 880 miljoen gulden uitgetrokken voor de uitbreiding van de politie (5000 fte voor uitbreiding van het toezicht; 3000 fte voor de rechetaken), 750 miljoen gulden voor de effecten hiervan op de keten (uitbreiding OM, ZM, kinderscherming, en dergelijke), 60 miljoen voor de verkorting van doorlooptijden, 85 miljoen voor de digitalisering van werkprocessen bij de politie, en 60 miljoen voor de adequatere reclasseringszorg. Tenslotte wordt ook een naar verhouding zeer bescheiden bedrag uitgetrokken voor criminaliteitspreventie.

De beoogde uitbreiding van de politie komt neer op een uitbreiding van de totale personeelsformatie van de Nederlandse politie met 25%. Het gaat dus werkelijk om een grote 'inhaalslag', maar het is de vraag of de gekozen oplossingsrichting wel de meest verstandige is. Er wordt ge-

* De auteur is hoogleraar criminologie aan de Vrije Universiteit te Amsterdam en de Erasmusuniversiteit te Rotterdam.

kozen voor een meer-van-hetzelfde aanpak. De basisgedachte van de nota is dat groei van uitgaven voor de strafrechtspleging het beste antwoord is op de groei van de criminaliteit. Hierbij wordt ervan uitgegaan dat de huidige investeringen noodzakelijk zijn voor de betere beheersing van de criminaliteit in de nabije toekomst. De gedachte is kennelijk dat ook de groei van de criminaliteit meer-van-hetzelfde is.

De vraag is of met deze nota de juiste weg voor de toekomst wordt ingeslagen. De ondertitel *'Investeren in een zichtbare overheid'* geeft al aan dat hierover bij de beide ministers geen twijfel bestaat. Niemand kan in de toekomst kijken. Desondanks kunnen er op basis van een *educated guess* wel enige kritische kanttekeningen geplaatst worden bij de investeringsoperatie. De kern van mijn kritiek is dat de opstellers van de nota zowel in de probleemdefinitie als in de gekozen oplossingsrichting een sterk strafrechtelijk, of zo men wil: departementaal, gekleurde bril op hebben gehad. Zonder deze bril had men vermoedelijk scherper gezien dat de toekomstige criminaliteitsproblemen en handhavingsvraagstukken niet met begrippen als 'inhaalslag' en 'handhavingstekort' geduid kunnen worden.

De toekomst van criminaliteit en rechtshandhaving is naar alle waarschijnlijkheid veel onzekerder en complexer dan de opstellers van de nota suggereren. In deze korte bijdrage wil ik drie complicerende omstandigheden onder de loep nemen: de veranderende rol van de overheid, de open grenzen en de invloed van de technologie.¹

De strafrechtelijke overheid op de terugtocht

De in de nota gekozen meer-van-hetzelfde strategie staat haaks op een fundamentele verandering die zich voordoet in de rol van de nationale overheid in de Westerse wereld. Deze houdt in dat de overheid bij het regisseren en reguleren van belangrijke maatschappelijke processen een steeds minder belangrijke rol speelt. De afhankelijkheidsrelaties tussen nationale staten, bedrijfsleven en burgers veranderen. Grote ondernemingen opereren op mondiale schaal en ontgroeien als het ware de nationale politieke instituties. Tegelijkertijd raken ook burgers in toenemende mate vervreemd van gevestigde politieke instituties. De overheid maakt een terugtrekkende beweging en vertrouwt hierbij op de werking van de markt en op het zelfregulerend vermogen van het bedrijven en non-profit organisaties.

Tegen deze achtergrond bezien doet de ambitie van de nota om de strafrechtelijke overheid een 'inhaalslag' te laten maken wat gedateerd aan. In plaats van het versterken van het strafrechtelijke apparaat ligt het meer in de rede om allerhande maatschappelijke krachten te mobiliseren bij de preventie en bestrijding van criminaliteit. De zojuist genoemde

1 Deze aspecten worden uitgebreid behandeld in hoofdstuk 2 van de verkenning *Met het oog op de toekomst* (Bruinsma, Van de Bunt e.a., 2001)

terugtrek van de overheid doet zich ook voor in de strafrechtelijke handhaving. Reeds in het befaamde beleidsplan *Samenleving en criminaliteit* (1985) werd uitgesproken dat de beheersing van de criminaliteit geen exclusieve taak van politie en justitie meer kan zijn. Nadien zijn vele activiteiten ondernomen door bestuurlijke overheden, bedrijven en overige organisaties om risico's op het gebied van 'onveiligheid' te weren. Er is in de afgelopen twee decennia veel energie gestoken in de geïntegreerde samenwerking tussen deze instanties en de strafrechtelijke diensten.

Ook op de bijzondere terreinen van de strafrechtelijke handhaving (milieu, arbeidsveiligheid, mededinging, fiscaliteit) is sprake van een toenemende integratie en samenwerking tussen politie en justitie met andere overheidsinstanties. In toenemende mate investeren de verantwoordelijke vakdepartementen in bijzondere opsporingsdiensten, die naast de 'reguliere' politie belast zijn met de opsporing van regel-overtredingen op specifieke terreinen. Binnen bedrijven en non-profit organisaties is preventie van criminaliteit en behoud van integriteit een intrinsiek onderdeel van de activiteiten gaan uitmaken. En niet in de laatste plaats worden burgers (bijvoorbeeld ouders van criminele jongeren; allochtone ouders; leerkrachten) gewezen op hun verantwoordelijkheid in de overdracht van normen en het uitoefenen van toezicht op de naleving ervan.

In de praktijk wordt het toezicht niet alleen meer door de politie maar ook door allerlei pseudo-politiële toezichthouders uitgeoefend, zoals bedrijfsbeveiligers, particuliere bewakingsdiensten, en straatwachten. Voorts is er sprake van versterking van toezichthoudende activiteiten in specifieke sectoren, zoals de beurs, het notariaat, de financiële dienstverlening, ter voorkoming van criminele invloeden. Ook deze activiteiten worden in hoofdzaak door niet-politiële functionarissen verricht. De (versterkte) STE oefent toezicht uit op de beurs, vertrouwensnotarissen pogen de 'poortwachtersfunctie' van het notariaat te waarborgen, en interne bedrijfsbeveiligers binnen banken zorgen er voor dat financiële dienstverleners hun integriteit behouden in de publieke dienstverlening.

Tegenover al deze ingrijpende ontwikkelingen steekt de analyse van de nota *Criminaliteitsbeheersing* schril af. Weliswaar wordt bij een aantal specifieke onderwerpen (cybercrimes, georganiseerde misdaad) gewezen op de noodzaak van samenwerking met andere organisaties en met bestuurlijke overheden, maar publiek-private samenwerking en geïntegreerde aanpak van criminaliteit vormen niet de hoekstenen van de criminaliteitsbeheersing die in de nota wordt voorgestaan. De oorzaak van de criminaliteitsproblemen wordt vooral gezocht in het handhavingstekort (te weinig politie) en de oplossing wordt simpelweg in de opheffing ervan gevonden (meer politie). Door deze focus op het strafrechtelijke apparaat worden allerlei dwingende empirische en normatieve onzekerheden en vragen over de criminaliteitsbeheersing in de nabije toekomst uit de weg gegaan: welke lering kan worden getrokken uit de vele vormen van geïntegreerde misdaadbesteding, tot hoe ver

mag de privatisering van veiligheidszorg en criminaliteitsbestrijding gaan? In hoeverre zijn overheden, organisaties, en burgers gerechtigd preventieve acties te ondernemen op basis van risicotaxaties en vermoedens van criminaliteit?

Open grenzen

In de nota wordt gesteld dat europeanisering en globalisering twee van de belangrijkste actuele trends zijn die het werk en het werkterrein van politie en justitie in de komende jaren diepgaand zullen beïnvloeden. Deze – op zichzelf terecht – constatering voert vervolgens tot de conclusie dat er meer zal moeten worden samengewerkt door de Nederlandse politie en justitie met buitenlandse diensten. In de eerste plaats wordt hierbij gedacht aan het versterken van de inzet van politie en O.M. om de uitvoering van rechtshulpverzoeken op het gewenste peil te brengen. In de tweede plaats moet de Nederlandse politie beter worden toegerust om aanwijzingen en tips uit het buitenland te benutten die kunnen leiden tot het instellen van opsporingsonderzoeken in Nederland. Te vaak blijft informatie uit het buitenland onbenut. In de derde plaats wordt gepleit voor meer samenwerking tussen verschillende landen in de zogeheten 'joint teams'.

Het lijkt erop alsof in de nota angstvallig de onderwerpen worden vermeden die er werkelijk toe doen bij het bepalen van de strategie voor de nabije toekomst. Een belangrijk onderwerp dat volop aandacht verdient is het moeizame verloop van de internationale politie- en justitiesamenwerking. Op het niveau van de formele regelgeving, de internationale verdragen en de juridische instrumentaria vindt een steeds verdergaande harmonisering plaats. Maar is er ook daadwerkelijk sprake van samenwerking op het uitvoerende politieke en justitieële niveau? Uit de omvangrijke internationale studie van Den Boer komt naar voren dat het vertrouwen van opsporingsambtenaren in internationale samenwerkingsstructuren nog minimaal is (Den Boer, 1999). Ook Fijnaut wijst in zijn oratie op stagnatie in de onderlinge samenwerking (Fijnaut, 2001). Deze problemen kunnen niet opgelost worden door meer politie- en justitiefunctionarissen aan te trekken voor internationale samenwerking.

Een ander belangrijk punt dat ongenoemd blijft in de nota betreft de verhouding tussen nationale en supranationale criminaliteitsbeheersing. Supranationale voorzieningen zullen in de nabije toekomst waarschijnlijk aan belang winnen. Met name op het terrein van de tegen de EU gerichte fraude en corruptie staat de vestiging van supranationale opsporings- en vervolgingsdiensten voor de deur (Vervaele, 1999). Op dit moment is de invloed van het supranationale gezag boven de nationale soevereiniteit al zichtbaar, met name bij grensoverstijgende misdaadproblemen, zoals de aanpak van internationale drugshandel en de handhaving van de regelgeving ter bestrijding van mond- en klauwzeer. Ook

bij de politieke besluitvorming over verdergaand gedogen van de aanvoer van soft drugs bleek dat de nationale speelruimte om een eigen beleid te voeren klein geworden is. Dit roept de vraag op hoe sterk de Nederlandse justitie zich nog wil maken in het verdedigen van de nationale soevereiniteit. Aan deze strategische vraag wordt in de nota geen woord gewijd.

Vooralsnog lijken plegers van criminaliteit meer baat te hebben bij open grenzen dan de strafrechtelijke autoriteiten. Veel criminaliteit is grensoverschrijdend. Ondanks de europeanisering en globalisering blijven verschillen tussen regio's in de wereld belangrijke drijfveren vormen voor illegale activiteiten. De wereld mag dan wel een 'global village' zijn geworden maar de verschillen in cultuur, religie, welvaart, veiligheid zijn er niet minder om. Door deze verschillen blijven er belangrijke economische perspectieven bestaan voor smokkelaars van verboden waar (wapens, drugs, chemisch afval) en van mensen (vrouwenhandel, mensensmokkel). De recente problematiek met de bolletjesslikkers illustreert nog eens hoe moeilijk het is om effectief goederen- en personenverkeer in een open samenleving te controleren. Gevoegd bij de sterke stijging van het internationale personen- en goederenverkeer, kunnen er in de nabije toekomst wellicht grote effecten optreden op de omvang van de criminaliteit. Veel is nog onzeker, maar duidelijk is wel dat de drie voorstellen uit de nota onvoldoende recht doen aan de complexiteit van het vraagstuk.

De invloed van technologie

Recentelijk zijn in verschillende landen (Australië², Engeland³, Nederland⁴) verkenningen geschreven en scenario's ontwikkeld om goed te kunnen anticiperen op de criminaliteitsproblemen van de nabije toekomst. Zonder uitzondering wordt in deze publicaties prominent aandacht besteed aan de toenemende betekenis van de technologie, met name ICT en natuurwetenschappen.

Ontwikkelingen op het gebied van ICT bieden mogelijkheden om nieuwe misdaden te plegen.⁵ Deze worden gepleegd door nieuwe soorten daders die niet erg lijken op de traditionele *street crime offender* (Wells, 1995). Maar er zijn ook traditionele misdrijven die door ICT een nieuwe dimensie krijgen (heling, fraude, kinderpornografie). De kans is

2 PMSEIC, Science, crime prevention and law enforcement, juni 2000.

3 Crime prevention panel, Turning the corner, 2000.

4 Ernst & Young Forensic services, *Neemt toe, men weet niet hoe*; *Scenariostudie financieel-economische criminaliteit 2010*, 2001; Oey (red.), *Technologie voor morgen; ontwikkelingen op het gebied van technologie en criminaliteitspreventie*, Den Haag, Center, 1999; Senter, *Technologie & Samenleving*, Den Haag, 2000.

5 Bijvoorbeeld illegale interceptie van telecommunicatie (afluisteren van GSM's); elektronisch vandalisme en terrorisme (het verstoren van de informatie-technologische infrastructuur van defensiesystemen); telecommunications piracy (inbreuk op copyright).

groot dat door de technologische mogelijkheden meer criminaliteit gepleegd wordt. Immers deze misdaden kunnen snel worden gepleegd en gemakkelijk worden verheimelijkt. De kans op betrapping is laag (Grabosky en Smith, 1998). Bovendien zijn er maar weinig morele barrières te nemen bij het plegen van dergelijke misdrijven. Meestal is de toegebrachte schade niet in geld uit te drukken en is het leed dat slachtoffers wordt aangedaan niet zichtbaar.

ICT biedt uiteraard ook veel mogelijkheden voor politie en justitie. Dankzij ICT kunnen veel gegevens worden verwerkt, systemen worden gekoppeld en gecombineerde zoekvragen worden gesteld. Bij de regulering van de *cyber space* doet zich een vergelijkbaar dilemma voor als bij de open grenzen. Hoe kan met behoud van de positieve kanten van ICT (snel, anoniem, klantvriendelijk, open) effectief toezicht worden uitgeoefend? Welke rol kunnen politie en justitie hierbij spelen. Zijn de strafrechtelijke instanties wat betreft cultuur en vaardigheden in staat om effectief in de cyberwereld te opereren.

Naast ICT zijn er ook in de fysieke wetenschappen en in de biotechnologie belangrijke technologische innovaties gaande, met vele toepassingsmogelijkheden op het gebied van criminaliteit en criminaliteitsbeheersing. Onder de fysieke wetenschappen worden onder meer de electrotechniek, materiaalkunde en de analytische scheikunde gerekend. Op al deze gebieden worden reeds bestaande technieken vervolmaakt en doorontwikkeld met belangrijke toepassingsmogelijkheden voor criminaliteitspreventie en -bestrijding. Zo is er de digitalisering van vingerafdrukken, waardoor iemand zich bij het openen van zijn auto of het ophalen van geld uit een automaat gemakkelijk kan identificeren. Microsatelliet-technologie maakt het heel gemakkelijk om kleine objecten met een grote mate van precisie te identificeren, te lokaliseren en te volgen. Dergelijke technieken zouden ingezet kunnen worden in bijvoorbeeld de strijd tegen mensensmokkel of bij het tenuitvoer leggen van elektronisch huisarrest.

Ook de ontwikkelingen in de biotechnologie, met name in het onderzoek naar de DNA-structuur van de mens, kunnen grote gevolgen hebben voor de preventie of bestrijding van misdaad. De ontwikkeling van DNA-techniek biedt vele toepassingsmogelijkheden voor het identificeren van personen, maar ook voor het verkrijgen van inzicht in het ontstaan van afwijkend gedrag.

Evenals bij de open grenzen het geval is, kan nauwelijks met enige precisie worden voorspeld wat de effecten zijn van deze veranderingen op de criminaliteit en welke betekenis deze kunnen hebben voor de preventie en bestrijding van criminaliteit. Maar dat dergelijke ontwikkelingen invloed hebben is wel zeker. De nota gaat op deze ontwikkelingen nauwelijks in. Er wordt geen normatief kader ontwikkeld aan de hand waarvan de toekomstige ontwikkelingen beoordeeld kunnen worden. Van belang bijvoorbeeld is dat er een normatieve oriëntatie wordt geboden op de rol van de technologie in de politieke opsporing: moeten de tech-

nologische mogelijkheden aangegrepen worden of moet de politie juist erg terughoudend zijn en zich niet laten begoochelen door technische speeltjes? Uitdaging of gevaarlijke verleiding? Het is hoe dan ook geraden dat de technologische toepassingsmogelijkheden op de voet worden gevolgd en dat steeds weer opnieuw vragen worden gesteld over het al, dan niet toelaatbare karakter ervan.

Slot

Investeren in een zichtbare overheid, zo is de ondertitel van de nota. Van investeren in de strafrechtspleging is zeker sprake. De voorgestane uitbreiding van met name de politie is van ongekennde omvang. Maar waar leidt het toe? Is een meer-van het-zelfde benadering wel het meest geraden gelet op de huidige problemen? Geeft de nota wel antwoord op vragen en problemen van de nabije toekomst? Naar mijn mening schiet de nota tekort in de beantwoording van deze vragen. De nota genereert wel veel geld maar geeft geen oplossingsrichtingen aan die anticiperen op toekomstige ontwikkelingen. Naast empirische, effectiviteitsvragen zouden bij het ontwerpen van criminaliteitsbeleid ook vele normatieve vragen gesteld moeten worden: hoe ver mag de privatisering van veiligheidszorg gaan, de toepassing van de technologie in de opsporing, enzovoort. Het is jammer dat de nota zelfs niet aan het stellen van dergelijke vragen toe komt, laat staan aan de beantwoording ervan.

Literatuur

Boer, M. den

In: Fijnaut, C. (red.), *Politie; studies over haar werking en organisatie*, Alphen aan de Rijn, Samson, 1999

Bruinsma, G.J.N., H.G. van de Bunt e.a.

Met het oog op de toekomst

Den Haag, AWT, AWT-achtergrondstudies nr. 24, 2001

Fijnaut, C.J.C.F.

Europa; een lusthof voor rechts-vergelijkend onderzoek
2001 (oratie)

Grabosky, P.N., R.G. Smith

Crime in the digital age; controlling telecommunications and cyberspace
Sydney, Federation press, 1998

Vervaele, J.A.E.

Naar een europees zelfstandig bestuursorgaan (ZBO) voor fraude- en corruptiebestrijding in de EU

Nederlands juristenblad, afl. 14, 1999, pp. 636-643

Wells, L.E.

Explaining crime in the year 2010

In: Klofas en Stojkovic, *Crime and justice in the year 2010*, Londen, wadsworth Publishing Company, 1995

De Matrix

Over de toekomst van misdaad en de inlichtingenfunctie van de politie

A.B. Hoogenboom*

'That a dedicated funding stream is established to focus science and technology attention to crime reduction.'

Recommendation 1 Foresight report Turning the Corner United Kingdom

'Improve law enforcement capacity to fully engage in the scientific community.'

Recommendation 1 Working Group on Science & Crime Fighting Australia

'Appoint a high level S7T policy group, underpinned by a science and technology clearing house.'

Recommendation 1 Working Group on Science & Crime Fighting Australia

'Er zijn twee werelden. De een is een droom. De ander is de Matrix ... De 22^e eeuw. Neo is een computerhacker, die door Trinity wordt gevraagd een groep vrijheidstrijders te helpen, onder aanvoering van de illustere Morpheus. Deze groep verzet zich tegen zelfdenkende computers die de menselijke beschaving beheersen. De computers houden de mensen onder de duim door ze letterlijk in te pluggen in een virtual reality omgeving, die er uit ziet als de 20^e eeuw zoals wij die kennen. Morpheus gelooft dat Neo de uitverkorene is om de computer te verslaan en bevrijdt hem uit de Matrix. De groep bereidt zich voor op de allesbeslissende strijd met de beschermers van de Matrix, waarin fictie en realiteit dwars door elkaar heen lopen.'

Dit is de inleidende tekst op de video van de film. *De Matrix*, een cult-film over de ongewisse toekomst. De fantasie van een op hol geslagen scriptschrijver. We worden vergast op onwerkelijke beelden, fantastische ontwikkelingen en staaltjes van ongeloofwaardige technologie. Fictie en realiteit lopen dwars door elkaar heen. Ongeloofwaardig?

De 20^e eeuw was de eeuw van de grootste wetenschappelijke vooruitgang in de wereldgeschiedenis. Meer kennis werd vergaard dan in alle

* De auteur is als senior onderzoeker werkzaam bij het COT te Den Haag en als bijzonder hoogleraar Forensic Business Studies verbonden aan universiteit Nyenrode.

voorafgaande eeuwen bij elkaar. In de afgelopen tien jaar is sprake geweest van een duizelingwekkende versnelling. In de laatste tien jaar is meer wetenschappelijke vooruitgang geboekt dan in de gehele 20^e eeuw (Michio Kaku, 1998). De wet van Moore blijkt al twintig jaar te gelden: de capaciteit van de computer verdubbelt iedere achttien maanden. Intell Pentium I, II en binnen een paar jaar Intell Pentium MIX. Revoluties doen zich voor in de ICT en met name ook de natuurwetenschappen (DNA, quantumfysica, nanotechnologie).

Michael Crichton, auteur van onder andere *Jurassic Park* dat handelt over de gevaren van genetische manipulatie, koppelt in zijn romans maatschappelijke thema's aan 'onwerkelijke' scripts. In *Timeline* (2000) verwerkt hij ontwikkelingen in de quantumfysica. Quantumfysica heeft betrekking op het vermogen om iedere stof op atomair niveau te beïnvloeden. De fameuze scènes in de serie *Star Trek* laten een glimp zien van deze technologie. Met enige regelmaat gaat een astronaut in een lichtbundel staan en zegt: 'Beam me up, Scotty!' De astronaut belandt dan vervolgens in een ander zonnestelsel, of in een andere tijd. De mens wordt gedeconstrueerd tot atomen, 'verzonden' en ergens anders 'opgebouwd'. Fictie of naderende werkelijkheid? Crichton bespreekt in zijn inleiding de grote investeringen van de Amerikaanse overheid in het onderzoek naar quantumfysica.

Robocop is een andere aan de fantasie van Hollywood ontsproten sciencefiction film over de toekomst van de rechtshandhaving. De grens tussen mens en techniek is vervaagd. Onwerkelijk scenario? Tikt u eens 'robotics' in op een willekeurige internetzoekmachine. Over de hele wereld wordt aan universiteiten onderzoek gedaan naar de vermenselijking van de robot en de robotisering van de mens. In *De Matrix* zit een scène waarin een *Kung Fu*-programma wordt geladen in de hersenen van Neo. Waarom nog leren en studeren?

De Duitse filosoof Peter Sloterdijk schreef een boek met de titel *Regels voor het mensenpark*. In de 19e en 20e eeuw creëerden we dierenparken, in de 21e eeuw gaan we wellicht mensenparken meemaken die worden gemanaged door robots. En, dan zijn we weer terug bij *De Matrix*. In verschillende toekomststudies wordt verondersteld dat computers een eigen persoonlijkheid gaan ontwikkelen. Dit proces is in gang gezet door deze computers te voorzien van zelfdenkende software (neurale netwerktechnologie, artificiële intelligentie). Het gevolg zal zijn dat naast mensenrechten, robots rechten gaan opeisen. In de filosofie, de ICT-literatuur en bijvoorbeeld in het vakgebied van de robotics wordt uitgebreid geschreven over deze scenario's. In het Verenigd Koninkrijk is de afgelopen jaren een stimulerend en uitdagend proces op gang gebracht door het Home Office om de toekomst van misdaad en sociale controle te verkennen. De vraag wordt ook hier gesteld of we als samenleving de techniek onder controle kunnen houden (Turning the Corner, 2000)?

In dit themanummer van *Justitiële verkenningen* zijn we op zoek naar de toekomst van misdaad en haar preventie of bestrijding. Er bestaat een

noodzaak dit soort van denkexercities te verrichten omwille van de fundamentele gebreken in onze huidige kennisinfrastructuur op dit terrein. Dit jaar publiceerde de Adviescommissie Wetenschap en Technologie (AWT) een studie over de wijze waarop wij in Nederland kennis over criminaliteit hebben georganiseerd. De studie werd uitgevoerd door Van de Bunt, Bruinsma en Haen (2001). De hoofdconclusie is dat de bestaande kennisinfrastructuur zodanig is georganiseerd, dat de vereiste oriëntatie op toekomstige vraagstukken ernstig wordt bemoeilijkt. Het zal pas na een aantal ingrijpende veranderingen mogelijk zijn de benodigde infrastructuur te realiseren. De huidige kennisinfrastructuur heeft de volgende problematische eigenschappen:

- te grote afhankelijkheid van kortlopend opdrachtonderzoek; er wordt te weinig lange termijnonderzoek verricht en te weinig onafhankelijk en fundamenteel onderzoek;
- beperkt beschikbare middelen;
- versnipperde organisatie van de kennisproductie;
- geringe bundeling van kennis, waardoor de accumulatie van kennis wordt bemoeilijkt;
- afzonderlijke en soms door schotten gescheiden ontwikkeling van de objectdisciplines;
- beperkte internationale aansluiting van de kennisproductie; en
- toenemende disbalans tussen de private en publieke kennisproductie.

Onze kennisinfrastructuur is niet meer in staat om antwoorden te geven op fundamentele nieuwe vragen die maatschappelijke veranderingen oproepen. Door deze veranderingen ontstaan nieuwe breuklijnen waarlangs, volgens een aantal toekomststudies, nieuwe vormen van criminaliteits(beheersing) kunnen gaan ontstaan. Enkele van deze breuklijnen zal ik min of meer impressionistisch aangeven. Zij zijn ontleend aan een aantal recente toekomststudies en uitputtend noch volledig. In 'normal science' termen is sprake van een exploratieve exercitie: wat zouden nieuwe onderzoekthema's kunnen zijn voor wetenschappelijk onderzoek in de nabije toekomst. Niets meer, niets minder. Ik eindig met de contouren van een toekomstvisie op de politiefunctie, ontleend aan het werk van Grabosky (1996) en Ericson en Haggerty (1997). Toekomstverkenningen over de mogelijke richting waarin de misdaad zich zou kunnen ontwikkelen dienen 'vertaald' te worden naar de mogelijke consequenties voor politie en justitie, toezichhouders en de veiligheidsindustrie.

Breuklijnen

Technologische breuklijnen

In een rapport van de Working Group on Law Enforcement & Technology, een initiatief van de Australische overheid, wordt een pleidooi ge-

houden om een High Level Consultation Group op te richten die richting moet geven aan de discussie over de (on)mogelijkheden van technologie in de rechtshandhaving. Een overzicht wordt gegeven van de verschillende technologische ontwikkelingen en de mogelijke toepassingen daarvan (DNA-onderzoek, nanotechnology, micro-satellieten, ICT, biometrie enzovoort).

In Nederland heeft een groot aantal wetenschappelijke disciplines de aandacht gericht op politie en justitie en in mindere mate de veiligheids-industrie en de bijzondere opsporingsdiensten. De 'verwetenschappelij-king' van de politie heeft in de afgelopen decennia een grote vlucht genomen. Het betreft echter voornamelijk alfavetenschappen (historici, sociologen, bestuurskundigen, psychologen enzovoort). In Australië wordt nu gepleit voor het betrekken van bètavetenschappers hierbij (ICT, biologie, natuurkundigen, medici enzovoort).

Militaire breuklijnen

De technologische breuklijnen worden sterk beïnvloed doordat militaire technologie zijn weg vindt in het civiele leven. Na *Die Wende* en het einde van de Koude Oorlog zien we een verspreiding van militaire technologische kennis in de richting van zowel de rechtshandhaving als het bedrijfsleven. Het is vooral de verdienste geweest van het Echelon-rapport, in opdracht van het Europees Parlement, dat systematisch inzicht is ontstaan in de snelle ontwikkelingen die zich voordoen in surveillancetechnieken.

Naast de verspreiding van militaire technologie – een goed voorbeeld is de verhuur van spionagesatellieten aan bijvoorbeeld oliemaatschappijen voor de locatie van gas- en olievelden – kan ook worden gewezen op andere militaire breuklijnen. De traditionele grenzen tussen de krijgsmacht en de rechtshandhaving wordt diffuser. Dit proces wordt beschreven door Bernard Welten (2000), korpschef in Groningen. De Stichting Maatschappij, Veiligheid en Politie (SMVP) heeft een project gedaan rondom dit thema. De krijgsmacht wordt meer en meer ingezet voor vrede- en politieachtige missies.

De gebeurtenissen van 'elf september' kunnen een grote invloed hebben op de toenemende grensvervaging tussen het militaire en civiele domein. De rechtshandhaving kampt met een structureel financieringstekort. Is het denkbaar dat militaire budgetten worden overgeheveld naar maatschappelijke veiligheidsinitiatieven? Kan militaire technologie (meer) worden ingezet? Kunnen militaire eenheden een grotere rol spelen?

Inlichtingenbreuklijnen

Het politieke inlichtingenwerk is historisch gezien de meest primaire functie van politie en veiligheids- en inlichtingendiensten (Fijnaut,

1979). In de loop van de geschiedenis hebben de politiefunctie enerzijds en veiligheids- en inlichtingenfuncties anderzijds een verschillende ontwikkeling doorgemaakt, maar zij zijn nooit volledig gescheiden. Het politieke inlichtingenwerk binnen de politie werd verzorgd door de Politieke Inlichtingendiensten (PID). Deze functie is na de politiereorganisatie in 1993 overgedragen aan de Regionale Inlichtingendiensten (RID). Na 'elf september' is sprake van een uitbouw van de RID's. Het is denkbaar dat in de toekomst sprake zal zijn van een toenemende grensvervaging tussen het criminele en politieke inlichtingenwerk.

Een andere breuklijn is ontstaan tussen het criminele inlichtingenwerk en het financiële inlichtingenwerk. Met de oprichting van het Meldpunt Ongebruikelijke Transacties, financiële misdaadanalyse binnen de Cri (nu divisie recherche van het KLPD) en het Financieel Expertisecentrum (Fec) worden de grenzen tussen het traditionele criminele inlichtingenwerk en de financiële inlichtingenvergaring, -bewerking en -veredeling diffuser. Binnen het Fec wisselen politie en justitie, bijzondere opsporingsdiensten, financiële toezichthouders (Nederlandsche Bank, STE, Verzekeringskamer) informatie uit. Dit proces verloopt (nog) met vallen en opstaan vanwege juridische (on)mogelijkheden. Het is echter denkbaar dat op dit terrein nog meer stappen worden gezet.

Bovendien wordt deze breuklijn versterkt door de betrokkenheid van de BVD bij de informatie-uitwisseling en -analyse. In de verschillende voortgangsnota's over de aanpak van terreur wordt expliciet aandacht besteed aan financiële inlichtingenvergaring.

Politieke breuklijnen

In verschillende toekomststudies van de Oeso, het ministerie van Justitie in Nederland (rapport *Justitie over morgen*, rapport *Particuliere beveiliging; (Inter)nationale trends en ontwikkelingen*), de genoemde AWT-studie *Met het oog op de toekomst*, de NPC-scenariostudie *'t neemt toe, men weet niet hoe; financieel-economische criminaliteit in 2010* en bijvoorbeeld in het stimulerende essay van Grabosky (1996) wordt gewezen op de fundamentele veranderingen in de verhouding tussen staat en markt. Een wereldwijd proces van liberalisering, privatisering, *contracting out* enzovoort wordt gezien als een van meest ingrijpende maatschappelijke veranderingen.

De staatsgerichte notie van 'regeren' gaat plaats maken voor vormen van *corporate governance*. De staat trekt zich terug van een groot aantal maatschappelijke domeinen en voormalige verzorgingsfuncties van de staat (voor milieu, mensenrechten, arbeidsomstandigheden, veiligheid, energie, transport, sociale en medische voorzieningen) worden overgedragen naar de markt. In Nederland wordt deze discussie onder andere aangezwengeld door de Ser (rapport *De winst van waarden*) en bijvoorbeeld de discussie over maatschappelijk verantwoord ondernemen of investeren.

Langs deze nieuwe breuklijnen ontstaan volgens anderen ongelimiteerde gelegenheidsstructuren voor financieel-economische criminaliteit. Organisatiecriminaliteit in de vorm van prijsafspraken, kartelvorming, bedrijfsspionage, oneigenlijke beïnvloeding van reclame of wetenschappelijk onderzoek, het op de markt brengen van onveilige producten, of dumping van deze goederen in de Derde Wereld en vormen van politieke corruptie (Hoogenboom, 2001).

Consensus lijkt wel te bestaan over de fundamentele verschuiving in de preventie (en repressie) van criminaliteit door de veiligheidsindustrie. Enerzijds wordt dit gestimuleerd, anderzijds is sprake van problematisering en het denken in termen van nieuwe vormen van criminaliteit. Grabosky noemt het potentiële verlies aan verantwoording (*accountability*), het falen van de markt (*market failure*), het falen van de nieuwe toezichthouders (*gatekeepers*), in Nederland de NMa, de STE, de Opta, het ontstaan van belangenconflicten tussen staat en markt (*conflicts of interest*) of zelfs corrumpering van het beleid (*capture of the policy process*).

In Nederland wijst de WRR (2000) op de noodzaak van borging van het publieke belang. Immers, dit publieke belang wordt onderwerp van een diffuse verantwoordelijkheid van (semi-)private en publieke actoren.

Sociaal-economische breuklijnen

Een rode draad in verschillende *future studies* wordt gevormd door nieuwe breuklijnen in de economie en, bijgevolg, de sociale structuren in onze samenleving. Een constante is de breuklijn tussen *haves* en *have nots*. Arbeid, kapitaal, inkomen en de toegang tot de ICT-structuren zal in deze visie onrechtvaardig verdeeld zijn. Dit kan leiden tot nieuwe vormen van traditionele (gewelddadige) criminaliteit: inbraken, berovingen, zinloos geweld enzovoort. De *low tecs* (digitaal onderontwikkelde burgers) kunnen de *high tecs* (digitaal ontwikkelde burgers) niet volgen en vallen terug op gewelddadige criminaliteit. Deze breuklijn kan scherper worden in een multiculturele samenleving waarin migratiestromen op gang zijn gekomen. In het liberale gedachtegoed worden de sociaal-economische breuklijnen veel minder scherp gezien.

Marktbreuklijnen

Naast de *corporate governance* filosofie wordt in de literatuur ook gewezen op een meer grimmig marktgedrag. In de informatiesamenleving vertegenwoordigt kennis en (de toegang) tot informatie macht. In deze samenleving zal strijd worden geleverd om informatie. Dit kan binnen bestaande concurrentieverhoudingen en marktspelregels, maar kan ook de vorm gaan aannemen van info-oorlogen (Toffler, 1990). Info-oorlogen hebben betrekking op het idee dat burgers, ondernemingen en staten een strijd (gaan) leveren over de toegang tot kennis en informatie. Kennis is immers een produktiemiddel geworden. De toenemende aandacht

voor illegale marketingtechnieken (kopen van cliëntenbestanden), maar zeker ook de aandacht voor bedrijfsspionage lijken hierop te wijzen.

De marktbreuklijnen kunnen vervlochten raken met belangen van nationale eenheidsstaten. In de discussie over het Echelonnetwerk wordt verondersteld dat deze publieke inlichtingencapaciteit wordt ingezet voor bedrijfseconomische belangen van Amerikaanse, Duitse, Nederlandse of bijvoorbeeld Israëliëse bedrijven.

Psychologische breuklijnen

Een rode draad in toekomststudies is de veronderstelling dat een aantal psychologische veranderingen zich voordoen die mogelijk van invloed zijn op misdaad. Twee veranderingen springen er uit: individualisme en materialisme.

Over individualisme wordt al decennia gelamenteerd. In het rapport *Samenleving en criminaliteit* (1985) wordt reeds gewezen op de afnemende sociale controle (familie, kerk, school enzovoort). Het individu zou als gevolg bandeloos worden en ongeremd. In de Britse Foresightstudie wordt verondersteld dat steeds meer mensen zelfstandig zullen leven. De familie verliest zijn waarde in het overbrengen van normen en waarden. Er zullen 'more self-centred, self-indulgent and hedonistic personalities' ontstaan.

Het toenemende materialisme wordt gekoppeld aan de marktgeesten die uit de fles zijn ontsnapt. Premier Kok sprak over 'exhibitionistische zelfverrijking' en in de literatuur over fraude en corruptie in het financiële stelsel wordt de greedfactor, de 'hebzuchtfactor' verondersteld (Hoogenboom, 2002).

In een senarioproject van de Rotterdam School of Management (www.rdm.nl) wordt *money driven crime* genoemd, criminaliteit die zal ontstaan als gevolg van toenemende marktwerking. Naast hebzucht wordt een nieuw concept geïntroduceerd: narcistische misdaad. Het plegen van een misdaad omdat je die misdaad kúnt plegen, bijvoorbeeld een hack. Het enige doel is psychologische gratificatie. In de hackerswereld is dit geen onbekend verschijnsel.

Aan de andere kant neemt echter de betrokkenheid van burgers bij uiteenlopende maatschappelijke vraagstukken toe. Politieke betrokkenheid loopt minder over de schijven van traditionele politieke partijen, maar veeleer langs *single issues* waarbij aansluiting wordt gezocht bij niet gouvernementele organisaties (NGO's). Het is dus zeer de vraag of sprake is van individualisering en, zo hier al van sprake is, niet van de opkomst van maatschappelijke betrokkenheid langs geheel andere breuklijnen. Op de slotdag van de Tweede Anti-Corruptie Conferentie (mei 2001) boden ruim honderd NGO's een petitie aan. NGO's richten zich ook op milieu, mensen- en dierenrechten, transparantie in de medische zorg enzovoort.

Virtuele breuklijnen

In de informatiesamenleving maken hiërarchische organisatiestructuren (met een pyramide-model) plaats voor horizontale relaties. Macht raakt gedemocratiseerd door de toegang tot ICT-structuren. Een netwerk-samenleving ontstaat: e-commerce, e-democratie, e-learning. Individen en groepen communiceren en organiseren zich langs virtuele breuklijnen. Begrippen als snelheid, anonimiteit en complexiteit worden verknoopt met begrippen als cybercrime en cyberterrorisme. Een golf aan publicaties over deze onderwerpen is het gevolg.

In 't *Neemt toe, men weet niet hoe* maak ik een onderscheid tussen 'schaduwdenkers' en 'lichtzoekers'. De eersten zien hel en verdoemenis in de digitalisering of virtualisering van onze samenleving. Het begrip asymmetrische oorlogsvoering wordt gebruikt om aan te geven dat een *scriptkiddy* (een jonge ICT'er) van waaruit ook ter wereld een aanval kan uitoefenen op machtige staten (de VS), instituties (Nasa, NSA) of grote bedrijven.

De complexiteit en interdependentie van de kritische informatie-infrastructuren (ICT, logistiek, transport, financiën enzovoort) is kwetsbaar, zo luidt het argument. Dit is natuurlijk waar, maar tegelijkertijd wijzen 'lichtzoekers' op de toenemende aandacht voor veiligheid en preventie. Ook wordt gewezen op de schier onbegrensde mogelijkheden van de techniek om informatie te verzamelen. De Phillipijnse jongen die een virus verspreidde was binnen enkele dagen gelokaliseerd. De mogelijkheden van digitale opsporing en digitale inlichtingenvergaring worden wellicht onderschat. Juist op deze terreinen lijken zich snelle technologische ontwikkelingen voor te doen.

Activismebreuklijnen

Ideologische conflicten veroorzaken nieuwe activismebreuklijnen. Een deel hiervan loopt nu reeds langs etnische breuklijnen. Dit heeft gevolgen voor traditionele (straat)misdaad en terrorisme.

In het scenario van de Rotterdam School of Management wordt gewezen op een mogelijk verdere uitbreiding van ideologisch geïnspireerde misdaad, sociaal protest of terreur omwille van een breed scala aan morele vraagstukken: milieu, mensenrechten, religieuze onderwerpen, ethische vraagstukken enzovoort. In *No logo* bespreekt Naomi Klein de censuur van multinationals die bepaalde popmuziek, literatuur en reclame-uitingen tegen hebben gehouden omdat deze niet zouden passen in de *moral majority*-opvattingen van de massaconsument.

Een ander ideologische breuklijn kan ontstaan rondom privacy-vraagstukken. Er is sprake van een grootschalige informatiehonger, zowel bij de overheid als het bedrijfsleven. In het scenario van de Rotterdam School of Management wordt de vraag opgeroepen hoeveel formele

controle burgers zullen accepteren omwille van misdaadpreventie en repressie?

In de VS is een aantal jaren terug door burgers en financiële instellingen massaal geprotesteerd tegen de verruimde identificatieverplichtingen. Het is denkbaar dat dergelijke 'privacy-oproeren', of zelfs privacyterrorisme, een nieuw fenomeen gaan worden.

Aan de andere kant is dezer dagen sprake van een maatschappelijke verschuiving naar rechts en is het veiligheidsvraagstuk politiek rijp om nog verder geëxploiteerd te worden: nieuwe en verruimde bevoegdheden en herdefiniëring van het recht om met rust te worden gelaten, zoals privacy wel wordt gedefinieerd. Immers, we hebben toch niets te verbergen? Of wel?

Toekomst van de politiefunctie

In al haar manifestaties is de primaire functie van de politie de bestaande orde te reproduceren en deze te representeren (Ericson en Haggerty, 1997; Fijnaut, 1979; Grabosky, 1996).

De bestaande orde ondergaat een groot aantal veranderingen: globalisering, ontstaan van een 24-uurs economie en -cultuur, gelijktijdige individualisering en afhankelijkheid van de ICT-structuren, revoluties in de wetenschap en met name de technologie, demografische veranderingen als vergrijzing en de multiculturele samenleving, de snelheid van de misdaadglobalisering en het achterblijvende nationale en geïnstitutionaliseerde (van politie en justitie) antwoord daarop, de digitalisering van misdaad en tenslotte de mogelijkheid dat de *have nots*, de *low tecs*, (nog) meer gewelddadige misdaad zullen plegen.

Ericson, Haggerty en Grabosky ontwikkelden een visie op de toekomst van de politiefunctie. Centraal hierin staat de inlichtingenfunctie. In *Policing the risk society* stellen Ericson en Haggerty dat een fundamentele herwaardering dient plaats te vinden van deze inlichtingenfunctie. De publieke politie dient een centrale rol te spelen in de coördinatie van activiteiten van al die andere (semi-)publieke en private toezichthouders met als doel een brede maatschappelijke basis te creëren voor riskmanagement. Hun onderzoek stelt de inlichtingen en communicatiemogelijkheden van de politie centraal. Deze dient verder ontwikkeld te worden in de richting van financiële instellingen (banken en verzekeringsmaatschappijen), de gezondheidszorg, sociale zekerheid en bijvoorbeeld het educatieve systeem. De politie wordt een kennismakelaar om twee redenen. Allereerst om zelf op te treden (handhaving rechtsorde, openbare ordehandhaving en hulpverlening), maar meer nog om informatie te delen met andere maatschappelijke instituties, bedrijven en burgers zodat deze inhoud kunnen geven aan de invulling van respectievelijke risk managementfuncties. In Nederland speelt deze discussie bijvoorbeeld in de verzekeringswereld. Dienen gesloten informatiesystemen niet meer toegankelijk te zijn bij de acceptatie van verzekeringen, of

de claimafhandeling? De aanname hierbij is dat de politie over een zeer dominante maatschappelijke informatiepositie beschikt.

Grabosky zit op dezelfde lijn. Hij ziet een dramatische herstructurering van het rechtshandhavingssysteem. Hij werkt een visie uit op de toekomst van de politiefunctie waarin de politie minder zichtbaar wordt. Immers, de private veiligheidsindustrie en een groot aantal nieuwe toezichthouders (In Nederland, de NMA, STE, Voedselautoriteit enzovoort) nemen veel taken over. De politie verdwijnt uit het centrum van het toneel en ontwikkelt haar strategische inlichtingenfunctie. Hierdoor is anticipatie op ordeverstoringen mogelijk en kan zij in staat zijn om andere actoren te faciliteren. Niet met fysiek optreden doch met het delen van informatie die het anderen mogelijk maakt om op te treden. Teneinde dit optimaal te kunnen doen ontstaat een noodzaak om de activiteiten van andere publieke en private toezichthouders te overzien. De centrale rol van de politie zal gelegen zijn in het monitoren van het gehele spectrum van het 'overall crime control system'. Dit maakt het mogelijk om middels informatieverstrekking initiatieven te stimuleren, optreden te manipuleren, de kwaliteit te bewaken van dit optreden door het uitvoeren van audits, ook bij private partijen. Grabosky ziet de politie in deze functie als even gezaghebbend als vroeger, maar minder opvallend op de achtergrond een centrale functie vervullen. De overheid is in deze visie eerder een facilitator en een kennismakelaar, dan een uitvoerder.

Grabosky plaatst twee kanttekeningen. In de eerste plaats is het de vraag of de terugtrekkende staat de politieke wil heeft om te investeren in een dergelijke nieuwe organisatorische, ICT-gedreven en managerial stijl van de politie. Grabosky gaat hierbij bovendien voorbij aan de bestaande werving, selectie en training van de politie. Niet alleen van het management, maar met name van de huidige inlichtingencapaciteit van de CIE's en de RID's. Kan de huidige politie een dergelijke strategische functie wel waarmaken? Is de kwaliteit aanwezig? En, willen we dit als samenleving wel?

Aan de andere kant illustreren de besproken inlichtingenbreuklijnen mogelijkwerwijs veranderingen als aangegeven door Grabosky. De nieuwe politiefunctie kan bovendien in een andere organisatie worden ondergebracht.

In de tweede plaats wijst Grabosky op een opmerking van Kettl (1993). Een relationele, inlichtingengedreven, politiefunctie staat op het eerste gezicht haaks op de aangeven fundamentele verschuiving van de staat naar de markt. Onder de oppervlakte van deze privatisering zou dan sprake zijn van een 'gouvernementalisering' van met name ook de vele private activiteiten in de veiligheidszorg.

Tenslotte

Ik deel de conclusie van Bruinsma, Van de Bunt en Haen over de gebrek-kige kennisinfrastructuur. Toekomstbespiegelingen en scenario-

exercities kunnen een functie vervullen in het ontwikkelen van nieuwe onderzoeksthema's voor het politie en criminologisch onderzoek. Hier-toe dienen andere verhalen te worden geconstrueerd over de toekomst van misdaad(preventie). Anders raken we niet voorbij aan het volgens Ericson en Haggerty weliswaar explosief toenemende politieonderzoek dat echter in toenemende mate vervalt in herhalingen en zelfs intellectueel stagneert.

Literatuur

Bruinsma, G.J.N., H.G. van de Bunt e.a.

Met het oog op de toekomst; verkenning naar de kennisvragen over misdaad en misdaadbestrijding in 2010
Den Haag, 2001

Ericson, R.V., K. Haggerty

Policing the risk society
Toronto, 1997

Fijnaut, C.

Bedrijfsmatig georganiseerde particuliere opsporing en het Wetboek van Strafvordering

Voorlopige versie 9 september 2001, voorstudie project Strafvordering 2001 van de universiteiten van Tilburg en Groningen. (niet gepubliceerd).

Foresight. Making the Future work for you. Crime Prevention Panel United Kingdom. (www.foresight.gov.uk)

Grabosky, P.N.

The future of crime control
In: *Trends & issues in crime and criminal justice*, november 1996
(www.aic.gov.au)

Hoogenboom, A.B.

't Neemt toe, men weet niet hoe; scenariostudie financieel-economische criminaliteit in 2010
Den Haag, NPC, 2001

Hoogenboom, A.B.

Inzake financieel-economische criminaliteit

Den Haag, 2001 (oratie)

Hoogenboom, A.B.

Justitie over morgen; een strategische verkenning

Den Haag, ministerie van Justitie, directie Algemene Justitiële Strategie, 2001

Kaku, M.

Visions; how science will revolutionize the 21st century and beyond
Oxford, 1998 (PMSEIC Working Group on Science & Crime Fighting)

Welten, B.

Interne veiligheid vereist bundeling van krachten; een verkenning van de vervlechting tussen politie en krijgsmacht

Amsterdam, 2000 (doctoraalscriptie, niet gepubliceerd)

De aanslagen van 11 september 2001 en de reactie van de Europese Unie

C. Fijnaut*

'The confrontation that we are calling for with the apostate regimes does not know Socratic debates ... Platonic ideals ... nor Aristotelian diplomacy. But it knows the dialogue of bullets, the ideals of assassination, bombing, and destruction, and the diplomacy of the cannon and machine-gun'. (Uit het voorwoord van het Al Qaeda handboek)

Het beleid van de Europese Unie voor 11 september

Terrorisme is bepaald geen nieuw fenomeen op het grondgebied van de (Lidstaten van de) Europese Unie. Enerzijds heeft een aantal landen in de jaren zestig, zeventig en tachtig te maken gehad met terroristische respectievelijke extremistische groepen en bewegingen van vooral extreem-linkse maar ook wel van extreem-rechtse huize. Namen en afkortingen als RAF, Rode Brigades, CCC, Action Directe, Wehrsport Gruppe Hoffmann liggen velen nog vrij vers in het geheugen. Anderzijds worden verschillende landen tot op de dag van vandaag geconfronteerd met nationalistische respectievelijk separatistische terroristische organisaties en groepen. Het Verenigd Koninkrijk bijvoorbeeld vooral met het (Real) IRA en zijn protestantse tegenhanger UFF, Spanje met de ETA en Frankrijk met allerlei Corsicaanse brigades. Daarenboven pleegden in de eerste helft van die periode bovenal Palestijnse bewegingen en commando's heel wat terroristische aanslagen op Europees grondgebied. De Abu Nidal Group, Al Fatah en PFLP zijn de meest bekende symbolen voor die acties geworden (Schmid, 1983; Crettiez en Ferret, 1999). Nederland tenslotte kreeg niet alleen te maken met terroristische acties van buitenlandse bewegingen en groepen maar ook met die uit Molukse kringen (Muller, 1994).

Het spreekt welhaast voor zich dat de opkomst en de ontwikkeling van al deze terrorismen eerst en vooral in de betrokken landen hand in hand zijn gegaan met een beleid om ze tot staan te brengen. Mede afhankelijk van de aard en omvang van het probleem nam dit beleid in de diverse landen heel verschillende vormen aan: van staatkundige concessies en diplomatieke manoeuvres tot louter politieke acties. De complexiteit en

* De auteur is als gewoon hoogleraar verbonden aan de katholieke Universiteit Brabant en de Katholieke Universiteit Leuven.

veelzijdigheid van dit beleid wordt wel eens over het hoofd gezien, vooral omdat de organisatie en het optreden van bijzondere inlichtingen-, politie- en legereenheden nu eenmaal het meest tot de verbeelding spreken en gemakkelijk een debat over vrijheden en rechten van burgers op gang brengen (Dobson en Payne, 1982; Cettina, 1994; Donohue, 2001; Klerks, 1989).

Hier komt echter zeker bij dat de meeste van de betrokken landen, in hun hoedanigheid van Lidstaat van de Europese Gemeenschap, vooral ook op het terrein van de politie- en inlichtingendiensten toen voor het eerst in het kader van de Europese Politieke Samenwerking (EPS) officieel een gezamenlijk anti-terrorismebeleid gestalte hebben gegeven. In eerste orde werd overgegaan tot de oprichting van Trevi, in december 1975, om de samenwerking bij de politieke bestrijding van het terrorisme te verbreden en te intensiveren. (Van der Wel en Bruggeman, 1993). Enkele jaren later, in 1979, werd de Police Working Group on Terrorism (PWGOT) tot stand gebracht om met name de uitwisseling van inlichtingen tussen de politie- en inlichtingendiensten te bevorderen (Benyon e.a., 1993). Het is dus niet verwonderlijk dat de bestrijding van het terrorisme in het Verdrag betreffende Europese Unie (artikel 29) wordt genoemd als een van de onderwerpen waarrond de Lidstaten met elkaar zullen samenwerken in het raamwerk van de Derde Pijler. En evenmin dat de verbetering van haar doeltreffendheid een van de doelstellingen van Europol vormt (artikel 2 lid 1 van het Europol-verdrag). Opmerkelijk is overigens dat Nederland beide keren tot de initiatiefnemers behoorde.

In het begin van de jaren negentig werd in West-Europa vrij algemeen gedacht dat – afgezien van de problemen in Noord-Ierland en Noord-Spanje – het terrorisme geen Europese uitdaging meer vormde, ook niet het terrorisme bedreven door islamitische strijdgroepen. Voorzover deze laatste en nieuwe vorm van terrorisme al werd geproblematiseerd werd zij bovenal in verband gebracht met de burgeroorlog en de daarbij behorende slachtingen in Algerije. De islamitische groepering die daar een centrale rol in speelt is de terreurbeweging Gia. Zij deed tot voor kort eigenlijk alleen in Frankrijk met geweld van zich spreken, te beginnen met de kaping van een vliegtuig van Air France in 1994 en vervolgens, in 1995, met een serie bomaanslagen in met name Parijs. De Franse overheid greep politiek en militair evenwel keihard in en dit is vermoedelijk een van de redenen geweest waarom een aantal van de (al dan niet vermeende) aanhangers van de Gia in de voorbije jaren hun heil zochten in België, in Brussel.

Tegen deze achtergrond en tegen de achtergrond van de aanslagen van 11 september kan het positief worden genoemd dat de BVD in de brochure die hij in april 2001 publiceerde over het *Terrorisme aan het begin van de 21e eeuw* juist ook het islamitisch terrorisme uitdrukkelijk betitelde als een ernstige internationale dreiging, met name in de richting van de Verenigde Staten en Rusland. Minder sterk aan deze brochure is de afwezigheid van de notie dat het hier om een zeer acuut probleem

gaat dat dringend vraagt om een meer slagvaardige aanpak op het niveau van de Europese Unie. Dit tekort springt in elk geval niet alleen in het oog als men de BVD-brochure afzet tegen de Amerikaanse beleidsliteratuur uit die dagen (zie hierna) maar ook wanneer men haar vergelijkt met het rapport dat een commissie van het Europese Parlement in juli 2001 publiceerde over de rol van de Europese Unie in de bestrijding van het terrorisme. In dit rapport, geschreven door G. Watson, wordt onder meer gesteld dat de bestaande vormen van politieke en justitiële samenwerking niet meer voldoende zijn om het hedendaagse terrorisme op een afdoende manier te bestrijden en dat dringend behoefte is aan een modernisering van die samenwerking. De BVD volstond op dit punt met een opsomming van de lopende initiatieven en wees in het geheel niet op de noodzaak om die samenwerking anders en beter te organiseren. Waar de dienst er – kan zeker achteraf worden geconstateerd – helemaal naast zat is op het punt van de gevolgen van het gebruik van ‘conventionele’ middelen: die kunnen volgens de BVD wel groot leed veroorzaken doch hun slachtofferpotentieel blijft ‘relatief beperkt’. Reeds in het licht van de bomaanslagen op de Amerikaanse ambassades in Kenia en Tanzania in augustus 1998 waarbij in totaal ruim tweehonderd doden en meer dan vijfenveertighonderd gewonden vielen is deze beoordeling nogal merkwaardig.

Het beleid van de Verenigde Staten voor 11 september

De zo-even genoemde aanslagen op de Amerikaanse ambassades in Afrika brengen ons bij het anti-terrorismebeleid dat de Verenigde Staten in de voorbije decennia heeft gevoerd. Het is belangrijk om daar in dit verband enige aandacht aan te wijden omdat de Europese Unie zich na de aanslagen volmondig solidair met deze grootmacht heeft verklaard en haar beleid sindsdien dus onvermijdelijk mede wordt bepaald door de Amerikaanse aanpak van het terrorisme (Fijnaut, 2002).

Tot in het begin van de jaren tachtig werd het (internationaal) terrorisme door de opeenvolgende Amerikaanse regeringen bovenal beschouwd als een uitvloeisel van de Koude Oorlog. En ook al was het in hun ogen toen nog geen groot probleem, zij troffen wel maatregelen om er adequaat tegen op te kunnen treden. Zo werd de aanpak van terroristische incidenten op het eigen grondgebied in handen gelegd van de FBI, het State Department en dus de CIA werd de ‘lead agency’ voor de behandeling van terroristische incidenten buiten het grondgebied van de Verenigde Staten. Er kwam echter een vrij ingrijpende ommekeer in de aanpak van het (internationaal) terrorisme onder invloed van de aanslagen op de basis van de Amerikaanse mariniers in Beiroet op 23 oktober 1983 (241 doden) en op de Amerikaanse ambassade in diezelfde stad op 20 september 1984 (14 doden). President Reagan schreef in april 1984 aan het Congres: ‘Terrorism has become a frightening challenge to the tranquillity and political stability of our friends and allies (...) A very wor-

risome and alarming new kind of terrorism has developed: the direct use of instruments of terror by foreign states (...). These activities are an extremely serious and growing source of danger to us, our friends and our allies, and a severe challenge to America's foreign policy'. Dat hierbij met name werd gedacht aan de Hizbollah in Libanon en aan landen als het Iran van Khomeini was duidelijk. En, zoals gezegd, het bleef niet bij woorden. In de jaren nadien werd overgegaan tot versterking van de FBI, tot de oprichting van een Counterterrorism Center in de CIA, de uitzending van FBI-liaisons naar ambassades in het buitenland om de internationale politieke samenwerking te intensiveren, en de beloning van inlichtingen over terroristische activiteiten.

In de jaren negentig nam het aantal aanslagen tegen/in de Verenigde Staten niet toe maar wel hun ernst en dus hun impact op het beleid. Hierbij moet niet alleen worden gedacht aan terroristische activiteiten uit het kamp van islamitische extremisten. De aanslag door T. McVeigh en T. Lynn Nichold op het A.F. Murray Federal Building in Oklahoma City in 1995 (174 doden en 1.800 gewonden) verwekte natuurlijk ook veel commotie in het land. Maar zeker zo ingrijpend – voor het Amerikaanse antiterrorisme-beleid in elk geval – was de aanslag met sarin-gas door Aum Shinrikyo in de ondergrondse van Tokyo (twaalf doden en vijfduizend gewonden). Want deze aanslag demonstreerde in Amerikaanse ogen dat niet alleen dictators als Saddam Hoessein bereid en in staat zijn (biologische of andere) massa-vernietigingswapens te gebruiken tegen hun binnenlandse vijanden maar ook terroristische bewegingen. En al zijn deze bewegingen wellicht (nog) niet zelf in staat zulke wapens te produceren, zij zouden er via een land als Irak misschien vroeg of laat wel de beschikking over kunnen krijgen en op deze manier ook catastrofale aanslagen in Amerikaanse grootsteden kunnen plegen. De grote zorgen van Amerika omtrent het regime van Saddam Hoessein op dit punt dateren dus niet van vandaag of gisteren. Zij zijn in de loop van de jaren wel steeds maar toegenomen, parallel aan de aanslagen tegen Amerika door islamitisch-terroristische organisaties. Want als een land als Irak al in staat en bereid zou zijn om de bedoelde wapens in handen te spelen van terroristische bewegingen dan zouden toch juist deze organisaties daarvoor in aanmerking komen. Zij delen immers de grenzenloze haat tegen de Verenigde Staten (Stern, 1999; Lake, 2000; Miller e.a., 2001). Daarenboven staan ook deze organisaties zeer vijandig tegen een groot aantal van de regimes in het Midden-Oosten. Zij beschouwen die als 'apostate regimes' zoals uit het citaat boven deze bijdrage blijkt, regimes dus die ook uit alle macht moeten worden bestreden.

De aanslagen begonnen – na de aanslagen in Beiroet – opnieuw in februari 1993 met de half mislukte aanslag op het World Trade Center in New York City (zes doden en meer dan duizend gewonden) waarbij niet uit het oog mag worden verloren dat in het kielzog van deze aanslag maar ternauwernood aanslagen op een aantal andere beroemde en belangrijke gebouwen in de stad konden worden voorkomen, en dat in

1997 slechts op het nippertje een zware aanslag op de *subway* kon worden verhinderd. Ondertussen, in 1996, waren er bij een aanslag op de Amerikaanse luchtmachtbasis Khobar Towers in Saoedi-Arabië al weer negentien doden en honderden zwaargewonden gevallen. Twee jaar later, in 1998, vonden de al genoemde massa-aanslagen op de Amerikaanse ambassades in Afrika plaats. En op 12 oktober 2000 verloren vervolgens zeventien militairen het leven bij de aanslag op de USS Cole in de haven van Aden. De aanslagen van 11 september 2001 vormden dus het (voorlopige?) hoogtepunt in een hele reeks van aanslagen die – blijkens de strafrechtelijke onderzoeken die er naar zijn ingesteld – kunnen worden toegeschreven aan islamitisch-terroristische bewegingen. Voor de aanslag van 1993 is in 1995 in elk geval de leider van zulk een beweging uit Egypte veroordeeld, voor de aanslagen van 1998 werden in mei 2001 in New York de voormannen van Al Qaeda – waaronder Bin Laden zelf – en enkele van hun medestanders veroordeeld. Al deze aanslagen verraden zonder twijfel dat Bin Laden en zijn medestanders oorlog voeren tegen de Verenigde Staten, dat het dus om een politieke oorlog gaat. Hierom zijn de aanslagen gericht tegen de (symbolen van de) politieke macht van Amerika in de (islamitische) wereld en niet bijvoorbeeld tegen Coca-Cola (Bergen, 2001).

Via opeenvolgende Presidential (Decision) Directives werd het anti-terrorismebeleid verder uitgewerkt. De belangrijkste krachtlijnen die in de loop van de jaren werden uitgetekend waren: de beperking van de personele, materiële en functionele kwetsbaarheid van de Verenigde Staten via de massieve vergaring van informatie, de afschrikking van terrorisme door hard te reageren op terroristische acties, een adequate respons op aanslagen in de richting van de Amerikaanse burgers, en de ontwikkeling van middelen om het terroristische gebruik van massavernietigingswapens zoveel als mogelijk te voorkomen en de gevolgen van hun inzet zo goed mogelijk te kunnen managen. Om dit beleid gestalte te geven werd enerzijds de 'counterintelligence community' gereorganiseerd. Er werd een Counterintelligence Board of Directors gevormd, bijgestaan door een National Counterintelligence Executive en een National Counterintelligence Policy Board. Verder werd enerzijds fors geïnvesteerd in de FBI. In deze dienst werd niet alleen een Counterterrorism Center ingericht maar ook een National Domestic Preparedness Office en een National Infrastructure Protection Center opgezet. Daarenboven werden in vijf grootsteden Rapid Deployment Teams op de been gebracht. De Antiterrorism and Effective Death Penalty Act van 1996 bood anderzijds onder meer de mogelijkheid om terroristische groepen te bestempelen als Foreign Terrorist Organizations en op grond van deze kwalificatie hun financiering aan te pakken. Verder werd het beleid aangescherpt om staten die in de ogen van Amerika terroristische bewegingen ondersteunen internationaal te isoleren en er met forse sancties tegen op te treden. Tot de staten waarom het gaat, behoren – naast Irak – Iran, Cuba, Libië, Noord-Korea, Soedan, Syrië en – voor de

val van de Taliban – Afghanistan vanwege de ondersteuning van Bin Laden c.s. Het anti-terrorismebeleid evolueerde dus meer en meer in de richting van een integraal en geïntegreerd binnen- en buitenlands beleid (Pillar, 2001).

Dit hele samenstel van maatregelen werd door een aantal gouvernementele commissies in de Verenigde Staten toch niet voldoende geacht om de dreiging van het terrorisme afdoende te keren. Reeds tussen 1996 en 1999 werd door drie verschillende commissies aangegeven dat het beleid nog steeds niet coherent genoeg werd ontwikkeld en dus ook niet daadkrachtig genoeg werd uitgevoerd. Meer bepaald de organisatie van de terrorismebestrijding moest het ontgelden. Die is ‘fragmented, uncoordinated and politically unaccountable’; er was dringend nood aan een National Office for Combating Terrorism in het Witte Huis zelf. De zorgen van zowel veel beleidsmakers in Washington als van veel uitvoerende mensen werden tenslotte met kracht naar voren gebracht in het rapport *Countering the changing threat of international terrorism* (voorjaar 2000) van de National Commission on Terrorism, voorgezeten door de ook in ons land goed bekende ambassadeur L. Bremer III. De boodschap in dit rapport was de volgende: ‘The government must immediately take steps to reinvigorate the collection of intelligence about terrorists’ plans, use all available legal avenues to disrupt and prosecute terrorist activities and private sources of support, convince other nations to cease all support for terrorists, and ensure that federal, state and local officials are prepared for attacks that may result in mass casualties’. Mede gegeven de grote urgentie die in deze boodschap besloten ligt, is het niet verwonderlijk dat de allerhoogste prioriteit volgens deze commissie de verzameling van inlichtingen over de plannen en methoden van terroristen moest zijn. Ten tweede zouden hardere sancties moeten worden getroffen tegen staten die terroristische groeperingen ondersteunen of er toch niet hard genoeg tegen optreden – in dit verband noemde de commissie ook Griekenland. Ten derde zouden alle geledingen van de overheid zich veel beter moeten voorbereiden op catastrofale terroristische aanslagen. En ten vierde moest worden overgegaan tot vergaande (inhoudelijke en budgettaire) integratie van de plannen en activiteiten van alle departementen en diensten die betrokken zijn bij de bestrijding van terrorisme.

Na de aanslagen van 11 september weten we zeker dat deze commissie het bij het rechte eind had met haar alarmerende boodschap. Wie enig idee heeft van de manier waarop deze aanslagen werden voorbereid en uitgevoerd kan inderdaad tot de conclusie komen dat zij maar konden slagen omdat er sprake was van een mismatch tussen het anti-terrorismebeleid zoals dat in de voorbije jaren werd gevoerd en de aard van de dreiging waartegen het was gericht. Atta en andere leden van Al Qaeda konden door relatief behendig manoeuvreren immers nogal gemakkelijk door het Amerikaanse veiligheidsnet glippen. Maar niet alleen door het Amerikaanse, ook door dat van (sommige Lidstaten van) de Eu-

ropese Unie. Dus het gaat niet alleen om een Amerikaanse mismatch maar ook om een Europese misrekening.¹ Dit wil niet zeggen dat wanneer het (transatlantisch) net sneller en vaster was geknoopt zulke aanslagen niet zouden hebben plaatsgevonden. De geschiedenis van het terrorisme en de terrorismebestrijding in Europa laat immers genoegzaam zien dat terrorisme zich bij voortduring aanpast aan de manieren waarop het wordt bestreden en omgekeerd.

De reactie van de Europese Unie op de aanslagen

De eerste reactie

Het was in september 2001 wel voor de eerste keer dat de Europese Unie zich als Unie officieel uitsprak over transatlantische samenwerking bij de bestrijding van terrorisme maar het was niet de eerste keer dat een aantal Lidstaten van de Europese Unie officieel besprak met de Verenigde Staten hoe zij onderling zouden kunnen samenwerken. Op initiatief van President Clinton vonden in juni 1995, december 1995 en juli 1996 immers topconferenties over terrorismebestrijding plaats waaraan – naast Frankrijk – ook het Verenigd Koninkrijk, Duitsland en Italië deelnamen.² De partijen konden het op deze conferentie over een heel aantal actiepunten eens worden. Zo bijvoorbeeld over de internationale criminalisering van terroristische activiteiten en het bezit van biologische wapens, de uitlevering van terroristen en de bestrijding van witwassen, de beveiliging van het (lucht)verkeer en de uitbreiding van de mogelijkheden van forensisch onderzoek in verband met aanslagen. Waar ze het bepaald niet over eens konden worden was de aanpak van staten die ervan worden verdacht/beticht terroristische bewegingen te ondersteunen. Duitsland en Frankrijk keerden zich vierkant tegen de isoleringsstrategie die de Verenigde Staten propageerden. Zij verkozen de kritische discussie met deze staten (Hoffman, 1999).

Overigens is van deze topconferenties expliciet niet veel terug te vinden in het beleid van de Europese Unie. Mogelijk hebben de resultaten ervan hoofdzakelijk doorgewerkt in het beleid van de individuele Lidstaten. In december 1995 publiceerde de Europese Raad wel een verklaring betreffende het terrorisme waarin werd opgeroepen tot meer onderlinge samenwerking. En in de volgende jaren zijn dan ook wel bescheiden initiatieven op dit vlak genomen. Zo werd in oktober 1996 overgegaan tot de aanmaak van een register dat een overzicht geeft van de speciale bevoegdheden en bekwaamheden van Lidstaten bij de bestrijding van ter-

1 Zie hieromtrent de berichten in *The New York Times* van 4 en 18 november en van 30 december 2001. En naar aanleiding van de recente arrestatie in Pakistan van de operationele mastermind van Al Qaeda, Abu Zubaydah, ook de berichten hieromtrent in *The Guardian* van 7 april 2002 en in *Der Spiegel* van 8 April 2002.

2 De stukken hieromtrent kan men vinden op <http://www.state.gov/www/global/terrorism>.

rorisme.³ En in december 1999 werd door de Europese Raad de aanbeveling gedaan om de financiering van terroristische activiteiten meer gezamenlijk aan te pakken.⁴ Verder verraadt de interne correspondentie van de Working Party on Terrorism in de Derde Pijler dat er de voorbije jaren is gesproken over de opmaak van gemeenschappelijke dreigingsanalyses, het uitbrengen van 'open' situatierapporten betreffende het terrorisme in de Europese Unie, de structuur van de onderlinge berichtgeving bij terroristische acties en de ondersteuning van de aankomende Lidstaten bij de opbouw van hun potentieel om met zulke acties om te gaan.⁵

Erg indrukwekkend is het allemaal niet. In vergelijking met het beleid dat de Verenigde Staten in de voorbije decennia op federaal niveau hebben gevoerd stelt het zelfs niets voor. Maar het probleem met deze vergelijking is natuurlijk dat het hier om twee zo verschillende grootheden gaat: waar het in het geval van de Verenigde Staten gaat om een federale staat met – op het terrein van de binnen- en buitenlandse veiligheid – steeds meer competenties op federaal niveau, hebben de Lidstaten van de Europese Unie juist op dit punt hun eigen soevereiniteit niet of nauwelijks prijsgegeven. Hoe zou de Europese Unie in het nabije verleden dus een beleid hebben kunnen voeren dat de vergelijking met dat van de Verenigde Staten wél zou kunnen doorstaan?

Tegen deze achtergrond moet de reactie van de Europese Unie op de aanslagen van 11 september als heel bijzonder worden gekwalificeerd: voor het eerst in haar geschiedenis is er zoiets als een algemeen anti-terrorismebeleid geformuleerd. Dit gebeurde op 20 september toen de zogenaamde JBZ-Raad (Ministers van Justitie en Binnenlandse Zaken) in de eerste plaats een aantal maatregelen voor de Lidstaten zelf overeenkwam inzake de justitiële samenwerking, de samenwerking tussen de politie- en inlichtingendiensten, de aanpak van de financiering van terrorisme en de grensbewaking. Maatregelen die in het oog springen zijn met name de volgende:

- de voorbereiding van een gemeenschappelijke definitie van terroristische actie;
- de invoering van een Europees arrestatiebevel;
- de versnelde invoering van het EU-verdrag op de wederzijdse rechtshulp;
- de opbouw van een of meer gemeenschappelijke opsporingsteams bestaande uit politiemensen, magistraten en vertegenwoordigers van Euro-pol en (Pro-)Eurojust die gespecialiseerd zijn in anti-terrorisme;
- de verbetering van de justitiële coördinatie van strafrechtelijke onderzoeken betreffende terrorisme;

3 *Official Journal* van 25-10-1996, L 273/1-2.

4 *Official Journal* van 23-12-1999, C 373/1.

5 Deze correspondentie is via het trefwoord Enfopol te traceren in de stukken van de Council of the European Union.

- de uitbouw van de samenwerking tussen de inlichtingendiensten met het oog op de voorkoming van terroristische acties;
- de intensivering van het overleg tussen hoofden van anti-terrorisme-eenheden met betrekking tot operationele samenwerking;
- de versnelling van de informatiestroom over terrorisme in de richting van Europol;
- de vorming van een team van anti-terreur-specialisten bij Europol;
- de verscherpte toepassing van de bestaande wetgeving op de geldstromen van terroristische groepen;
- en de invoering van een systeem van wederzijdse evaluatie betreffende het gevoerde anti-terrorismebeleid.

In de tweede plaats werd vooral een aantal maatregelen getroffen om de samenwerking met de Verenigde Staten te verbeteren. Hierbij gaat het met name om:

- de intensivering van het overleg betreffende terroristische dreigingen en organisaties;
- meer coördinatie van de aanpak van de financiering van terrorisme;
- de uitnodiging van Amerikaanse vertegenwoordigers bij het overleg tussen hoofden van anti-terrorisme-eenheden;
- onderzoek van de mogelijkheden tot formele en informele samenwerking tussen Europol en Amerikaanse politiediensten binnen het raamwerk van het Europol-verdrag en de bijbehorende wetgeving, in het bijzonder de mogelijkheden om persoonsgegevens uit te wisselen;
- en de eventuele sluiting van een verdrag tot wederzijdse strafrechtelijke rechtshulp bij de bestrijding van terrorisme.

Op de buitengewone zitting van de Europese Raad d.d. 21 september werden deze maatregelen officieel bekrachtigd, ook in die zin dat de Raad in december aan de hand van rapportages wilde nagaan in hoeverre zij reeds waren uitgevoerd. Verder werd op deze zitting de noodzaak onderstreept om het gevoerde beleid in te bedden in het algemene beleid van de Europese Unie, speciaal in het buitenlandse beleid. Hierbij kwam natuurlijk ook het gevoelige punt aan de orde van staten die mogelijk terroristische bewegingen ondersteunen. Voorzichtig werd afgesproken dat de betrekkingen met zulke staten zouden worden geëvalueerd. In het verlengde hiervan werd het standpunt herhaald dat ook met verve was verdedigd op de topconferenties in 1995 en 1996, namelijk dat de strijd tegen het terrorisme aan effectiviteit wint als zij 'is based on an in-depth political dialogue with those countries and regions of the world in which terrorism comes into being. The integration of all countries into a fair world system of security, prosperity and improved development is the condition for a strong and sustainable community for combating

terrorism'.⁶ Van enig begrip voor de Amerikaanse isoleringsstrategie was dus opnieuw geen sprake.

De vervolgactie

Op de Europese Raad van 19 oktober 2001 werd opnieuw de positie van de Europese Unie bepaald. Dit was nodig om verschillende redenen.

Ten eerste omdat ondertussen ook de Verenigde Naties in het geweer was gekomen. Op 12 september werden enerzijds de aanslagen door de Algemene Vergadering veroordeeld en werd anderzijds door de Veiligheidsraad Resolutie 1368 aangenomen waarin niet alleen de aanslagen worden veroordeeld maar in de aanhef ook wordt verwezen naar het 'inherent right of individual or collective self-defence in accordance with the Charter', dit wil zeggen naar artikel 51 dat dit recht erkent 'if an armed attack occurs against a Member of the United Nations'. Dit recht werd niet in de tekst van de Resolutie zelf opgenomen omdat de Verenigde Staten bij haar reactie op de aanslagen onder geen beding afhanke-lijk wilde worden van de besluitvorming in de Veiligheidsraad.⁷

Vervolgens werd op 28 september Resolutie 1373 aangenomen waarin de Lidstaten onder meer worden opgeroepen tot het afzien van ondersteuning – in welke vorm dan ook – van terroristische activiteiten in andere landen, tot onderlinge samenwerking bij de bestrijding van terrorisme, inclusief de uitwisseling van informatie over terroristische bewegingen en activiteiten, en tot het treffen van aanvullende maatregelen om de financiering van terroristische activiteiten aan te pakken, en waarin ook een Commissie wordt ingesteld om de implementatie van deze Resolutie op te volgen.⁸

Ten tweede mag men natuurlijk niet uit het oog verliezen dat ondertussen de Navo-partners op 12 september hadden besloten om artikel 5 van het Verdrag van Washington in te roepen, dit wil zeggen hadden verklaard dat de aanslagen in de Verenigde Staten werden beschouwd als een gewapende aanval op een Bondgenoot en dat dit besluit op 2 oktober werd bekrachtigd door de secretaris-generaal van de Navo nadat VS-gezanten de Noord-Atlantische Raad hadden ingelicht over de resultaten van hun onderzoek naar de aanslagen. Op 4 oktober werd in dit verband niet alleen besloten om de onderlinge samenwerking bij de bestrijding van het terrorisme op te voeren en de Verenigde Staten op allerlei manieren bij te staan, maar ook om de veiligheid van Amerikaanse inrichtingen en die van andere Bondgenoten op elkaars grondgebied te verhogen (Bennett, 2001/2002). De oorlog tegen het Taliban-regime barstte op 7 oktober 2001 los.

6 De hier gebruikte stukken zijn alle te vinden op de website van de Europese Unie.

7 Zie over deze belangrijke kwestie de bijdragen van W. Reisman, J. Charney, Th. Franck en D. Vogts in de *American Journal of International Law*, 95^e jrg., nr. 4, 2001, pp. 833-848.

8 De betreffende stukken staan alle op de website van de Verenigde Naties.

Op de genoemde vergadering van de Europese Raad op 19 oktober werd een verklaring aangenomen waarin zowel de volle ondersteuning van het optreden van de Verenigde Naties als de totale solidariteit met de Verenigde Staten werd uitgedrukt, in het bijzonder ook 'its staunchest support for the military operations which began 7 October' met als oogmerk 'elimination of the Al Quaida terrorist organisation, which is responsible for the attacks on 11 September and the leaders of which have not been handed over by the Taliban regime'. Verder onderstreepte de Europese Raad dat de JBZ-Raad op 6-7 december de voortgang moest bekijken van de verschillende initiatieven die in september waren genomen, dat de samenwerking tussen de diensten die zijn betrokken bij de bestrijding van terrorisme moest worden opgevoerd, dat de financiering van terrorisme daadwerkelijk moest worden aangepakt, ook door snelle ratificatie van het betrokken verdrag van de Verenigde Naties, en dat de voorstellen van de Europese Commissie in verband met de luchtvaartveiligheid onverkort werden goedgekeurd. De Europese Raad maakte eveneens een prioriteit van het verlenen van humanitaire hulp aan Afghanistan en de landen daaromheen. Speciaal in de richting van de Verenigde Staten werd verklaard dat de justitiële samenwerking zou worden bevorderd via wederzijdse rechtshulp, inclusief uitlevering in samenhang met terrorisme (maar wel: in overeenstemming met de grondwettelijke regels van de Lidstaten) en dat de gemeenschappelijke inspanningen met het oog op de beperking van de verbreiding van conventionele en niet-conventionele (biologische, chemische en nucleaire) wapens zouden worden opgevoerd. Een duidelijk nieuw gebaar in Amerikaanse richting was de toezegging dat, hoewel er bij terroristische acties in Europa nog nooit gebruik was gemaakt van biologische of chemische wapens, de samenwerking tussen de Lidstaten bij de voorkoming en de bestrijding van aanvallen met deze wapens zou worden opgevoerd. En tenslotte werd gewezen op het grote belang van een nieuwe start van het vredesproces in het Midden-Oosten met het oog op de vestiging van een Palestijnse staat en het recht van Israël om in vrede en veiligheid te leven: 'Such a settlement is necessarily conditional upon the cessation of violence and recognition of the principle of two States'.⁹

Uit alles – de stukken van de Europese Raad, de Europese Commissie en het Europese Parlement niet te vergeten – kan men opmaken dat er in november en december in de Europese Unie hard is gewerkt om het uitgestippelde beleid te concretiseren en te effectueren. De 'road map' die op 7 december 2001 werd opgemaakt laat dit zien. Evenals het verslag van de Europese Raad op 13 december 2001. Op tal van manieren is geprobeerd inhoud en vorm te geven aan de maatregelen die werden afgesproken.¹⁰ Het is dan ook onmogelijk om die hier allemaal weer te geven.

9 'Declaration by the Heads of State or Government of the European Union and the President of the Commission', Brussels, 19 October 2001, SN 4296/2/01.

10 De desbetreffende stukken van 7 december 2001, nr. 14925/01 en van 13 december 2001,

laat staan te bespreken. Mede gelet op de beslissingen van de Europese Raad die op 27 december schriftelijk werden genomen kan wel worden aangegeven waar de meeste politieke energie in ging zitten:

- het drukke politieke en politieke overleg met de Verenigde Staten;
- het vele diplomatieke verkeer met landen in het Midden-Oosten en Azië;
- de ingewikkelde besluitvorming – op alle mogelijke niveaus – om de financiering van terroristische activiteiten aan banden te leggen;
- het overleg omtrent de intensivering van de politieke en justitiële samenwerking tussen de Lidstaten van de Europese Unie;
- en de discussie over de beveiliging van het luchtverkeer.

Op deze punten werden dan uiteindelijk ook de meest concrete resultaten bereikt. Als de meest zichtbare voorbeelden kunnen worden genoemd¹¹:

- een gemeenschappelijk standpunt inzake de aanpak van terrorisme, met name door de inperking van financiële ondersteuning, de uitwisseling van informatie en de implementatie van de relevante internationale verdragen;
- een verordening met specifieke maatregelen om juist de financiering van terrorisme te stoppen;
- een gemeenschappelijk standpunt betreffende de definitie van terroristische daden en terroristische groepen, inclusief de aanduiding van personen, groepen en eenheden die bij het plegen van zulke daden zijn betrokken;
- het besluit om metterdaad een Eurojust op te richten;
- en een ontwerp-overeenkomst tussen Europol en de Verenigde Staten.

Zoals ook dit laatste punt al aangeeft: nog lang niet alle acties die werden aangekondigd in het najaar van 2001 zijn op dit moment in concrete maatregelen omgezet. Er zitten er dan ook nogal wat in de ambtelijk-politieke pijplijnen tussen Brussel en de hoofdsteden van de Lidstaten. Hierbij moet overigens worden bedacht dat het voor buitenstaanders zo goed als onmogelijk is om de uitvoering van belangrijke stukken van het gevoerde beleid te volgen. Het grootste deel van het diplomatieke, politieke en ambtelijke verkeer onttrekt zich nu eenmaal welhaast per definitie aan elke externe waarneming. En voorzover het wel via de media naar buiten komt is het dikwijls moeilijk op zijn waarde te schatten. Of het nu de (mislukte?) acties van (Lidstaten van) de Europese Unie in het Midden-Oosten en verderop in Azië zijn. Of de (moeizame: wegens de problematiek van de doodstraf?) onderhandelingen over een rechtshulp-

nr. 14919/1/01, zijn onder meer op het trefwoord POLGEN 35 en POLGEN 34 te vinden op de website van de Europese Unie.

11 Het merendeel van de hierna genoemde besluiten is gepubliceerd in de *Official Journal* van 28 december 2001 en van 6 maart 2002.

verdrag tussen de Verenigde Staten en de Europese Unie.¹² Daar komt bij dat een groot deel van het beleid dat werd uitgestippeld in feite wordt uitgevoerd op nationaal niveau. Wat er op dit niveau in de Lidstaten allemaal gebeurt (of niet gebeurt) moet dus eigenlijk mee in de analyse en beoordeling van dit beleid worden betrokken. En dit is, bijvoorbeeld in het geval van Nederland, heel wat.¹³ Teveel in elk geval om in dit verband ook maar bij benadering te bespreken.

De reactie van de Verenigde Staten op de aanslagen

Deze laatste opmerking moet men natuurlijk goed in het achterhoofd houden bij bestudering van de Amerikaanse reactie op de aanslagen van 11 september. Zoals eerder al werd aangestipt: die vinden plaats in geheel ander politiek-statelijk kader. Toch is het goed om hier kort deze reactie in ogenschouw te nemen omdat zij op een aantal punten – de oorlog tegen de Taliban, de transatlantische politie- en justitie-betrekkingen, de bewustwording van het gevaar van terroristisch gebruik van niet-conventionele wapens – niet alleen van grote invloed is geweest op het beleid dat de Europese Unie tot nu toe heeft gevoerd maar wellicht ook op het beleid dat zij de komende tijd zal voeren. Daarenboven maakt deze schets het enigermate mogelijk om de pijnpunten in de Europees-Amerikaanse samenwerking bij de bestrijding van terrorisme – en vooral het islamitisch terrorisme natuurlijk – te duiden. Waarbij het jammer is dat dit stuk zich niet leent voor een nadere beschouwing van de discussie die de aanslagen ook in Amerika zelf hebben losgemaakt over de vroegere, huidige en toekomstige rol van het land in de wereld-politiek. Het is in elk geval niet zo dat daar alleen in Europa over wordt nagedacht ...¹⁴

De start van de oorlog in Afghanistan tegen de Taliban en Al Qaeda was voor de wereld het eerste en in elk geval het beste bewijs dat de Verenigde Staten vastberaden was om de oorlog die het bij monde van zijn President in de weken daarvoor onophoudelijk had gezworen, ook daadwerkelijk te voeren. Mede dankzij nieuwe strategieën en technologieën verliep die vele malen voorspoediger dan alle mogelijke critici en commentatoren – kennelijk niet of toch niet goed op de hoogte van de situatie – hadden voorspeld.¹⁵ Maar hij is – speciaal voor de Amerikanen – bepaald niet voorbij. Niet in Afghanistan zelf maar – wellicht in andere gedaanten – ook niet in een hele reeks andere landen. President Bush

12 Zie omtrent dit laatste voorbeeld de tot op zekere hoogte tegenstrijdige berichten hierover in *NRC-Handelsblad* van 16 februari 2002 en *The New York Times* van 22 maart 2002.

13 Zie het actieplan 'Terrorismebestrijding en veiligheid' van 5 oktober 2001 en de inmiddels al weer tweede voortgangsrapportage van 14 december 2001 hieromtrent.

14 Men leze bijvoorbeeld J. Hoge, Jr. en G. Rose (eds.), *How did this happen? Terrorism and the new war*, New York, Public Affairs, 2001, en S. Talbott en N. Chanda (eds.), *The age of terror; America and the world after September 11*, New York, Basic Books, 2001.

15 Vergelijk de analyse van de "new" U.S. war' in *The New York Times* van 29 december 2001.

herhaalde dit op 29 januari 2001 in de *State of the Union* nog eens in alle duidelijkheid. Waarbij hij inderdaad vooral het oog had op Noord-Korea, Iran en Irak: 'States like these, and their terrorist allies, constitute an axis of evil, arming to threaten the peace of the world. By seeking weapons of mass destruction, these regimes pose a grave and growing danger. They could provide these arms to terrorists, giving them the means to match their hatred. They could attack our allies or attempt to blackmail the United States. In any of these cases, the price of indifference would be catastrophic ... Our war on terror is well begun, but it is only begun'. En hij zei er uitdrukkelijk bij dat als andere staten al zouden terugschrikken van actie: 'If they do not act, America will'.¹⁶ Het vervolg is enigermate bekend: actie – niet zonder problemen overigens – in Pakistan, de Filipijnen en in en rondom andere landen in Azië en Afrika. Of er daadwerkelijk actie komt tegen met name Irak valt af te wachten. De Amerikaanse regering denkt hier zeker over na, ook om dit op eigen kracht te doen. Het is waarschijnlijk alleen een kwestie van tijd. Niet alleen omdat zij haar zinnen heeft gezet op een wisseling van het regime in Bagdad, maar ook omdat het enige alternatief – nieuwe, snelle en onvoorwaardelijke inspectie van alle mogelijke productie- en opslagplaatsen van massavernietigingswapens – niet zonder militair ingrijpen te verwezenlijken zal zijn. Zo zeggen ingeschoten commentatoren althans.¹⁷

Naast dit meest zichtbare en krijgshaftige luik – er zijn ook heel andere initiatieven – in het buitenlandse beleid is er de herziening van het binnenlandse beleid.¹⁸ Gemakshalve kan in deze herziening een onderscheid worden gemaakt tussen enerzijds het beleid inzake bevoegdheden en methoden ter verhoging van de doeltreffendheid van de binnenlandse actie tegen terroristische bewegingen en activiteiten en anderzijds het beleid inzake de reorganisatie van de betrokken diensten en uitbreiding van hun middelen om dit doel te bereiken.

Het eerste deel van dit beleid heeft bovenal zijn neerslag gevonden in de zogenaamde Patriot-Act. Zoals de volledige titel van deze wet aanduidt heeft zij niet of nauwelijks betrekking op een herziening van de strafprocedure met het oog op de opsporing, vervolging en berechting

16 *The New York Times* van 29 januari 2001.

17 Zie hieromtrent de berichten in *The New York Times* van 13 februari 2001, *The Guardian* van 15 en 17 maart 2001 en de *Washington Post* van 7 april 2001. Wat de problematiek van de inspecties in Irak betreft leze men verder het weinig geruststellende boek van het voormalige hoofd van de inmiddels opgeheven Uncom-eenheid R. Butler (zie de bibliografie).

18 Zie voor een (onvolledig) overzicht van het Amerikaanse beleid het rapport op de website van het Witte Huis: 'The global war on terrorism', en het rapport dat het land heeft ingestuurd bij het Counter-Terrorism Committee van de Veiligheidsraad (vergelijk de website van de UN).

van al dan niet vermeende terroristen.¹⁹ Op dit punt hebben zich in het nabije verleden ook geen problemen voorgedaan. Integendeel, de strafrechtelijke aanpak van diverse terroristen, betrokken bij de eerder genoemde aanslagen binnen en buiten de Verenigde Staten, is al eerder succesvol verlopen. Maar wat heeft zulke aanpak voor zin ten aanzien van daders die bereid zijn in aanslagen zelf hun leven te geven? Weinig of geen. Daarom gaat het in deze wet bovenal om de verruiming van de mogelijkheden om tijdige disruptie van terroristische activiteiten te vergroten. Zij behelst verruiming van de mogelijkheden om illegale immigranten langdurig van hun vrijheid te beroven, van de mogelijkheden om in te grijpen in de financiering van terroristische bewegingen, van de mogelijkheden om informatie uit te wisselen tussen het openbaar ministerie, de politiekorpsen en de inlichtingendiensten, van de mogelijkheden om communicatie te onderscheppen enzovoort. Zowel deze wet zelf als haar toepassing zijn in de Verenigde Staten, vooral van de kant van burgerrechtenbewegingen, vrij fel bekritiseerd, maar dit protest heeft tot op heden niet veel aanhang gekregen. Klinkende successen zijn met al deze maatregelen tot op heden niet geboekt, maar dit zegt nog niet zoveel: niet alleen mag men niet uit het oog verliezen dat de plegers van de aanslagen voor een belangrijk deel van buiten de Verenigde Staten opeerden, maar men moet er ook acht op slaan dat de berichtgeving over de binnenlandse bestrijding van terrorisme bepaald niet vrijgevig is. Het bericht bijvoorbeeld dat slechts een klein aantal van de 1200 mensen die na de aanslagen werden gedetineerd, mogelijks banden heeft met Al Qaeda zegt dus op zichzelf nog niet zoveel.²⁰ In het licht van Emerson's boek over (de ondersteuning van) het islamitisch terrorisme in de Verenigde Staten zelf rijst veeleer de vraag of dit bericht wel klopt (Emerson, 2002).

Het tweede deel van dit beleid kan ten dele worden teruggevonden in de begrotingsvoorstellen voor 2003.²¹ Ettelijke tientallen biljoenen dollar zullen in de komende jaren worden gespendeerd aan onder meer de uitbreiding en modernisering van het leger, van de grensbewaking, van de CIA, de FBI en de DEA, van de douane, de Secret Service en het Bureau of Alcohol, Tobacco and Firearms (ATF), van de bescherming van de infrastructuur en de medische gezondheidszorg. Tot de meest opmerkelijke organisatorische ingrepen kunnen met name worden genoemd:

- de inrichting van een Office for Homeland Security om de coördinatie tussen de onderscheiden departementen en diensten te verzekeren;
- een reorganisatie van de FBI waarbij onder meer een aparte 'counter-

19 Deze wet heet letterlijk 'Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism' en draagt het nummer H.R. 3162. Zij kan worden geraadpleegd via <http://thomas.loc.gov>.

20 Zie de berichten in *The New York Times* van 25 november en 29 november 2001, en van 21 maart 2002.

21 Vergelijk 'Budget of the United States Government; Fiscal Year 2003', <http://w3.access.gpo.gov/usbudget/fy2003>.

terrorism division' en een aparte 'counterintelligence division' worden opgericht;
– en de vorming van een 'antiterrorist military command'.

Parallel hieraan worden ook op lokaal niveau belangrijke hervormingen doorgevoerd. Een van de eerste maatregelen van de nieuwe hoofdcommissaris van New York City, W. Kelly, was de benoeming van een voormalig generaal van de mariniers tot 'deputy commissioner for counterterrorism' en een voormalig topman van de CIA tot 'deputy commissioner for intelligence'.²²

Het beleid van de Europese Unie in de toekomst

In vergelijking met het anti-terrorebeleid dat de Verenigde Staten momenteel voeren stelt dat van de Europese Unie nauwelijks iets voor. Natuurlijk, het beeld zou er – zoals hiervoor al meer dan eens werd aan-gegeven – aanmerkelijk evenwichtiger uitzien wanneer ook het beleid van de individuele Lidstaten in de weegschaal zou worden gelegd. Maar toch... men kan (en moet: gezien de ernst van de situatie) zich afvragen of (de Lidstaten van) de Europese Unie niet te weinig daadkracht aan de dag legt/leggen? Of – bij de huidige stand van zaken – wellicht kan/kunnen of moet(en) leggen?

De beantwoording van deze vragen hangt in eerste instantie natuurlijk af van de vraag naar de dreiging van (vooral het islamitisch) terrorisme voor (West-) Europa. Die dreiging is niet gering. In het begin van het situatierapport aangaande terrorisme van de Europese Raad van 20 februari 2002 staat het zo: 'From a global point of view is the fact that the European Union is not only a target for terrorist attacks but also an important staging area for preparatory and logistic purposes in the widest sense (important)'. Op het einde wordt gesteld: 'At the moment Islamic extremist terrorism could be regarded as the main threat against the European Union. However it would be dangerous to focus only on this phenomenon, as other European terrorist groups remain active, with all possible consequences'.²³ Gelet op de aanhoudingen van een aantal aanhangers van Al Qaeda in diverse Lidstaten en op de plannen die zij koesterden om de Amerikaanse ambassades in Parijs, Rome en Sarajevo te attaqueren – is met deze inschatting van het gevaar niets teveel gezegd. Of de genomen 'binnenlandse' en transatlantische maatregelen voldoende zijn om dit gevaar nu en in de toekomst afdoende te keren valt natuurlijk moeilijk te zeggen. Punt één is niet voldoende bekend hoe die maatregelen in de praktijk werken, punt twee staat natuurlijk niet vast wat al die (honderden, duizenden) extremisten zullen doen die in de

22 *The New York Times* van 28 januari 2002.

23 Dit rapport is onder nr. Enfopol 21 geboekt bij de stukken van de Europese Raad die op zijn website zijn te vinden.

voorbij jaren in Afghanistan zijn opgeleid; hierbij vergete men niet dat de top van Al Qaeda nog steeds niet is gearresteerd. Wel mag men hopen dat hier niet gebeurt wat de Verenigde Staten is overkomen: dat het politieke zelfmoordenaars door een gebrek aan voldoende maatregelen gemakkelijker wordt gemaakt dan nodig is om massa-aanslagen uit te voeren op al dan niet Amerikaanse doelen op Europees grondgebied. Wat dit betreft rust er op de schouders van politici en politiechefs de zware verantwoordelijkheid om met voldoende kritische zin het gevoerde (gemeenschappelijke) beleid constant kritisch te evalueren en in functie van nieuwe ontwikkelingen bij te stellen. Waarbij natuurlijk niet uit het oog mag worden verloren dat een succesvolle uitvoering van het gemeenschappelijk beleid het risico met zich meebrengt dat islamitische terroristen zich ook meer rechtstreeks beginnen te keren tegen de Europese Unie.

Gelet op de politieke doelstellingen van het (islamitisch) terrorisme, namelijk de totale 'bevrijding' van vooral het Midden-Oosten, hangen de aard, omvang en ontwikkeling van zijn gevaar voor de (Lidstaten van de) Europese Unie echter natuurlijk niet alleen af van het overigens nogal politiek en justitieel getinte anti-terrorismebeleid dat in het 'binnenland' wordt gevoerd maar – zoals in het geval van de Verenigde Staten – ook van haar/hun buitenlands beleid. In dit verband zijn de problemen om een adequaat beleid te voeren ter bezwering van dat gevaar evenwel bepaald niet geringer dan in het 'binnenland'. Aan de ene kant niet omdat de Europese Unie zelf niet bij machte is om eendrachtig een doorslaggevende rol te (kunnen) spelen bij de beslechting van de grote conflicten in het Midden-Oosten en Azië, in het bijzonder de oorlog tussen Israël en de Palestijnen; zij is wat dit betreft goeddeels afhankelijk is van de positie die Amerika kiest. Aan de andere kant omdat de Verenigde Staten en de Europese Unie – op het Verenigd Koninkrijk na wellicht – hoogelijk verdeeld zijn over het beleid dat moet worden gevoerd ten aanzien van met name (het regime in) Irak en men dus ernstig rekening moet houden met de mogelijkheid dat Amerika hier op een gegeven moment desnoods alleen – of met de steun van het Verenigd Koninkrijk en de binnenlandse oppositie²⁴ – militair zal (moeten) interveniëren. Het spreekt welhaast voor zichzelf dat de Verenigde Staten in beide gevallen in een weinig benijdenswaardige positie verkeert: een mislukking van het overleg in het Midden-Oosten verheft de kans op anti-Amerikaans terrorisme aanzienlijk, en een inval in Irak, succesvol of niet (vanuit Amerikaans oogpunt), zal sowieso dit terrorisme aanwakken. Maar men mag verwachten dat ook de Europese Unie in beide gevallen niet buiten schot zal blijven. Het risico is immers groot dat haar grondgebied dan nog meer het actieterrein zal worden van islamitische terroristen. En in de mate dat een of meer Lidstaten een eventuele oorlog tegen het regime

24 Zie de reportage hieromtrent in het recente dossier (nr. 16) van *Die Zeit*: 'Bereit für die Nacht der langen Messer'.

van Saddam Hoessein zal/zullen steunen zal ook het risico van directe actie tegen haar 'symbolen' toenemen. Mochten dergelijke ontwikkelingen zich onverhoopt voordoen dan zullen zij een zware wissel trekken op het gemeenschappelijk anti-terrorismebeleid in de Europese Unie. Dan zal snel blijken of dit beleid voldoende eendrachtig en krachtdadig is.

Literatuur

Bennett, Ch.

Amerika bijstaan

NAVO-Kroniek, Winter 2001/2002, pp. 6-7

Benyon, J. e.a.

Police co-operation in Europe; an investigation

University of Leicester, Centre for the Study of Public Order, 1993

Bergen, P.

Holy war Inc.; inside the secret world of Osama bin Laden

New York, The Free Press, 2001

Binnenlandse Veiligheidsdienst

Terrorisme aan het begin van de 21e eeuw; dreigingsbeeld en positionering BVD

Den Haag, Ministerie van Binnenlandse Zaken, 2001

Butler, R.

The greatest threat; Iraq, weapons of mass destruction and the growing crisis of global security

New York, Public Affairs, 2000

Cettina, N.

Les enjeux organisationnels de la lutte contre le terrorisme

Paris, L.G.D.J., 1994

Crettiez, X., J. Ferret (red.)

Le silence des armes? L'Europe à l'épreuve des séparatismes violents
Paris, La Documentation Française, 1999

Dobson, Ch., R. Payne

Terror! The West fights back; the inside story on the élite anti-terror squads
London, Papermac, 1982

Donohue, L.

Counter-terrorist law and emergency powers in the United Kingdom, 1922 - 2000

Dublin, Irish Academic Press, 2001

Emerson, S.

American jihad; the terrorists living among us

New York, The Free Press, 2002

Fijnaut, C.

Het beleid van de Verenigde Staten tegen (internationaal) terrorisme tot 11 september 2001 (nog niet gepubliceerd).

Hoffman, B.

Is Europe soft on terrorism?

Foreign policy, Summer 1999
(<http://www.foreignpolicy.com>).

Klerks, P.

Terreurbestrijding in Nederland, 1970 - 1988

Amsterdam, Uitgeverij Ravijn, 1989

Lake, A.

6 nightmares; the real threats to American security

Boston, Little, Brown and Company, 2000

Miller, J. e.a.

Germes; biological weapons and America's secret war

New York, Simon & Schuster, 2001

Muller, E.

Terrorisme en politieke verantwoording; gelijkheid; gijzelingen, aanslagen en ontvoeringen in Nederland
Arnhem, Gouda Quint, 1994

Pillar, P.

Terrorism and U.S. foreign policy
Washington, Brookings Institution
Press, 2001

Schmid, A.

*Political terrorism; a research guide to
concepts, theories, data bases and
literature*

Amsterdam, North-Holland Publishing
Company, 1983

Stern, J.

The ultimate terrorists
Cambridge, Mass., Harvard University
Press, 1999

Watson, G.

*Rapport sur le rôle de l'Union dans la
lutte contre le terrorisme*
Parlement Européen, 1999 - 2004, 12
juillet 2001, A5-0273/2001, PE 302.219

Wel. J. van der, W. Bruggeman

*Europese politieke samenwerking;
internationale gremia*
Brussel, Politeia, 1993

Pakkansen, strafmaten, en het 'marktmodel' van Ehrlich

Economische invalshoeken voor het criminaliteitsonderzoek

B.C.J. van Velthoven *

In het afgelopen jaar zijn uit de hoek van Justitie en de criminologie verscheidene publicaties verschenen (Nota Criminaliteitsbeheersing, 2001; Hoogenboom, 2001; Bruinsma e.a., 2001) die zich in meer of minder detail bezighouden met de toekomst van de criminaliteit in de komende vijf à tien jaar. Graag wil ik daarop vanuit het perspectief van mijn eigen discipline, de economie, commentaar leveren. Allereerst zal ik betogen dat er in de dataverzameling op het terrein van criminaliteit en criminaliteitsbestrijding weinig aandacht is voor het kwantificeren van het strafrisico als resultante van pakkans en strafmaat, per delict en per type delict. Die constatering is van belang omdat de genoemde grootheden een centrale positie innemen in elke economische beschouwing ter zake. Vervolgens zal ik stilstaan bij de kwantitatieve toekomstvoorspellingen op basis van een tweetal empirische studies waarin pakkansen en strafmaten een belangrijke rol blijken te spelen. Naast statistische kanttekeningen is het grootste probleem dat de theoretische basis van die studies slechts partieel van aard is. Dat gezegd zijnde, moet echter onmiddellijk worden geconstateerd dat de eerder genoemde toekomststudies vanwege Justitie en criminologie in nog sterkere mate een (omvattend) theoretisch kader ontberen. In het tweede deel van deze bijdrage zal ik laten zien dat zo'n omvattend theoretisch kader wel degelijk beschikbaar is, in de vorm van het zogenaamde 'marktmodel' van Ehrlich (1981, 1996). Tot slot zal ik aangeven hoe dit theoretische model gebruikt kan worden voor de analyse van een drietal maatschappelijke ontwikkelingen die alom voor de komende jaren als dominant worden aangemerkt.

Kwantificatie van toekomstvoorspellingen

Het zou buitengewoon nuttig zijn als we zouden kunnen beschikken over goede toekomstvoorspellingen aangaande het verloop van de criminaliteit. Daarmee zouden we meer inzicht hebben in de feitelijke maat-

* De auteur is als universitair hoofddocent rechtseconomie verbonden aan de Faculteit der Rechtsgeleerdheid te Leiden. Hij is als universitair hoofddocent rechtseconomie verbonden aan de Faculteit der Rechtsgeleerdheid te Leiden. Hij dankt dr. F.P. van Tulder voor zijn commentaar op een eerdere versie van dit artikel.

schappelijke betekenis van het fenomeen, zodat we de groeiende gevoelens van onveiligheid en de toenemende zorg over het handhavingstekort in het juiste perspectief zouden kunnen zien. Tegelijk zouden we meer houvast hebben voor het formuleren van het beleid, en voor het vaststellen van de richting en de omvang van de inzet van middelen ter zake.

Nu is het hoe dan ook, los nog van de specifieke aspecten van criminaliteit en criminaliteitsbestrijding, een hachelijke zaak om de toekomst te willen voorspellen. Wanneer we, behalve een algemene aanduiding van de richting van toekomstige ontwikkelingen, meer specifieke informatie willen over de orde van grootte, veronderstelt dat het gebruik van een rekenmodel. Echter, zo'n rekenmodel – met welke statistische finesses en zorgvuldigheid dan ook samengesteld – is binnen de historisch gegeven data-range al nimmer perfect. Evenmin is het vanzelfsprekend dat extrapoleren buiten dat kwantitatieve historische kader is toegestaan. En dan moet verder nog worden gevreesd dat het model zijn geldigheid geheel verliest bij daadwerkelijk nieuwe maatschappelijke ontwikkelingen.

In het geval van criminaliteit zijn kwantitatief uitgewerkte toekomstvoorspellingen extra problematisch omdat we, uit de aard der zaak, de huidige situatie al niet of nauwelijks overzien. Zo kunnen we weliswaar in een CBS/WODC-cijferbijbel (Huls e.a., 2001) lezen dat het aantal geregistreerde misdrijven anno 1999 op 1,3 miljoen is uitgekomen. Het is echter ook een gegeven dat de feitelijke omvang van de criminaliteit veel en veel hoger is, het bekende *dark number* probleem. Afgaande op de uitkomsten van de slachtofferenquête onder Nederlandse ingezetenen van vijftien jaar en ouder bedraagt het aantal misdrijven in 1999 ten minste 4,8 miljoen. Voegen we daar de slachtofferloze delicten en de omvangrijke criminaliteit ten laste van bedrijfsleven en overheid nog aan toe, dan zitten we waarschijnlijk alles bijeen op of boven de tien miljoen misdrijven per jaar.¹ Als dit laatste cijfer maar bij benadering waar zou zijn, wordt dus nog geen 2% van de misdrijven in Nederland opgehelderd, met de implicatie dat we van 98% niet van de hoed en de rand weten.

Afgezien van het principiële probleem dat we – eigenlijk – niet weten waarover we het hebben, vormt de veelheid aan cijfers die inmiddels, vanwege de maatschappelijke betekenis van het verschijnsel, wel over ons wordt uitgestort, een probleem op zich. Al dat materiaal krijgt pas zin, als het langs de lijnen van een min of meer omvattende theorie kan worden geordend en geïnterpreteerd.

De bestrafning van misdrijven in Nederland anno 1999

De eerder genoemde CBS/WODC-cijferbijbel geeft in vierhonderd pagina's een indrukwekkende hoeveelheid aan cijfers met betrekking tot

1 Vergelijk de schatting van 11,7 miljoen misdrijven voor 1990 in Eijken (1993), p. 60.

de criminaliteit en de rechtshandhaving in Nederland. De eerste gedachte van de econoom die dit boekwerk ter hand neemt en zich wil bezinnen op de aanpak van de criminaliteitsbestrijding, is om wets-overtredend gedrag – de enkele *crime passionnel* daargelaten – te benaderen als uitkomst van een min of meer rationele afweging van (materiële en immateriële) kosten en baten door de delinquent. In de voetsporen van Becker (1968) rekent hij er dan ook op dat hij bruikbare informatie kan vinden over het strafrisico voor plegers van verschillende categorieën misdrijven. Hij komt echter bedrogen uit. Voor een deel is dat wellicht begrijpelijk, omdat de aansluiting tussen ter kennis gekomen strafbare feiten, strafzaken tegen verdachten en opgelegde straffen bij nader inzien niet simpel een-op-een is. Immers, zaken kunnen worden gevoegd, er kunnen meer daders zijn, er kunnen tegelijkertijd verschillende soorten straffen worden opgelegd, al dan niet gedeeltelijk voorwaardelijk enzovoort. Maar los daarvan blijkt het zelfs niet mogelijk om een totaalbeeld te krijgen van de op- en ten uitvoer gelegde straffen.

Dat geldt niet zozeer voor de gevangenisstraffen. Na enig zoeken blijkt de totale omvang van de uitgedeelde feitelijke vrijheidsstraffen nog wel te vinden, namelijk 10.001 detentie jaren anno 1999.² Soortgelijke informatie over de taak- en geldstraffen ontbreekt echter. Ten aanzien van de taakstraffen vinden we alleen het opgelegde aantal van 22.000 en de opmerking dat 19% daarvan niet is gestart of mislukt; over de zwaarte geen woord. En wat betreft de geldstraffen wordt weliswaar min of meer terloops gemeld dat de politie bij circa 7.500 eenvoudige misdrijven is overgegaan tot een politie-transactie, dat het O.M. in 66.843 gevallen een transactie heeft opgelegd, dat de rechtbank in 47.111 gevallen heeft besloten tot een geheel of gedeeltelijk onvoorwaardelijke geldboete, en dat er 853 Pluk-ze-ontnemingen en 6.335 schadevergoedingsmaatregelen zijn aangeboden aan het CJIB. Maar naar de bedragen die met een en ander zijn gemoeid, moeten we raden.³

Gelukkig zijn er ook nog andere bronnen voor informatie. Via de begrotingscijfers hebben we in ieder geval enig zicht op de feitelijk ontvangen bedragen, hoewel helaas niet precies duidelijk is welk deel moet worden toegerekend aan overtredingen en welk deel aan misdrijven.⁴ Nemen we bij gebrek aan beter aan dat de fl. 7,3 miljoen van de politie-transacties, de fl. 101,6 miljoen van de O.M.-transacties en de fl. 76,1 miljoen van de gerechtelijke boeten volledig betrekking hebben op misdrijven, en voegen we daar de fl. 4,8 miljoen van de ontnemingsmaatregelen

2 Vergelijk Huls e.a. (2001), bijlage 4, tabel 4.15. Het gaat om de (deels) onvoorwaardelijke straffen, onder aftrek van de vervroegde invrijheidsstelling.

3 Het enige cijfer dat we in dat verband aantreffen, is de fl. 4,8 miljoen die is gemoeid met de ten uitvoer uitgelegde ontnemingsmaatregelen, en dat is dan nog inclusief de als oninbaar afgeboekte afdoeningen; vergelijk Huls e.a. (2001), p. 127. De overige aangehaalde getallen zijn te vinden in o.c., pp. 115, 88, 339, 346, 127 en 128.

4 Zie de uitgave *Justitie in Kengetallen 2000* van de Directie Financieel-Economische Zaken van het Ministerie.

aan toe, dan resulteert voor 1999 alles bijeen een bedrag van fl. 189,8 miljoen.

Voegen we de stukjes informatie samen, dan kan worden vastgesteld dat er tegenover de geschatte tien miljoen misdrijven uiteindelijk 10.001 detentiejaren aan daadwerkelijke vrijheidsstraffen zijn opgelegd en fl. 189,8 miljoen aan geldstraffen is geïncasseerd. Omgerekend is dat nog geen negen uur vrijheidsstraf plus fl. 19 boete per misdrijf.

Nog steeds indachtig Becker (1968) zou een econoom dit strafrisico vervolgens graag willen afzetten tegen de gemiddelde 'opbrengst' van een misdrijf voor de delinquent. Daarover is helaas nog veel minder bekend. Het enige cijfer dat in dit verband enigszins bruikbaar lijkt, is een schatting door de Werkgroep Effecten Rechtspraak (1998, p. 18) van de maatschappelijke schade vanwege criminaliteit; het zou gaan om zo'n fl. 35 miljard per jaar. Per misdrijf komt dat neer op fl. 3.500.

Vergelijking van deze 'opbrengst' per misdrijf met het strafrisico suggereert dat criminaliteit wel eens zeer lonend zou kunnen zijn. Hoe dan ook geeft het voor een econoom zeer te denken dat elementaire informatie over het strafrisico van misdrijven niet onmiddellijk beschikbaar is, laat staan een adequate uitsplitsing naar pakkans en strafmaat, of een vergelijking met pakkans en strafmaat in, zeg, 1990.

Internationale benchmarking

Naast een nationale vergelijking in de tijd kan ook een internationale momentopname met andere, min of meer vergelijkbare, landen bruikbare inzichten bieden. Zo vormt de internationale benchmarking in Van Dijk en De Waard (2000) een belangrijke pijler onder de ministeriële Nota Criminaliteitsbeheersing (2001).

In hun breed opgezette rapport slagen Van Dijk en De Waard erin om Nederland, ondanks problemen met de beschikbaarheid, vergelijkbaarheid en betrouwbaarheid van gegevens, af te zetten tegen (het gemiddelde van) negen referentielanden. Waar het rapport geprezen moet worden om de diversiteit aan cijfers en de heldere toelichting, is ook kritiek op zijn plaats. Immers, wanneer het gaat om de omgevingsfactoren die bepalend zijn voor de gelegenheidsstructuur, blijkt dat er aanzienlijke verschillen zijn tussen de referentielanden waarvan, bij ontstentenis van een omvattend theoretisch kader, niet onmiddellijk duidelijk is hoe die inspelen op de omvang van de criminaliteit en de effectiviteit van het beleid. Wordt wat preciezer naar de gelegenheidsstructuur gekeken (België ontbreekt onder de referentielanden), dan kan worden vastgesteld dat Denemarken en Zweden nog het meest in de richting komen (qua percentage stedelijke bevolking, openheid van de economie, jeugdwerkloosheid, toepassing nieuwe technologie, en particuliere beveiliging). Helaas zijn voor Denemarken geen slachtoffercijfers beschikbaar, zodat alleen een vergelijking met Zweden overblijft. Alsdan blijkt Zweden een aanzienlijk lagere criminaliteit per inwoner te hebben. Daar staat

tegenover dat Zweden per misdrijf een aanzienlijk hogere personele inzet in de publieke rechtshandhaving kent, terwijl van de bestraffing niet meer bekend is dan dat de gemiddelde gevangenisstraf in Zweden hoger is.⁵ Een en ander suggereert dat, bij een overigens vergelijkbare omgeving, het strafrisico in Nederland aanzienlijk lager is, zodat daarin – mogelijk – een verklaring gevonden kan worden voor de grotere criminaliteit. Maar meer dan een suggestie is het niet, omdat gedetailleerder informatie over pakkans en strafmaat ontbreekt.

Kwantitatieve toekomstvoorspellingen onmogelijk?

Hoe moeilijk het ook kan zijn om kwantitatief greep te krijgen op de ontwikkeling en de bestrijding van criminaliteit, geheel onmogelijk is het niet. Voorwaarde is wel dat we ons beperken tot de geregistreerde criminaliteit, en dat we ruimte openhouden voor de mogelijke betekenis van pakkansen en strafmaten, toch de belangrijkste sturingsinstrumenten vanwege Justitie.

In Theeuwes en Van Velthoven (1994) is een zogenaamd *error-correction*-model geschat voor de criminaliteit in Nederland tussen 1957 en 1990. Volgens dat model hangt het aantal misdrijven, behalve met de werkloosheid en met een tweetal indicatoren voor het normbesef en de bevolkingsstructuur, significant af van de afschrikkende werking van het strafrisico (via ophelderingspercentage, bestraffingspercentage en gemiddelde zwaarte van de celstraffen). Met behulp van de schattingsresultaten is een *ex ante* voorspelling gedaan voor de ontwikkeling van de criminaliteit tussen 1990 en 2000, uitgaande van zekere verwachtingen omtrent het verloop van de determinanten. *Ex post* kan worden vastgesteld dat de feitelijk waargenomen stijging van het aantal geregistreerde misdrijven met 4,3 per 1000 inwoners (gelukkig) aanzienlijk lager is uitgevallen dan de voorspelde groei van 13,7. Dat het geschatte model geen volmaakte kwantitatieve toekomstvoorspellingen voor ons in petto had, mag niet verbazen, gezien de algemene opmerkingen die ik daarover al eerder heb gemaakt. Het zou echter voorbarig zijn om nu meteen te concluderen dat het volstrekt onbruikbaar is gebleken. Immers, de feitelijk gerealiseerde ontwikkeling van de determinanten is op een aantal punten fors anders uitgekomen dan eerder werd verwacht (of gehoopt). Dat geldt bijvoorbeeld voor de werkloosheid, die zich veel gunstiger heeft ontwikkeld; maar het geldt ook voor de afschrikingsvariabelen, waar enerzijds het ophelderingspercentage en de gemiddelde zwaarte van de celstraffen zich in neerwaartse richting hebben bewogen en anderzijds (door het terugdringen van de O.M.-sepots) het bestraffingspercentage hoger is uitgekomen. Reken ik het model opnieuw door met deze gerealiseerde waarden, dan komt de voorspelde groei van het aantal misdrijven uit op 8,2 per 1000 inwoners. Zouden bovendien de coëffi-

5 Vergelijk Van Dijk en De Waard (2000), respectievelijk tabel 46/47 en tabel 57.

ciënten van het model in de loop van de periode bij het beschikbaar komen van nieuwe waarnemingen zijn herschat, dan zou de voorspelling de feitelijke ontwikkeling vermoedelijk nog beter hebben benaderd.

Een recente poging tot kwantificering is ondernomen door Van der Torre en Van Tulder (2001). Belangrijkste verschil met de vorige studie is, dat zij voor de ophelderings- en bestraffingskansen gebruik maken van productierelaties voor politie en rechtspraak waarin de ingezette middelen een rol spelen naast het aantal geregistreerde respectievelijk opgehelderde misdrijven. Bij de verklaring van de criminaliteit vinden ze soortgelijke resultaten als Theeuwes en Van Velthoven: naast demografische en sociaal-economische factoren hebben strafrechtelijke variabelen (pakkans en strafmaat) een aantoonbaar significant effect. Uitgaande van verwachtingen omtrent de ontwikkeling van de demografische en sociaal-economische determinanten, en van de op grond van beschikbare meerjarenramingen te verwachten inzet van middelen voor politie en rechtspraak, kan ook dit model worden gebruikt voor toekomstvoorspellingen. De totale criminaliteit (in absolute cijfers) zou volgens de raming stijgen met gemiddeld 1,9% per jaar in de periode 1999-2006; daarbij zou de ophelderingskans verder dalen, maar de bestraffingskans groter worden. Ook kunnen met het model beleidsscenario's worden doorgerekend. De inzet van, zeg, fl. 100 miljoen extra blijkt een groter drukkend effect te hebben op de criminaliteit, naarmate deze later in de strafrechtelijke keten plaatsvindt.

Ik ben de eerste om toe te geven dat de voorspellingen van Theeuwes en mijzelf niet volmaakt waren, net zo min als de voorspellingen van Van der Torre en Van Tulder volmaakt zullen blijken. Ik stel wel vast dat de *tracking* over een wat langere periode beter wordt, als de coëfficiënten van het model en de waarden van de exogenen, naarmate de tijd voortschrijdt, worden bijgesteld. Ik stel ook graag vast dat met die correctie de voorspelling van Theeuwes en mijzelf de richting en de orde van grootte van de ontwikkeling redelijk benadert. Dat impliceert dat dergelijke voorspellingen een behoorlijke grondslag kunnen bieden voor het formuleren van het justitiële beleid, en in ieder geval een betere grondslag dan studies waarin zo'n kwantificering geheel ontbreekt (Hoogenboom, 2001; Bruinsma e.a., 2001) of zich beperkt tot het narekenen van de opleidingscapaciteit van de politie (Nota Criminaliteitsbeheersing, 2001).

Naar een omvattende theorie

Waar alle tot nu ten tonele gevoerde cijfers en studies erop duiden dat het strafrisico werkt en dat er nog wel wat ruimte is voor het opvoeren van dat strafrisico naar de toekomst, is dat voor mij niet het einde, maar het begin van het verhaal. Want (het gebruik van) die ruimte dient te worden gezien in samenhang met overige maatschappelijke ontwikkelingen. Ten eerste hangt de mate waarin het strafrisico moet worden

opgevoerd, mede samen met de mate waarin andere maatschappelijke ontwikkelingen tot een stijging (of daling) van de criminaliteit leiden. Ten tweede is bij het opvoeren van het strafrisico een keuze aan de orde tussen een hogere pakkans of een hogere strafmaat, en wat betreft de strafmaat tussen hogere vrijheids- en taakstraffen of toch meer inzetten op geldboetes en inbeslagneming/verbeurdverklaring van goederen, elk met eigen maatschappelijke voor- en nadelen. Ten derde kan een verhoging van het strafrisico vanwege de publieke rechtshandhaving ten koste gaan van particuliere beveiligingsinspanningen.

Deze vraagstukken, met de bijbehorende interacties en afwegingen, kunnen mijns inziens alleen maar zinvol worden bestudeerd vanuit (een begin van) een omvattende theoretische conceptie omtrent de samenhangen. In dat licht was de scenariostudie van Hoogenboom (2001) vanaf het begin tot mislukken gedoemd. Ook het rapport van Bruinsma e.a. (2001) roept bij mij vragen op. Het pleidooi voor het mixen van empirische en normatieve vragen in de criminologie suggereert⁶ dat het denkbaar is dat bepaalde methodes (het afnemen van DNA-materiaal?) op voorhand op normatieve gronden buiten het empirische onderzoek geplaatst zouden kunnen worden. Als econoom zou ik toch een wat instrumenteler houding willen verdedigen: laat ons zo feitelijk mogelijk onderzoeken wat de effecten, en de voor- en nadelen, van die methodes zijn, waarna in de samenleving een goed geïnformeerd debat gevoerd kan worden over de wenselijkheid van invoering ervan. In de tweede plaats heb ik problemen met het ontbreken van een visie op de totstandkoming van (veranderingen in) de sociale controle. Het socialisatieproces is niet 'van buiten' gegeven, maar wordt door 'ons allemaal samen' ingevuld, (mede) in reactie op de normering en de handavingsinspanningen vanwege de overheid.

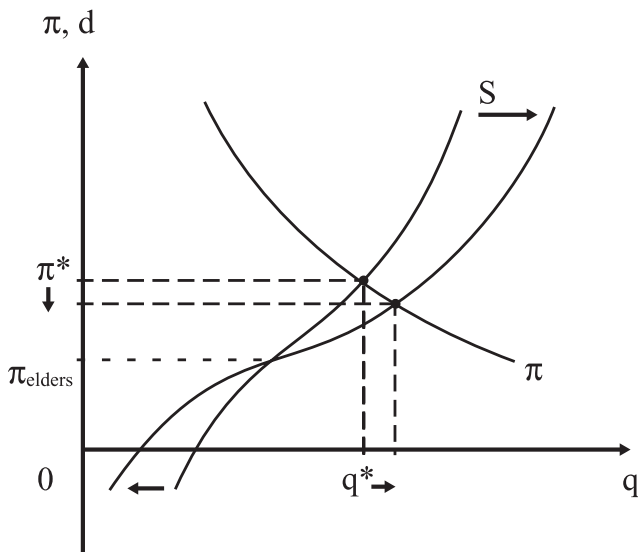
Wanneer daadwerkelijk gezocht zou gaan worden naar een goed bruikbaar kader voor een omvattende theorie, gooit naar mijn oordeel het 'marktmodel' van Ehrlich (1981, 1996) hoge ogen. Ik zal in het vervolg toelichten waarom.

Het model van Ehrlich

Het 'marktmodel' van Ehrlich biedt een raamwerk, waarbinnen de gedragingen van wetsovertreders en (potentiële) slachtoffers en de publieke rechtshandhaving met elkaar in verband gebracht worden. Het model heeft, zo blijkt ook uit de naam, zijn methodische basis in de economie. Die herkennen we in de volgende veronderstellingen:

- het gedrag van alle betrokkenen is terug te voeren op rationele keuzes;
- het is niet rationeel om ongeïnformeerd keuzes te maken, maar het is evenmin (vanwege de kosten van het verwerven en verwerken van

6 Maar ik lees de desbetreffende passages (Bruinsma, 2001, m.n. pp. 19, 24-25) wellicht geheel verkeerd.

Figuur 1: Grafische weergave van het Ehrlich-model

informatie) rationeel om volledige en perfecte informatie na te streven; de betrokkenen zullen dus werken met subjectieve verwachtingen, die tot op zekere hoogte verbonden zijn met de objectieve waarden van de relevante grootheden;

– er is onder de bevolking sprake van een stabiele verdeling van de preferenties ten aanzien van criminaliteit en criminaliteitsbestrijding (risicohouding, ethische waarden, lust tot/afkeer van geweld).

Het resultaat is, en ook daarin herkennen we de economische methodologie, dat de interactie tussen alle betrokkenen wordt beschreven in een samenhangend stelsel van vergelijkingen met een goed gedefinieerd en stabiel evenwicht als oplossing.

Figuur 1 vat het model samen in een set van vraag- en aanbodcurven.⁷ Tegenover het door de (potentiële) daders verzorgde ‘aanbod’ staat een ‘vraag’ naar delicten.

De aanbodcurve S geeft het totale aantal delicten weer dat zal resulteren bij een gegeven, gemiddeld verwachte, netto-opbrengst per delict. Die netto-opbrengst is de resultante van: de te verwachten bruto-opbrengst (de ‘buit’), de directe kosten van de delinquent, het gemiddelde gederfde inkomen bij legale tijdsbesteding, en de te verwachten

⁷ Ontleend aan Ehrlich (1996), p. 48. Zie voor een analytische representatie van de aan de curven ten grondslag liggende relaties Van Velthoven (1994), pp. 15 e.v.

straf bij een mogelijke veroordeling. Een individu gaat pas over tot crimineel gedrag als die netto-opbrengst opweegt tegen zijn persoonlijke afkeer van crimineel gedrag. Uitgaande van een zekere verdeling van ethische waarden, risico-attitudes en legale inkomensmogelijkheden binnen de bevolking zullen, naarmate de netto-opbrengsten per delict stijgen, meer individuen over hun oorspronkelijke aarzeling heenstappen.⁸ Kortom, de S-curve heeft een stijgend verloop.

De vraag is een afgeleide van de vraag naar illegale goederen en diensten op de zwarte markt, van de vraag naar de veiligheid van de (potentiële) slachtoffers, en van het overheidsbeleid inzake criminaliteitsbestrijding. De d-curve brengt tot uiting dat naarmate het aantal delicten toeneemt, de gemiddelde opbrengst per delict kleiner wordt. Enerzijds zal de 'buit' afnemen wanneer het aantal delicten toeneemt; gedacht kan worden aan het plannen van diefstallen waarbij het oog vermoedelijk het eerst zal vallen op de meest profijtelijke, en aan de zwarte markt waar de vraagcurve zoals op alle markten een dalend verloop zal hebben. Anderzijds zullen particulieren bij hun beveiligingsinspanningen een kosten-baten-afweging maken en eerder tot actie overgaan naarmate de kans om zelf slachtoffer te worden groter wordt. Maar dat betekent dat er voor delinquenten minder te halen valt, of dat er meer moeite gedaan moet worden om resultaat te halen. Behalve van de 'buit' en de directe kosten is de netto-opbrengst ook sterk afhankelijk van het strafrisico vanwege de publieke rechtshandhaving. De omvang van dit strafrisico (als product van pakkans p en strafmaat f) wordt in de figuur zichtbaar gemaakt in de verticale afstand (T) tussen de d-curve en de netto-opbrengstcurve π .

Ceteris paribus, dat wil zeggen gegeven de waarden van de exogenen (zoals de verdeling van de preferenties, de technische mogelijkheden en kosten van hang- en sluitwerk, de welvaart van de samenleving als belangrijke determinant van de bruto-opbrengst van delicten, enzovoort), kan op basis van de interactie tussen vraag en aanbod met het model worden bepaald welke netto-opbrengst per delict en welk aantal delicten uiteindelijk tot stand komt. Dit evenwicht op de 'criminaliteitsmarkt' wordt bereikt in het punt (π^* , q^*).

Drie kanttekeningen

Voordat nu alle niet-economen het zojuist geïntroduceerde model als volstrekt onverteerbaar terzijde schuiven, zou ik drie kanttekeningen

8 Ehrlich (1996, p. 47) wijst er met nadruk op dat, zelfs als voor ieder individu afzonderlijk de mate van crimineel gedrag volledig inelastisch is met betrekking tot variaties in de netto-opbrengst onder en boven de eigen drempelwaarde, het totale aantal delicten nog heel wel elastisch kan zijn, doordat individuen in de marge besluiten om in of uit delinquent gedrag te stappen.

willen maken, die tezamen het model wellicht ook voor hen acceptabel maken.

Allereerst wil ik graag vaststellen dat Ehrlich's analogie met de markt weinig gelukkig is. Er is immers geen sprake van vragers en aanbieders die naar elkaar op zoek zijn in een poging een wederzijds voordelige transactie aan te gaan; integendeel, de (potentiële) slachtoffers proberen de (potentiële) daders juist te ontlopen, en als er door de daders een delict wordt gepleegd gaat dat ten koste van de wederpartij. In termen van de speltheorie gaat het bij de interactie tussen daders en slachtoffers om een non-coöperatief spel, waarbij de aanbod- en de vraagcurve zijn op te vatten als reactiefuncties. De (potentiële) daders bepalen, uitgaande van de particuliere beveiligingsinspanningen en de strafdreiging van de overheid, of het plegen van een delict de moeite waard is; en de personen en bedrijven in de particuliere sector bepalen op grond van de kans om daadwerkelijk slachtoffer te worden, of de beveiligingsinspanningen moeten worden opgevoerd. Het punt (π^* , q^*) is niets anders dan het Nash-evenwicht van dit spel; in dat punt ziet geen van beide partijen, gegeven het gedrag van de ander, nog aanleiding om het eigen gedrag te veranderen. Om misverstanden te voorkomen lijkt het dan ook wenselijk om afstand te nemen van de door Ehrlich voorgestelde terminologie en verder te spreken van criminaliteitscurve (S) en netto-opbrengstcurve (π).

Een tweede kanttekening betreft de plaats van de publieke rechtshandhaving in het model. Ehrlich (1996, p. 45) gaat zover dat hij als vierde basisveronderstelling van zijn model formuleert: 'since crime is an external diseconomy by definition, and public law enforcement is a prime example of a nonexclusionary public good, the objective of law enforcement is generally presumed to be maximization of social welfare', en dit vervolgens (p. 50) concretiseert als: 'minimizing the losses from crime, including the costs of law enforcement and crime control'.

Door op voorhand een specifieke sociale-welvaartsfunctie ten grondslag te leggen aan het strafisico (T in figuur 1), haalt Ehrlich mijns inziens onnodig normatieve en positieve overwegingen door elkaar. Zoals ik al eerder heb gemeld, verkies ik een instrumentele onderzoekshouding. Anders gezegd, bij de toepassing van het model zou ik in eerste instantie willen uitgaan van het feitelijke overheidsbeleid, om vervolgens te bestuderen wat de consequenties zijn van variaties ter zake. Zo'n benadering past prima wanneer er in de zin van de speltheorie sprake is van een zogenaamd Stackelberg-spel, waarbij de overheid de 'leider' is en de andere partijen als 'volgers' reageren op het uitgezette overheidsbeleid.⁹

9 Dit laat de mogelijkheid onverlet om ook de totstandkoming van het overheidsbeleid aan een positieve analyse te onderwerpen. De vraag is dan welke belangen feitelijk ten grondslag liggen aan de collectieve besluitvorming inzake de criminaliteitsbestrijding, in een parlementaire democratie met een flink aantal politieke partijen, verkiezingen om de

De derde kanttekening betreft de aard van de determinanten die in het model worden meegenomen. In de eerdere toelichting zijn grootheden de revue gepasseerd als de 'buit' van diefstal, de directe kosten van een delict, pakkans en strafmaat. Natuurlijk wordt daarbij al snel gedacht aan kosten en baten in materiële zin, harde euro's. Maar niets verzet zich er tegen om in het model plaats in te ruimen voor de immateriële elementen die in de afwegingen van de actoren een rol spelen. Zo is hopelijk al eerder duidelijk geworden, dat ik de vorm en ligging van de S-curve in figuur 1 in sterke mate afhankelijk acht van de preferentieverdeling onder de bevolking ten aanzien van risico-houding en geïnternaliseerde ethische waarden.

Nemen we in de toepassing van het door Ehrlich ontwikkelde model de voorgaande kanttekeningen ter harte, dan resulteert naar mijn opvatting een omvattend theoretisch kader, waarbinnen ruimte is voor de wisselwerking tussen (potentiële) daders en slachtoffers, en voor de incorporatie van tal van niet-economische componenten naast pakkansen en strafmaten.

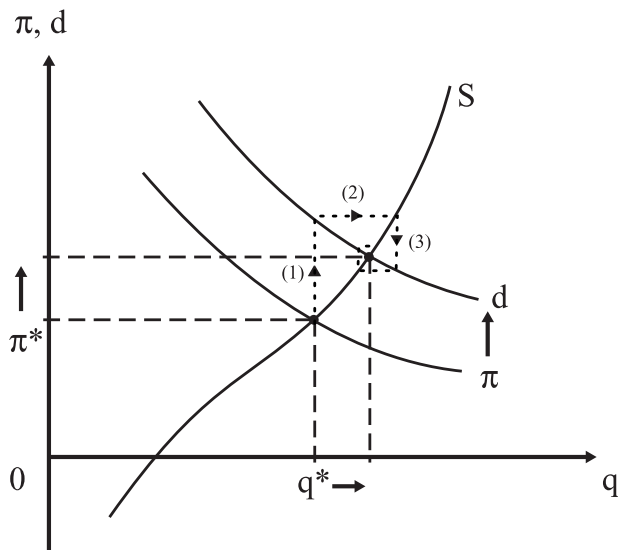
Drie toepassingen

In de toekomstvisioenen van Bruinsma e.a. (2001), Hoogenboom (2001) en de Nota Criminaliteitsbeheersing (2001) komen een aantal thema's bij voortduring terug: ten eerste de groeiende betekenis van ICT, ten tweede de voortschrijdende internationalisering van economische en politiek-bestuurlijke verbanden, en ten derde de afnemende sociale cohesie in de nationale samenleving. Deze ontwikkelingen zal ik nader bekijken in de context van het Ehrlich-model.

ICT

De betekenis van ICT ligt in de eerste plaats hierin dat er in de sfeer van de financieel-economische criminaliteit voor (potentiële) delinquenten met minder moeite en kosten meer te halen valt. Anders gezegd, de opbrengsten van een delict vallen hoger uit, ofwel de netto-opbrengstcurve π uit figuur 1 verschuift in opwaartse richting; zie figuur 2. Wanneer bij een gegeven omvang van de criminaliteit de gemiddelde opbrengst van een delict toeneemt (1), zal dat een prikkel geven tot extra criminaliteit (2). Wanneer particuliere bedrijven en huishoudens merken dat de kans om slachtoffer van criminaliteit te worden, groter wordt, is het voor hen rationeel om extra beveiligingsinspanningen te ondernemen. Daardoor wordt het voor (potentiële) delinquenten weer lastiger om een grote(re)

vier jaar, coalitiekabinetten, een omvangrijk ambtenarenapparaat, en een onafhankelijke rechterlijke macht. Dit is het studieterrein van de 'public choice'. Zie voor een inleiding bijvoorbeeld Van den Doel en Van Velthoven (1998).

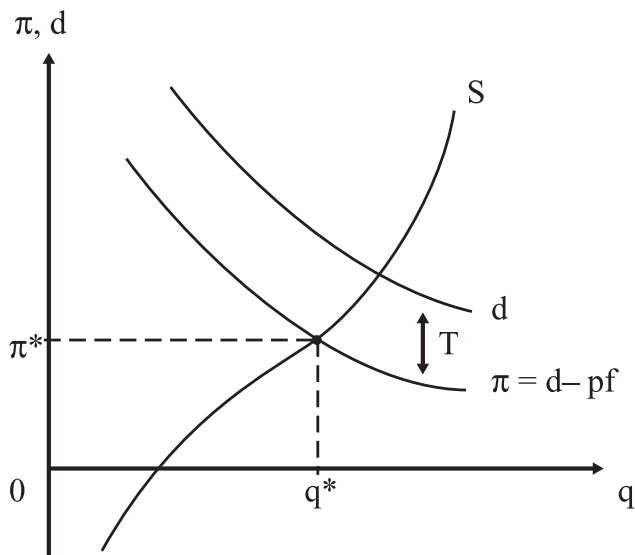
Figuur 2: Betekenis van ICT

buit binnen te halen (3); enzovoort. Uiteindelijk resulteert de keten van reacties op de 'criminaliteitsmarkt' in een nieuw evenwicht, waarbij zowel de omvang van de criminaliteit als de netto-opbrengst per delict op een hoger niveau zijn terechtgekomen.

Daarbij is de publieke rechtshandhaving nog even buiten beschouwing gelaten. Het ligt echter voor de hand om te veronderstellen dat het gebruik van ICT door de politie de aanzet kan geven tot een niet onaanzienlijke productiviteitsstijging in de opsporing, zodat, bij gegeven inzet van middelen, de pakkans omhoog zou gaan. Een stijgende pakkans betekent in termen van figuur 2 dat de verschuiving van de π -curve geheel of gedeeltelijk ongedaan gemaakt zou worden, en daarmee ook de stijging van de criminaliteit.

Daarmee ontstaat het beeld van een wedloop, waarbij het op voorhand niet ondenkbaar lijkt dat het tweede effect wel eens sterker zou kunnen zijn dan het eerste. Immers, waar het eerste effect toch vooral beperkt blijft tot specifieke typen van criminaliteit, zou de toenemende inzet van ICT (en niet te vergeten de biotechnologie) de opsporingsmogelijkheden over de hele linie kunnen verbeteren.

Willen we dat de opsporingsinstanties in de wedloop aan de winnende hand blijven (of raken), dan zullen we ook tijdig de passende instrumenten ter beschikking moeten stellen. Daarbij kunnen we natuurlijk eerst, uit vrees voor het nieuwe, principiële ethische discussies gaan voeren, alsof het om een alles-of-niets-keuze gaat. Maar we zouden ook kunnen

Figuur 3: Effect van vervagende grenzen

nadenken over praktische regels die mogelijk misbruik moeten indammen, net zoals we dat in het verleden hebben gedaan bij de inzet van wapens, vingerafdrukken en telefoontaps. Uiteindelijk draait het, of we dat nu leuk vinden of niet, om een afweging van belangen, van meer of minder criminaliteit versus meer of minder privacy. Wanneer we erin zouden slagen het Ehrlich-model empirisch invulling te geven, dan zouden we die afweging van belangen met meer kennis van zaken kunnen maken.

Globalisering

Een tweede belangrijke trend is de voortschrijdende internationalisering van economische en politiek-bestuurlijke verbanden. Daarbij dienen wat betreft de toekomst van de criminaliteit ten minste twee aspecten te worden onderscheiden. Ten eerste blijkt de globalisering samen te gaan met economische groei en stijgende welvaart. Als gevolg daarvan is er voor delinquenten meer te halen. In termen van het Ehrlich-model betekent dat een verschuiving van de π -curve naar boven; zie verder figuur 2.

Ten tweede heeft de vervaging van de grenzen in combinatie met het alsmear toenemende internationale personen- en goederenverkeer gevolgen voor het nationale karakter van de criminaliteit. In figuur 3 is dit tot uitdrukking gebracht in een gewijzigd verloop van de S-curve, met een draaipunt ter hoogte van de gemiddelde netto-opbrengst van delic-

ten in de omringende wereld (π_{elders}). Wanneer de netto-opbrengst van delicten in Nederland hoger ligt dan in de wereld om ons heen, heeft dit een aanzuigende werking op delinquenten van buiten; omgekeerd zullen Nederlandse delinquenten hun heil zoeken in het buitenland, indien criminaliteit daar beter loont. Indien het inderdaad zo is, zoals in figuur 3, dat de nationale 'criminaliteitsmarkt' in een hogere gemiddelde netto-opbrengst per delict resulteert dan elders (ongeacht of dat nu komt door een hoge(re) welvaart, of door een klein(er) strafrisico), zal de criminaliteit onherroepelijk toenemen met het openen van de grenzen.

Daar laat het Ehrlich-model het echter niet bij, want het waarschuwt ons voor een (onwenselijke) wedloop tussen nationale staten. Bij vervagende grenzen is het voor nationale justitiële autoriteiten namelijk interessanter dan voorheen om een repressief beleid te voeren. In figuur 3 blijkt een verhoging van het strafrisico, tot uitdrukking komend in een neerwaartse verschuiving van de π -curve, een sterk(er) drukkend effect op de criminaliteit te hebben. Door de netto-opbrengst van een delict in de eigen jurisdictie onder het niveau elders te brengen, kan een deel van de criminaliteit worden afgeschoven op de omliggende jurisdicties. Daar ontstaat vervolgens de verleiding om een zelfde weg te bewandelen, om het probleem weer (terug) te exporteren; enzovoort. Er dreigt dus een wedloop, waarbij de landen elk afzonderlijk meer publieke middelen investeren in de criminaliteitsbestrijding, dan bij een gecoördineerd beleid op basis van een afweging van de gezamenlijke kosten en baten aangewezen zou zijn. Het model wijst, kortom, op de wenselijkheid van een internationaal gecoördineerd justitie- en veiligheidsbeleid in de voetsporen van economische en politieke integratie.

Sociale cohesie

De derde trend die ik aan de hand van het Ehrlich-model wil bespreken, is de afnemende sociale cohesie in de nationale samenleving. Naarmate het proces van socialisatie, dat wil zeggen het overdragen en aanleren van normen en waarden, in het gezin, op school, in de buurt, in de kerk, op het werk, beter geslaagd is, zal het overtreden van die normen en waarden voor de betrokkene een groter 'wannut' met zich meebrengen. Daardoor zal de netto-opbrengst van een delict een hogere drempelwaarde moeten overschrijden, voordat het plegen ervan de moeite waard wordt. In termen van figuur 1 betekent dit dat de S-curve op een hoger niveau, of anders gezegd: meer naar links, ligt.

In de speltheoretische literatuur¹⁰ valt te lezen hoe een stabiel evenwicht kan ontstaan, waarin een stelsel van normen en waarden zichzelf reproduceert. Stel dat de situatie op de 'criminaliteitsmarkt' correspondeert met zo'n stabiel evenwicht. Wat nu als de overheid vanwege politiek-ideologisch getinte overwegingen en/of financiële problemen

10 Zie bijvoorbeeld Sugden (1989).

een stap terugdoet in de criminaliteitsbestrijding? Doordat de π -curve omhoog schuift, verandert het criminaliteitsevenwicht. Het feit dat er meer criminaliteit is dan werd verwacht binnen het geldende stelsel van normen en waarden, heeft tot gevolg dat het zichzelf reproducerende evenwicht van normen en waarden onder druk komt. Stel verder dat het socialisatieproces ook van binnenuit is verzwakt, doordat er elementen uit de keten zijn weggefallen (denk aan de kerk) en groepen personen tot de samenleving zijn toegetreden die geen deel hebben genomen aan het oorspronkelijke socialisatieproces. Dan is denkbaar dat het hele stelsel van preferenties gaat schuiven, zodanig dat de S-curve zich naar beneden (naar rechts) verplaatst,¹¹ net zolang totdat een nieuw zichzelf reproducerend evenwicht van normen en waarden intreedt.

Boeiende vraag is natuurlijk of het in de vorige alinea beschreven proces gekeerd kan worden. Hoewel geen socioloog, zou ik zeggen van wel. Maar dan doen we er mijns inziens verstandig aan, om eens goed na te denken over de werking van dat proces van socialisatie. Wat ik in dat verband in de verschillende toekomststudies uit de hoek van Justitie en de criminologie ben tegengekomen, stemt mij niet hoopvol. Ik lees dan over het toezicht op de naleving van de 'kleine norm', dat op het bordje wordt gelegd van het lokale bestuur en gegeven de schaarse middelen maar overgeheveld moet worden van het strafrechtelijke naar het bestuursrechtelijke circuit (Nota Criminaliteitsbeheersing, 2001, p. 46). Ik lees (Bruinsma e.a., 2001, p. 33) dat het in het licht van de terugtrekkende overheid ondenkbaar is dat de sociale controle in 2010 wordt uitgeoefend door een machtige autoritaire staat die sterk leunt op repressieve methoden van sociale controle, en dat dat ook niet hoeft omdat zich juist een grotere maatschappelijke betrokkenheid aftekent in het denken en handelen van burgers en organisaties (responsibilisering, maatschappelijk verantwoord ondernemen). En ik lees scenario's van 'corporate governance' en de vergrijzende staat (Hoogenboom, 2001, par. 6.2 en 6.3), waarin hoe dan ook de rol van de staat is uitgespeeld en het onderscheid tussen het publieke en het private domein volledig is vervaagd.

Afgezien van het feit dat ik over de dynamiek achter de sociale cohesie niets wijzer wordt, schieten deze visies naar mijn oordeel op twee belangrijke punten tekort. In de eerste plaats wordt ten aanzien van de individuen en organisaties in de particuliere sector niet helder gemaakt tot waar de eigen belangen reiken. Vanuit het rationaliteitsperspectief van de economie is evident dat bij een tekortschietende criminaliteitsbestrijding vanwege de overheid en een groeiende kans om zelf slachtoffer te worden, het in het belang van het eigen huishouden, bedrijf of club is om de particuliere beveiligingsinspanningen op te voeren. Maar in beginsel zal daarbij niet verder worden gekeken dan de eigen leef- en werkomgeving. Dat die beveiligingsinspanningen een positief extern effect

11 Er is niets op tegen om in een economisch model dat betrekking heeft op een langere periode, ook de preferentievorming in ogenschouw te nemen.

met zich meebrengen, en dat het collectief organiseren ervan tot schaalvoordelen kan leiden, blijft daarbij buiten beschouwing. Vanuit efficiëntie-oogpunt wordt er dan altijd te weinig gedaan.

In de tweede plaats wordt geen recht gedaan aan de taak van de staat. Zolang de dader bekend is en de schade qua aard en omvang verhaalbaar, is er niets op tegen om het beschermen tegen en verhalen van de schade over te laten aan het particulier initiatief en het civiele recht. Dat wordt echter fundamenteel anders, wanneer de dader eerst opgespoord moeten worden, zodat bij redelijke kosten de pakkans kleiner is dan 100%. Wil het strafrisico vanuit efficiëntie-perspectief een voldoende afschrikkend effect hebben, dan zal de strafmaat navenant hoger moeten zijn dan de aangerichte schade. Bij het afdwingen van straffen die zwaarder (kunnen) zijn dan de met delicten aangerichte schade ligt mijns inziens de kernfunctie van het publieke strafrecht, een functie waarvan ik niet zie dat die in de particuliere hoek overgenomen zou kunnen worden.¹²

De twee voorgaande punten zijn ingegeven door een economische manier van redeneren op basis van het efficiëntie-criterium. Tegengevoerd kan worden dat een verdediging en toepassing van het efficiëntie-criterium verdacht veel lijkt op een normatieve stellingname, waarvan ik eerder heb gemeld dat die beter vermeden zou worden. In die zin moeten de twee punten dan ook niet worden opgevat. Wat ik wil duidelijk maken is dat de genoemde toekomststudies, door voorbij te gaan aan het feitelijk te verwachten gedrag in de particuliere sector en door op voorhand de kerntaak van de overheid ten aanzien van het strafrecht terzijde te schuiven, een normatieve positie innemen, waartegenover andere normatieve posities denkbaar zijn.

Conclusie

Door dit artikel lopen een aantal lijnen. Als het gaat om de toekomst van de criminaliteitsbestrijding, zo wordt betoogd, moeten de interacties tussen wetsovertreders, (potentiële) slachtoffers en de overheid, zowel wat betreft het plegen van delicten, het uitvoeren van particuliere beveiligingsinspanningen, de publieke rechtshandhaving, als de ontwikkeling van normen en waarden, in onderlinge samenhang worden bestudeerd. Die analyse dient eerst en vooral een positieve invalshoek te hebben, zolang wij nog onvoldoende kijk hebben op een aantal belangrijke effecten en samenhangen om met enige vrucht een normatieve discussie te kunnen voeren. Het 'marktmodel' van Ehrlich biedt een vruchtbare basis voor zo'n samenhangende analyse. In dit artikel heb ik me beperkt tot een grafische presentatie, die voldoende aanknopingspunten bood voor de illustratie van fundamentele samenhangen en voor de effecten van belangrijke ontwikkelingen. Door de achterliggende vergelijkingen

12 Zie daarover uitgebreider Van Velthoven en Van Wijck (2001), pp. 371-378.

in detail uit te schrijven, kan aan onderliggende processen en factoren, van zowel materiële als immateriële aard, alle recht worden gedaan.

Dat onderzoek in de vorm van systeem-denken bruikbare resultaten kan opleveren, wordt aangetoond door de econometrische resultaten van Van der Torre en Van Tulder (2000). Net als eerder Theeuwes en Van Velthoven (1994) vinden zij dat op macro-niveau pakkansen en strafmaten ertoe doen. Des te opvallender is dat in de criminologisch getinte toekomststudies wel wordt gesproken over straffen op maat, maar geen zicht bestaat op het huidige gemiddelde niveau van straffen. Gezien de door mij verzamelde cijfers vermoed ik dat, wanneer de overheid zou opteren voor een aanscherping van de rechtshandhaving, er een behoorlijke ruimte is voor verzwaring van de geldboetes en een intensiever gebruik van de verbeurdverklaring.¹³

Literatuur

Becker, G.S.

Crime and punishment; an economic approach

Journal of political economy, 76^e jrg., 1968, pp. 169-217

Bruinsma, G.J.N., H.G. van de Bunt e.a.

Met het oog op de toekomst; verkenningen naar de kennisvragen over misdaad en misdaadbestrijding in 2010
AWT, Achtergrondstudie nr. 24, Den Haag, december 2001

Dijk, F. van, J. de Waard

Juridische infrastructuur in internationaal perspectief; criminaliteitsbeheersing

Den Haag, Directie Algemene Justitiële Strategie, Ministerie van Justitie, februari 2000

Doel, J. van den, B.C.J. van Velthoven

Democratie en welvaartstheorie

Alphen aan den Rijn, Samson, 4e druk, 1998

Ehrlich, I.

On the usefulness of controlling individuals; an economic analysis of rehabilitation, incapacitation and deterrence

American economic review, 71^e jrg., 1981, pp. 307-322

Ehrlich, I.

Crime, punishment, and the market for offenses

Journal of economic perspectives, 10^e jrg., nr. 1, 1996, pp. 43-67

Eijken, A.W.M.

Criminaliteitsbeeld van Nederland; omvang, achtergronden, spreiding en preventie van criminaliteit, 1980-1992
Den Haag, Ministerie van Justitie, Directie Criminaliteitspreventie, 1993

Hoogenboom, A.B.

't Neemt toe, men weet niet hoe; scenariostudie financieel-economische criminaliteit 2010

Den Haag, Nationaal Platform Criminaliteitsbeheersing, 2001

¹³ Tegelijk zouden dan de afzonderlijke Pluk ze- en schadevergoedingsmaatregelen kunnen worden afgeschaft, die wellicht een aardige symboolfunctie vervullen, maar overigens geen (additioneel) effect van betekenis lijken te hebben en vooral een (onnodige) belasting vormen voor de beschikbare strafrechtelijke capaciteit. In die zin ook Van Velthoven en Van Wijck (2001), pp. 411-412.

Huls, F.W.M., e.a. (red.)

Criminaliteit en rechtshandhaving 2000; ontwikkelingen en samenhangen
Den Haag, CBS/WODC, WODC-rapport 189, 2001

Nota Criminaliteitsbeheersing

Nota Criminaliteitsbeheersing; investeren in een zichtbare overheid
door de ministers van Justitie en Binnenlandse Zaken op 26 juni 2001 aangeboden aan de Tweede Kamer der Staten Generaal, Kamerstukken, vergaderjaar 2000-2001, 27 834, nr. 2

Sugden, R.

Spontaneous order
Journal of economic perspectives, 3^e jrg., nr. 4, 1989, pp. 85-97

Theeuwes, J.J.M., B.C.J. van**Velthoven**

Een economische visie op de ontwikkeling van criminaliteit
Justitiële verkenningen, 20^e jrg., nr. 8, 1994, pp. 42-65

Torre, A.G.J. van der, F.P. van Tulder

Een model voor de strafrechtelijke keten
Den Haag, SCP, Onderzoeksrapport 2001/15, mei 2001

Velthoven, B.C.J. van

De economie van misdaad en straf; een overzicht en evaluatie van de literatuur
Leiden, Rijksuniversiteit Leiden, Research Memorandum 94.08, Vakgroep Economische Vakken, oktober 1994

Velthoven, B.C.J. van, P.W. van**Wijck (red.)**

Recht en efficiëntie; een inleiding in de economische analyse van het recht
Deventer, Kluwer, 3e druk, 2001

Werkgroep Effecten Rechtspraak

Rechtspraak en rechtshandhaving; maatschappelijke effecten van verbetering
Den Haag, Ministerie van Justitie, mei 1998

Aan de rand van de afgrond

De toekomst van misdaadbestrijding en publieke veiligheid

G. Hughes, E. McLaughlin en J. Muncie*

In dit artikel worden de mogelijke toekomstscenario's geschetst met betrekking tot misdaadbestrijding en nieuwe vormen van veiligheidsbeleid voor de 21ste eeuw. Om te beginnen besteden we aandacht aan het in brede kring gevoerde debat over de nieuwe 'postsociale' samenleving en aanverwante culturele inzichten. Ook kijken we naar alternatieve toekomstscenario's. Vervolgens gaan we in op de vraag in welke richting het onderzoek naar en het gangbare denken over misdaad gaat, voor zover relevant voor het misdaadbeleid. We zullen in het bijzonder aandacht besteden aan het debat over de veranderende begrenzing van het onderwerp en een ogenschijnlijk nieuw criminologisch model. Ook kijken we naar de nieuwe technologieën op het gebied van misdaadbestrijding, misdaadbeheersing en surveillance. In onze eindconclusie concentreren we ons op de parallelle ontwikkeling van wat een 'nieuw moralisme' genoemd kan worden rond de problemen van misdaad en ordeverstoringen. Er wordt wel gezegd dat beide fenomenen onlosmakelijk verbonden zijn met een nieuwe wijze van misdaadbestrijding aan het begin van de 21ste eeuw.

Komt er een 'postsociale' samenleving?

In de aanloop naar het nieuwe millennium is er een veelheid aan boeken, officiële rapporten, bestuurlijke handboeken, documentaires en films uitgekomen die een verbijsterende hoeveelheid verschillende toekomstscenario's schetsen. Het bestuderen van de toekomst kan ons begrip van een ruimere historische context vergroten, ons bewuster maken en ons in staat stellen om beleid te formuleren en beslissingen te nemen. 'Als we geen vat krijgen op de toekomst, dan krijgt de toekomst vat op ons. We moeten toekomstgericht zijn. Dat betekent dat we vandaag moeten plannen om de dag van morgen te veranderen. We moeten op ieder niveau aan de toekomst denken, met een ruime blik, om de oppositie te slim af te zijn. Het gaat bij toekomstgerichtheid om meer dan alleen voorspellingen. Het gaat er om de toekomst vorm te geven,

* De auteurs zijn alledrie hoofddocent criminologie en bestuurskunde aan de Open University te Milton Keynes, Engeland. Dit artikel is een vertaling van het slothoofdstuk 'Teetering on the edge; the futures of crime controle and community safety' van het boek *Crime prevention and community safety; new directions*. Dit boek, onder redactie van G. Hughes, E. McLaughlin en J. Muncie, verscheen in 2001 bij uitgeverij Sage, Londen in samenwerking met The Open University.

geschiedenis te maken, voorbehouden te maken, altijd een stap voor te zijn en de gebeurtenissen in de hand te hebben' (Dixon, 1998, p. xi).

Om te beginnen moet worden opgemerkt dat er reden is tot voorzichtigheid. Er bestaat een lange, ongelukkige traditie van toekomstvoorspellingen in de sociale wetenschappen, te beginnen bij Auguste Comte en de cultus van het sociologische positivisme aan het begin van de negentiende eeuw. Met enige reden zou men kunnen aanvoeren dat wat we in de meest recente golf van toekomstgerichte commentaren zien, die een uitgesproken breuk met het verleden en de komst van een nieuwe maatschappij opperen, in veel opzichten nieuwe varianten zijn van de gedachtegang 'een nieuwe technologie staat gelijk aan een nieuwe wereld'. Het potentieel voor technologisch determinisme is daarin ingebakken. De futurologie heeft een aantal gangbare gebreken en ook vaak een utopische of distopische visie op orde en gezag in heden en verleden. Zulke opvattingen 'zakken vaak door het ijs' omdat ze uitgaan van extreme en onhoudbare contrasten tussen 'het heden', 'het verleden' en 'de toekomst'. Visualisering van de toekomst, die vaak schatplichtig zijn aan science fiction, dragen tevens het risico in zich om een alles omvattend wereldbeeld te presenteren dat geen rekening houdt met de oorsprong van de menselijke verscheidenheid en de onregelmatige, tegenstrijdige en vaak zeer willekeurige processen op het gebied van sociale veranderingen, aanpassingen en weerstanden. Als voorspellingen te veel plaatsvinden in het kader van de dominante sociaal-economische en politieke structuren, dan worden er meteen beperkingen ingebouwd die andere scenario's uitsluiten of marginaliseren.

Om dit onderwerp af te sluiten kunnen we kijken naar Esping-Andersen (1990, p. 223), die een belangrijke, tot voorzichtigheid makende kanttekening plaatst bij het wezen van de huidige transformaties en de veelomvattende beweringen daarover. Toch onderkent hij de mogelijkheid van een radicale breuk met het verleden. Hij waarschuwt dat het gebruik van etiketten als 'postmodern', 'postmaterialistisch' en 'postfordistisch' vaak een substituut is voor een grondige analyse. Hij vindt het verstandiger om te stellen dat 'we een sociale orde die we behoorlijk goed begrepen achter ons laten en een nieuwe tegemoet gaan, waarvan we de contouren maar moeizaam kunnen onderscheiden'. Een dergelijke diagnose met veel voorbehoud komt overeen met de systematische scepsis die het hart vormt van Wright Mills' (1959) idee van de 'sociologische verbeelding'. Ook herinnert het ons aan de gevaren van al te stellige voorspellingen, het te snel trekken van vergaande conclusies naar aanleiding van bepaalde trends en het niet open staan voor alternatieve toekomstverwachtingen. Dit geldt niet in de laatste plaats voor het controversiële terrein van de misdaadbestrijding.

Niettemin is er een belangrijk debat gaande over het wezen van de 'nieuwe wereldorde' en haar toekomst. Over het hele ideologische spectrum zijn opinieleiders verenigd in het geloof dat we ons midden in een wereldwijde en veelvormige overgangsfase bevinden waarin de grond-

principes van het 'sociale' op een ongekeerde manier getransformeerd worden. Er zijn een aantal nauw verbonden thema's ingebakken in de huidige futurologie en in de 'postsociale' maatschappij. Dit loopt dwars door theorieën over postmoderniteit, late moderniteit, de risico-maatschappij en de informatiemaatschappij. Ten eerste zullen technologie, informatie en kennis de belangrijkste aanjagers van de wereldwijde netwerkeconomie zijn. Ten tweede zal de globalisering het verkeer van kapitaal, goederen, diensten, culturele waarde en mensen intensiveren. Ten derde is er de fragmentatie van banden op het gebied van familie, gemeenschappen, geografisch bepaalde banden en naties. Ook is er het verschijnsel van het hyperindividualisme en de nieuwe 'binnenwerelden' in de cyberspace. Dit alles zal resulteren in een verhoogde culturele verscheidenheid en sociale complexiteit. Tenslotte zullen de traditionele structuren en institutionele patronen van plaatselijk, nationale en internationale bestuursvormen radicale veranderingen ondergaan.

Sommige opinieleiders wijzen op de positieve kanten van deze fenomenen; een ruimere keuze, meer verscheidenheid, individualisme en een snellere vooruitgang die het gevolg zijn van technologische en wetenschappelijke vernieuwingen. Er is het potentieel voor een 'hechtere' wereld. Mulgan (1997), Beck (1998) en Leadbetter (1999) concentreren zich op de ongreepbare eigenschappen van kennis en de informatiemaatschappij, een toename van wederzijds begrip en het vermogen om te communiceren, alsmede de opkomst van een wereldwijde publieke ruimte waarin vragen rond moraliteit en burgerschap aan bod zullen komen. Op een gelijksoortige wijze erkent Giddens (1998) in zijn *runaway world*-theorie dat de steeds jachtigere manier waarop de wereld verandert nieuwe risico's met zich meebrengt. Hij houdt echter vol dat, ondanks alle onzekerheden, globalisering een progressieve kracht is die het potentieel heeft om een nieuw soort onconventioneel kosmopolitisme op gang te brengen, dat gekenmerkt wordt door wederzijdse economische afhankelijkheid, een tolerante moraal, verdieping van democratische principes en een uitbreiding van het recht. Volgens Giddens moeten we de nieuwe risico's eerder omhelzen dan vrezen (1998, p. 35), omdat 'het actief nemen van risico's een essentieel onderdeel is van een dynamische economie en een innovatieve samenleving'.

De pessimisten voeren echter aan dat er veel redenen zijn om te geloven dat alles wat nu nog degelijk lijkt, op het punt staat om te desintegreren in een 'postsociale' chaos. Nachtmerriescenario's, of '*semilogies of catastrophe*', zoals O'Malley (2000, p. 153) het noemt, zijn opvallend aanwezig in de commentaren over de toekomst van de centra van de westerse wereld, met hun onderklassen en stedelijke verpaupering, en in analyses van het anarchistische karakter dat grote delen van de 'zich ontwikkelende' wereld kenmerkt. In sommige academische kringen is het gemeengoed geworden om te beweren dat we aan de vooravond staan van een maatschappij die mensen uitsluit. Een maatschappij met een groeiende sociaal-economische tweedeling en de rampzalige opkomst

van een dualistisch systeem van 'haves' en 'have nots' (Young, 1999; Hobsbawm, 1995). Volgens de pessimisten kan de nieuwe wereldorde omschreven worden als 'neobarbarisme', gekenmerkt door een vorm van neofeodalisme, met wereldwijde misdaadbaronnen die gemene zaak maken met hebzuchtige multinationale bedrijven in een soort 'informatiekapitalisme'. Het werk van Manuel Castells is bij uitstek representatief voor de pessimistische diagnose die gedeeld wordt door veel linkse denkers: 'welkom in de neoliberale jungle'. Volgens Castells staat het nieuwe informatiekapitalisme onverschillig tegenover menselijke problemen en creëert het een steeds grotere kloof tussen waardevolle en niet-waardevolle mensen en plaatsen. Hij stelt zelfs dat we getuige zijn van de opkomst van een 'vierde wereld' in vele delen van onze planeet, waaronder de getto's van de rijkste landen. Castells (1998, pp. 161-162) noemt deze gebieden de 'zwarte gaten van het informatiekapitalisme', die 'in hun concentratie alle destructieve energie in zich dragen die de mensheid van verschillende kanten bedreigt'.

Ook Bauman is in toenemende mate sceptisch over de effecten van hyperglobalisering: 'Een integraal deel van het proces van globalisering is de toenemende ruimtelijke segregatie, scheiding en uitsluiting. Neotribale en fundamentalistische tendensen, die uitdrukking geven aan de ervaringen van mensen die aan de verkeerde kant van de globalisering staan, zijn evenzeer een legitiem product van de globalisering als de alom toegejuichte 'hybridisering' van de hogere cultuur ... Bijzonder zorgwekkend is het toenemende gebrek aan communicatie tussen de steeds globalere en extra-territoriale elites en de steeds 'lokaler' wordende rest van de bevolking' (1998, p. 3).

Aan de rechterzijde van het ideologische spectrum ontvouwt Robert D. Kaplan (2000) een angstwekkende visie op de wereld van de 21ste eeuw, voorbij de koude oorlog. Hij beschrijft een westerse wereld die bedreigd wordt door primitief raciaal en etnisch geweld, de sociale druk van voortwoekerende ziektes, milieuschade, overbevolking, het wegwijnen van nationale regeringen, de installatie van criminele regeringen en de postmoderne vervaging van de grenzen tussen 'misdaad' en 'oorlog'. Veel in deze prognose doet denken aan het werk van Samuel P. Huntington (1998), wiens theorie over de 'botsing der beschavingen' een nieuwe trend beschrijft van wereldwijde conflicten die meer langs culturele scheidslijnen dan langs economische of ideologische zullen lopen. Hij voorziet interne conflicten tussen groepen uit verschillende culturen binnen één land. Huntington denkt dat in de nieuwe wereldorde regeringen zich zullen scharen rond de 'kernstaten' van hun beschavingen. Bijvoorbeeld China voor de sinologische beschaving, Rusland voor de orthodoxe beschaving en de Verenigde Staten voor de westerse beschaving. De kans op wereldwijde conflicten kan alleen worden gereduceerd als de kernstaten een beleid van non-interventie voeren met betrekking tot conflicten die plaatsvinden binnen andere beschavingen.

Het rapport van de Nationale Inlichtingenraad van de CIA, *Global Trends 2015*, beschrijft de belangrijkste trends en drijfveren die het Amerikaanse buitenlandse beleid zullen gaan vormgeven. Hoewel het rapport, dat tot stand kwam met de hulp van verschillende bronnen, erkent dat globalisering bij kan dragen aan politieke stabiliteit en economische vooruitgang, wordt er tevens een beeld geschetst van een toekomst die gekenmerkt wordt door een mogelijk toenemende instabiliteit. Er worden drie hoofdsenario's onderscheiden rond de nadelen van globalisering, die de moeite van het uitgebreid bestuderen waard zijn. Ten eerste zullen er regio's, staten of groepen zijn die buiten de globalisering vallen. Deze zullen te maken krijgen met een toenemende sociaal-economische en politieke instabiliteit. Ze zijn in staat om 'politiek, etnisch, ideologisch en religieus extremisme te zaaien, met het bijbehorende geweld' (CIA, 2000, p. 7). Ten tweede kunnen interne conflicten die het gevolg zijn van onderdrukking door de staat, religieuze en/of etnische grieven, migratiegolven en het ontstaan van nieuwe protestbewegingen, resulteren in burgeroorlogen, conflicten tussen staten en regionale destabilisering. Tot slot kunnen staten met incapabele regeringen, zwakke economieën, etnische heterogeniteit en onvoldoende bewaakte grenzen broedplaatsen zijn van terroristen en opstandelingen die de organisatorische en technologische capaciteiten hebben om hard uit te halen naar de westerse belangen.

Er zijn enkele criminologen die geprobeerd hebben om de bredere sociaal-economische en politieke trends, die hierboven werden besproken, aan de orde te stellen. Zo gaf in Groot-Brittannië Robert Reiner (2000) commentaar op de toekomst van de discipline waarbij hij het had over een 'sociale aardverschuiving'. Hij schetst een somber beeld van een voortschrijdende uitsluiting, naast een cultuur van het recht van de sterkste. Garland en Sparks (2000, p. 189) gebruiken minder distopische termen: 'de herstructurering van sociale en economische verhoudingen, de veranderlijkheid van sociale processen, de snelheid van technologische veranderingen en de opmerkelijke culturele heterogeniteit die de "late moderniteit" vormen, zijn intellectuele uitdagingen voor criminologen die moeilijk en soms verontrustend zijn. Uiteindelijk zijn ze echter te hardnekkig om te negeren'. Maar, zoals Cohen (1996) opmerkt, de echte zakelijke discussie over de toekomst van de misdaad vindt tegenwoordig steeds meer buiten de grenzen van het conventionele criminologische debat plaats.

Zo wordt er in het CIA-rapport *Global trends* rekening gehouden met transnationale criminele organisaties die een serieus probleem zullen worden voor nationale en internationale bestuursorganen, omdat ze de capaciteiten kunnen krijgen die nodig zijn om de wereldwijde verspreiding van informatie en financiële en transportnetwerken uit te buiten: 'Criminele organisaties en netwerken ... zullen de schaal en het bereik van hun activiteiten uitbreiden. Voor specifieke operaties zullen ze losse samenwerkingsverbanden vormen met elkaar, met kleinere criminelen

en met opstandige bewegingen. Ze zullen leiders van instabiele, economisch zwakke of bankroete staten corrumperen, ze zullen infiltreren in banken en bedrijven die in moeilijkheden verkeren en samenwerken met rebellerende politieke bewegingen om controle te krijgen over aanzienlijke geografische gebieden. Ze zullen hun inkomsten halen uit drugs-handel, het smokkelen van illegalen, vrouwen- en kinderhandel, giftige stoffen, gevaarlijke afvalmaterialen, illegale wapentransporten, militaire technologieën en andere contrabande, fraude en afpersing ... Het risico dat georganiseerde criminele groepen in nucleaire, biologische of chemische wapens gaan handelen zal toenemen' (CIA, 2000, p. 27).

De grootste zorg voor de CIA is dat er in bepaalde delen van Latijns-Amerika, Afrika en Oost-Europa goed functionerende staats/criminele organisaties zullen ontstaan. In dit rampenscenario zal de georganiseerde misdaad zich in een strategische positie bevinden om haar marginale activiteiten te verruilen voor het infiltreren van de staat, het corrumperen van de economie, het justitiële apparaat uit te schakelen en de inlichtingendiensten te neutraliseren. Het denken van de CIA over hoe de misdaad haar vleugels uitslaat op belangrijke posities van regeringen en economieën heeft ook invloed gehad op de conclusies van toekomstgerichte rapporten van politie- en inlichtingendiensten van de Europese Unie (Castells, 1998).

Tot op heden is de belangrijkste poging om zicht te krijgen op de toekomst van de misdaad in Groot-Brittannië wellicht te vinden in de toekomstverkenning van het Department of trade and industry (DTI): het *Foresight programme* uit 1993. Experts, die steeds met een periode van vijf jaar werken, proberen er achter te komen wat de nieuwe mogelijkheden zijn voor verschillende beleidsterreinen. In 1999 werd het *Crime prevention panel* ter voorkoming van misdaad opgericht. Het wordt gefinancierd uit het misdaadreductieprogramma van de overheid. De taak van het panel is om vast te stellen wat voor invloed nieuwe ontwikkelingen in wetenschap, technologie en de maatschappij hebben op misdaad en de bestrijding ervan. Twee rapporten, het inleidende *Just around the corner* (DTI, 2000) en het uiteindelijke rapport, *Turning the corner* (DTI, 2001), geven een fascinerend kijkje in de manier waarop de belangrijkste opinieleiders hun ideeën over misdaad en misdaadbestrijding in de eerste decennia van de 21ste eeuw vorm geven. Het Crime Prevention Panel komt op grond van het 'Foresight'-document *Britain towards 2010* (Scase, 2000), en verschillende toekomstscenario's over omgevingsfactoren, tot de conclusie dat de volgende sociale fenomenen een centrale rol zullen spelen in de nieuwe vormen van misdaad. Ten eerste zal het toegenomen individualisme leiden tot erosie van de sociale controle door familie en gemeenschappen en tot consolidatie van antisociale groepsideologieën. Ten tweede zal het toenemende gebruik van informatie- en communicatietechnologie nieuwe vormen van 'techno-crime' creëren, die gekenmerkt worden door een toenemende snelheid, raffinement en complexiteit. Op zijn beurt zal de verschuiving

van het publieke naar het private domein - dat in verband staat met de nieuwe informatietechnologie - het publieke domein veranderen in een dreigende en vijandige omgeving.

Een toenemende mate van niet-menselijke interactie brengt een proces van ontmenselijking op gang waarbij we toleranter zullen worden tegenover extreme reacties en interacties. De onwil om in te grijpen bij een misdrijf zal tevens de relatie tussen dader en slachtoffer veranderen. Tot slot zal de combinatie van globalisering en consumentisme nieuwe vormen van misdaad stimuleren, waarbij grenzen wegvallen, nieuwe criminele netwerken kunnen ontstaan en de beperkingen van plaatselijke en nationale strategieën tegen de misdaad zichtbaar worden.

Deze trends zullen tevens leiden tot nieuwe categorieën van misdadigers. Kleine criminelen en nieuwe sociale groepen zullen meer macht krijgen om misdaad en wanorde te creëren op een schaal die tot dan toe was voorbehouden aan georganiseerde, of beroepscriminelen. Een technisch onderlegde generatie zal de capaciteiten hebben om virtuele criminele activiteiten te ontplooiën over de 'cybergrenzen' heen. Ondertussen zullen gefrustreerde leden van de 'onderklasse', die niet over de nieuwe technologie beschikken, zich waarschijnlijk gaan bezighouden met nihilistisch geweld en wanorde. De vergrijzing levert niet alleen steeds meer mogelijke slachtoffers op, maar kan ook een nieuwe criminele klasse genereren die de tijd en het geld heeft om bekend te raken met nieuwe technologieën en lid kan worden van de criminele professie. Ook de georganiseerde misdaad zal zich zodanig aanpassen dat er effectiever geopereerd kan worden in de nieuwe technologische omgeving. De conclusie van het rapport (als alle trends en verschuivingen in aanmerking worden genomen): 'het is mogelijk dat, als er niets gebeurt, de toekomst steeds meer gekenmerkt zal worden door geweld en wanorde. Fraude, persoonsvervalsing en afpersing zullen toenemen. Er zullen meer misdaden gepleegd worden door criminelen die buiten de nationale jurisdictie vallen en er zal een toename zijn in diefstal van elektronische apparaten' (DTI, 2000, p. 9).

Om hun inzichten nog meer te benadrukken bieden de DTI-futurologen ons verder nog twee mogelijke scenario's over hoe Groot-Brittannië er in 2020 zal uitzien. Het eerste toekomstscenario, *Brightlands*, schetst een anarchistische, postsociale wereld waarin degenen die het zich kunnen veroorloven bescherming kopen in de vorm van sterk gereguleerde, clausurofobisch afgeschermdede gemeenschappen waar ze beschermd worden door omheiningen met alarmsystemen, particuliere bewakingsdiensten en persoonlijke beveiligingsapparatuur. Het publieke domein is er slecht aan toe en er is een wijdverspreide onveiligheid als gevolg van zeer veel geweld en misdaad. De mensen buiten deze afgeschermdede gemeenschappen leven onder toezicht van versterkte wachttorens en een zeer goed uitgerust politiekorps. De helft van de mannelijke bevolking heeft een strafblad en nog nooit waren de gevangenis en zo vol. Het risico om slachtoffer van een misdrijf te worden blijft hoog

omdat het afschrikkingeffect van strenge (gevangenis)straffen minder is geworden omdat degenen die zich een vorm van private bescherming kunnen veroorloven allerlei gewilde goederen kunnen krijgen via de zwarte markt. Daarom zijn, ondanks alle technologische vooruitgang, de versterkte enclaves niet zelfvoorzienend.

In het tweede toekomstscenario, *TECHies*, is Groot-Brittannië een veel meer geïntegreerde en veiligere samenleving. Nieuwe technologieën op het gebied van de informatiemaatschappij hebben impact op alle terreinen van het leven en zorgen er voor dat mensen op een zeer flexibele manier kunnen wonen en werken. De meeste producten en diensten zijn 'crime-proof' en de nieuwste technologieën worden door zowel particuliere bewakingsdiensten als de politie gebruikt. Criminelen lopen veel risico bij hun activiteiten en hun beloning is over het algemeen klein. Het geïntegreerde karakter van de antimisdaadtechnologie betekent dat misdadigers slechts een kleine kans hebben om niet gepakt te worden. Zodoende kunnen ze weinig voordeel halen uit hun criminele activiteiten.

Op weg naar een effectieve misdaadbestrijding: de nieuwe antisociale criminologische theorieën van het dagelijkse leven

Zoals we al eerder opmerkten heeft elke uitgebreide toekomstvoorspelling die een radicale breuk met het verleden veronderstelt ernstige beperkingen. Er zijn echter tendensen die suggereren dat radicale 'stories of change' (Cohen, 1985) wel degelijk een rol spelen in de criminologische theorieën en in de misdaadbestrijding aan het begin van de 21ste eeuw. In het bijzonder zijn het de oude sociale of causale vormen van criminologie die wankelen. Dat geldt zowel voor de gangbare positivistische als voor de kritische varianten. Dit gaat gepaard met de komst van schijnbaar nieuwe, vaak opgepoetste 'oudere', manieren van denken. Deze intellectuele ontwikkelingen zijn niet alleen vanuit academisch oogpunt interessant. Foucault (1977) deed de beroemde uitspraak 'kennis is macht' en de veranderingen in het wetenschappelijke denken over misdaad en verwante schadelijke verschijnselen hangen nauw samen met een veranderende visie op de sociale orde en de dominante opvattingen over sociale controle. Hieronder zullen wij ons concentreren op de opkomst van de invloedrijkste 'beleidsrelevante' manieren van aanpak in een beleidsterrein dat steeds meer wordt getransformeerd tot 'misdadbestrijding' en 'risicomanagement', gebaseerd op veiligheid, in plaats van 'misdadpreventie' en 'veiligheid op straat'. Het is opvallend dat, ondanks een wijdverspreide publieke onrust over brede maatschappelijke veranderingen en ontwikkelingen in de misdaad(bestrijding), er een ontluikend optimisme bestaat in het denken van veel hedendaagse beleidsmakers over misdaadbestrijdingsprogramma's in landen als Groot-Brittannië en de Verenigde Staten. Dat geldt vooral als men het afzet tegen het pessimisme uit de jaren zeventig en tachtig, waarin 'niets helpt' de belangrijkste opvatting was. Hoe kan deze ogenschijnlijke para-

dox worden verklaard? Om deze vraag te beantwoorden moeten we eerst kort de 'nieuwe antisociale criminologie van het dagelijkse leven' uiteenzetten.¹

De nieuwe antisociale criminologische theorieën van het dagelijkse leven zijn het meest verwant aan denkbelden en theorieën rond gelegenheid, situationele misdaadpreventie, 'routine activities', rationele keuze, probleemgestuurde analyse en de neo-ecologische benadering (zie Felson en Clarke, 1998). Zoals Garland stelt: 'Opmerkelijk aan deze criminologische theorieën is dat ze uitgaan van de veronderstelling dat misdaad een normaal aspect is van de moderne samenleving. Het is een gebeurtenis, of liever gezegd een veelheid aan gebeurtenissen, waar geen speciale motivatie of aanleg achter zit, geen pathologie of abnormaliteit. Het maakt deel uit van de routine van het hedendaagse sociale en economische leven. In tegenstelling tot oudere criminologische theorieën, die er van uitgingen dat misdaad een afwijking was van normaal beschaafd gedrag en verklaard kon worden vanuit individuele afwijkingen van de norm, of anders vanuit een mislukte socialisatie, zien de nieuwe criminologische theorieën van het dagelijkse leven misdaad als een logisch vervolg op normale sociale interactie die verklaard kan worden vanuit een gangbare motivatie. In plaats van een morele afwijking wordt misdaad een ingecalculeerd risico (door de dader en het potentiële slachtoffer) of een ongeluk dat vermeden moet worden. Het hoeft in ieder geval niet speciaal verklaard te worden' (1996, pp. 450-451).

Deze nieuwe antisociale criminologische theorieën zetten vraagtekens bij de vier belangrijkste aannames van de oude causale theorie en haar verband met 'het sociale':

- De oorzaken van misdaad zijn diep ingebed in de ordening van de sociale structuren.
- Misdad moet worden aangepakt door het aan de orde stellen van de onderliggende psychologische en sociale omstandigheden die afwijkingen veroorzaken bij zowel individuen als gemeenschappen.
- Het anti-misdadbeleid moet gericht zijn op de lange termijn.
- De soevereine staat en haar gespecialiseerde justitie-apparaat zijn de

1 Garland (1996) beweert dat de traditionele dispositionele criminologie de laatste jaren onder vuur ligt van wat hij omschrijft als de 'nieuwe criminologie van het dagelijkse leven'. Dit wordt gekenmerkt door manieren van aanpak als de situationele misdaadpreventie, de 'routine activities'-theorie en de ecologische theorie. Het is in veel opzichten moeilijk om het oneens te zijn met deze stelling. Wij geven echter de voorkeur aan de term 'antisociale criminologische theorieën van het dagelijkse leven', omdat dit duidelijker de betekenis blootlegt van de kritiek op, en de weerstand tegen zowel de modernistische criminologie als de traditionele strafrecht-oplossingen in een dergelijke aanpak. Het is zelfs twijfelachtig of dit 'nieuwe denken' in de toekomst een plek zal hebben, of zelfs maar geassocieerd zal worden met de wetenschappelijke discipline van de criminologie. Op dit moment lijkt het echter waarschijnlijker dat er een toenadering komt tussen de antisociale criminologische theorieën van het dagelijkse leven en de gangbare criminologie, dan dat er een afzonderlijke discipline wordt gevestigd van 'misdadwetenschap' of 'misdadbestrijding'.

meest geschikte organen voor voor misdaadpreventie en het bieden van praktische oplossingen.

In plaats van deze aetiologische fixatie met fundamentele oorzaken en het vertrouwen in de interventies van de staat, heeft de nieuwe anti-sociale theorie op zijn hoogst een visie over 'het sociale' in een pre-sociologische context. Misdadige 'gebeurtenissen' van het hier en nu worden gezien als beïnvloedbaar door middel van specifieke pragmatische, doelgerichte maatregelen, die vaak uitgevoerd worden door particuliere instellingen buiten de invloedssfeer van de staat en het officiële justitie-apparaat. In dit opkomende model worden 'het sociale' en de omstandigheden die de misdaad veroorzaken teruggebracht tot veel eenvoudiger fenomenen.

Van de nieuwe antisociale criminologische theorieën van het dagelijkse leven lijkt de situationele misdaadpreventie (SMP) de belangrijkste component te zijn.² In de afgelopen decennia is over de hele wereld de invloed van de SMP toegenomen, waarbij in de meest 'puristische' versie daders grotendeels los van hun sociale omgeving worden gezien. SMP wordt soms verantwoordelijk gesteld voor de vernietiging van het begrip 'het biografische individu als criminologische categorie'. In plaats daarvan wordt het tegenovergestelde geplaatst: het 'abstracte en universele a-biografische individu' (O'Malley, 1992, p. 264). SMP is nauw verbonden met de discussie over actuariële zaken en het verzekeringswezen, 'de thuisbasis van het risico-management en een bedrijfstak die nauw verbonden is met de promotie van de SMP' (O'Malley, 1992, p. 264). De voorstanders stellen dat SMP, in tegenstelling tot het justitiële apparaat, de schuldvraag probeert te vermijden (Wilkins, 1997). In de woorden van Cusson, het kernpunt is om 'situaties in plaats van mensen te veranderen' (geciteerd door Sève, 1997, p. 190). Hierdoor wordt de studie van misdaad zowel ontmenselijkt als ontdaan van psychologische factoren en wordt criminaliteit beroofd van haar speciale status.

Sommige critici beweren echter het tegendeel met betrekking tot SMP en haar relatie tot de schuldvraag. Volgens hen had SMP een bloeiperiode in de jaren tachtig en negentig, die niet alleen toegeschreven kan worden aan het bewijs van haar superioriteit ten opzichte van zowel het 'correctionalism' als de sociale en causale theorieën op het gebied van misdaadbestridding. Volgens de critici lag de reden voor het succes in de verwantschap met economisch rationalistische en neoconservatieve politieke programma's. Dat geldt in het bijzonder voor de toenemende strafmaat voor 'calculerende' misdadigers en, met betrekking tot de slachtoffers, de verschuiving van een algemeen risicomanagement naar een 'geprivatiseerd prudentialisme'. Er wordt eveneens beweerd dat het

2 We hebben hier niet de ruimte voor een gedetailleerde bespreking van de belangrijkste kenmerken van deze aanpak, maar zie Hughes (1998, hoofdstuk 4) en hoofdstuk 2 van dit boek.

uitschakelen van oorzaken de individuele verantwoordelijkheid, die voortkomt uit een 'rationele keuze', terugbrengt naar het middelpunt van het debat over misdaad. Daarmee kan SMP gezien worden als de dienaar van de sterke staat en de vrije markt (O'Malley, 1992).

Ondanks de bedenkingen van de critici komt het vaak voor dat voorstanders van SMP een triomfantelijke toon aanslaan tegenover zowel de positivistische criminologische theorie als de 'oplossingen' die door het justitiële apparaat worden aangedragen. Zo beweert Russo: 'De criminologie gaat sterk gebukt onder haar traditie om de individuele verantwoordelijkheid van daders over het hoofd te zien, alsmede onder haar deterministische erfgoed. Wetenschappelijke criminologische literatuur lijkt geen enkel verband te hebben met de nieuwe vormen van criminaliteit en de visie van de samenleving daar op. Daardoor is de criminologie nu in een positie gekomen waar zij nieuwe strategieën moet gebruiken en nieuwe modellen van slachtoffer-geörienteerde misdaadpreventie moet ontwikkelen. Situationele misdaadpreventie valt binnen deze nieuwe modellen van preventie. Het kan in de behoefte van de maatschappij aan veiligheid voorzien door onmiddellijke en toetsbare oplossingen aan te dragen, onafhankelijk van het justitiële apparaat' (1997, p. 180).

Het 'succes' van situationele misdaadpreventie is voor een groot deel verbonden met de sleutelrol die haar belangrijkste voorstanders hebben als 'beleidsondernemers', dat wil zeggen, sociaal-wetenschappelijk onderlegde 'experts' die politieke invloed hebben en op die manier de praktijk kunnen beïnvloeden' (Hope, 2000, p. xxii). In het geval van SMP waren het oorspronkelijk criminologen die sleutelposities innamen in het Britse Ministerie van Binnenlandse Zaken. Dat geldt in het bijzonder voor Ron Clarke die gesteund werd door de beleidsmakers die het project stimuleerden en 'in de markt' wisten te plaatsen. Ondanks haar wortels in regeringskringen in Groot-Brittannië in de jaren zeventig en tachtig heeft SMP feitelijk nauwere banden met de private sector dan met het justitiële apparaat en de oude publieke sector. Het vertrek van Clarke naar de Verenigde Staten en zijn hechte samenwerking met Marcus Felson gedurende de jaren negentig consolideerde de toenemende anti-staat logica van de SMP, alsmede de uitdaging die zij vertegenwoordigt voor de gangbare criminologie als 'dienaar' van de sociaal-democratische staat. In de woorden van Felson en Clarke (1997, p. 5): 'Het feit dat het zakenleven praktisch is ingesteld, maakt het bij uitstek geschikt voor misdaadpreventie'. Vervolgens gingen de experts op het gebied van SMP meer 'prudente', probleemgeoriënteerde vormen van beleid stimuleren die niet zozeer 'eigendom' waren van de politie maar verschoven naar de situaties waar de problemen kunnen worden opgelost (Shearing, 1997, p. 226). Felson en Clarke: 'Bij dit project staat niet het justitiële apparaat centraal, maar een veelheid aan publieke en particuliere organisaties - scholen, ziekenhuizen, vervoerbedrijven, winkels en winkelcentra, fabrieken, telecombedrijven, banken en verzekerings-

maatschappijen, plaatselijke groen- en recreatievoorzieningen, kroegen en parkeerterreinen - waarvan de producten, diensten en werkwijzen kansen bieden aan een enorm spectrum van verschillende misdrijven' (1997, p. 197).

De bovenstaande verklaring kan gelezen worden als het belangrijkste element van het 'mission statement' van de nieuwe antisociale criminologische theorieën van het dagelijkse leven. Recentelijk heeft er een verschuiving plaatsgevonden waarbij de SMP uit haar 'getto' is gekomen, dat ver weg lag van de algemeen aanvaarde criminologie in Groot-Brittannië. SMP vervult nu een sleutelrol in een nieuwe aanpak van misdaadpreventie, een vergelijk³, gekenmerkt door een eclectische en pragmatische mengeling van technieken en theorieën die gebaseerd zijn op het idee 'wat is succesvol' en op een model dat gestuurd wordt door bewijsvoering. De drijvende krachten achter dit nieuwe model komen voor een groot deel voort uit de 'handel in ideeën' tussen een steeds internationaler wordend netwerk van 'politieke ondernemers'. Dergelijke ontwikkelingen hebben ook geresulteerd in een belangrijke uitwisseling van technologie en beleid tussen de Verenigde Staten en Groot-Brittannië en andere landen (Chan, 2000). Met de opkomst van het nieuwe eclecticisme zijn we zelfs getuige geweest van de roep om integratie van SMP met de dadergeoriënteerde criminologische theorie, het voormalige *bête noire* van de aanhangers van SMP. Eklom en Tilley (2000, p. 394) stellen: 'SMP is gezond als een breed onderzoeksprogramma, maar het is grotendeels afgescheiden van de rest van de criminologie.' Er wordt wel beweerd door de criminologen dat aan het begin van de 21ste eeuw het de hoogste tijd is om deze afscheidingen naar beneden te halen zodat de daders meer in het zicht komen.

Er is steeds meer optimisme in beleidsgeoriënteerd onderzoek over 'wat er gedaan kan worden' voor de bestrijding van de misdaad. Het hart van het nieuwe model is de krachtige oproep tot rationeel, systematisch onderzoek waarbij het beleid wordt geëvalueerd als instrument dat ons in wetenschappelijk objectieve termen kan vertellen wat wel, en wat niet 'werkt' als het gaat om misdaadbestrijding (Sherman e.a., 1998; Felson en Clarke, 1998; Goldblatt en Lewis, 1998). De aan het Britse Ministerie van Binnenlandse Zaken verbonden Paul Eklom suggereert in een artikel over de rol van preventie: 'We krijgen steeds meer inzicht in de oorzaken van misdaad en de principes waarmee we systematisch in kunnen grijpen in die oorzaken met behulp van onderzoek en evaluatie. Daarbij komt het er op aan, om een vergelijking met de techniek te maken, om principes te gebruiken die toegepast kunnen worden op vele problemen, in plaats van een vaste expertise te hebben op één technologisch gebied dat vroeg of laat achterhaald zal zijn' (1999, p. 48).

3 Zie Hughes en Lewis (1998) voor het gebruik van het woord 'settlement' om cruciale momenten te beschrijven van compromis en consensus tussen concurrerende elementen op een bepaald beleidsterrein.

Het nieuwe 'wat werkt'-model is geconcentreerd op onmiddellijke, of 'nabije' factoren die van direct belang zijn voor 'diegenen die *in de echte wereld* te maken hebben met misdadigers' (Felson en Clarke, 1998, p. 1; cursivering is toegevoegd), tegenover de 'oude' criminologie die zich concentreerde op (hoofdzakelijk irrelevante) bijkomende factoren. Het is veelzeggend dat men gelooft het doel te kunnen bereiken 'zonder groot-schalige sociale hervormingen zoals voorgestaan in sociologische analyses van de 'bronnen van de misdaad' (Reiner, 2000, p. 2).

Pragmatisme en het beroep op eenvoud en gezond verstand – sleutelbegrippen in de nieuwe antisociale misdaadtheorieën – zijn ook duidelijk aanwezig bij Farrington, die in zijn presidentiële toespraak uit 1999 voor de American Society of Criminology bijna juichend schrijft over de 'wereldwijde' verspreiding van het risicofactormodel rond misdaadpreventie: 'Een belangrijk voordeel van het risicofactormodel is dat het verklaringen verbindt met preventie, fundamenteel met toegepast onderzoek en wetenschappers met mensen uit de praktijk. Het is belangrijk dat het model makkelijk te begrijpen en uit te leggen is. Ook wordt het snel geaccepteerd door beleidsmakers, mensen uit de praktijk en het grote publiek. Zowel risicofactoren als oplossingen zijn meer op empirisch onderzoek gebaseerd dan op theorieën. Het model vermijdt moeilijke theoretische vragen over welke risicofactoren causale effecten hebben' (2000, p. 7).

Deze heropleving van de wil tot het voorspellen van risico's in het nieuwe model wordt tevens gedeeld door bekeerlingen van de ontlukkende, bewijs-gestuurde en interdisciplinaire 'misdadwetenschap' (zie DTI, 2000). Ken Pease breekt een lans voor een voorspellende misdaadwetenschap: 'Om het bot te zeggen: totdat ze zich volledig bezig gaan houden met de toekomst zijn criminologen gedoemd om trends te bespeuren, in plaats van ze af te wenden. Wetenschap wordt serieus genomen als zij voorspelt. We zijn het aan onszelf verplicht om voorspellingen te doen' (Pease, 1997, p. 243). Bij dit project is het van vitaal belang om de wereld te manipuleren om haar zo aantrekkelijk mogelijk te maken (Rogerson e.a., 2000, p. 265).⁴

In sommige opzichten liggen de claims van SMP en verwante manieren van aanpak die uitgaan van rationele keuzes, routine-activiteiten, omgevingstheorieën, risicofactoren, verrassend dicht bij het door Foucault geïntroduceerde begrip van 'capillaire kracht' (zie Rose, 1999). In overeenstemming daarmee worden reducerende en preventieve initiatieven gezien op een wijze waarin ze niet beperkt zijn tot de 'soevereine staat' en haar instellingen ter bestrijding van de misdaad. In plaats daarvan wil het nieuwe model netwerken en maatschappelijke processen op

4 Zie ook het onlangs (2000) opgerichte Jill Dando Institute of Crime Science in Londen, waar het onderzoek is gericht op misdaadreductie en bewijs-georiënteerd onderzoek en men zich vooral bezig houdt met het misdrijf als gebeurtenis en minder met de misdadigeren het misdrijf zelf 'na afloop'.

microniveau bevorderen, door de totale samenleving heen en ook in afzonderlijke gemeenschappen, voor het realiseren van de misdaad-beheersing. De nieuwe discipline van de 'voorkomers' bestaat uit een bonte coalitie van psychologen, evolutionaire en milieubiologen, genetica, ingenieurs, ontwerpers, architecten, planners en geografen. Sociologen en strafrechtjuristen vallen op door hun afwezigheid. Het nieuwe misdaadreductie en -preventiemodel trekt lering uit andere evolutionaire gevechten om te overleven en niet de prooi te worden. In de mesianistische woorden van Paul Ekblom: 'Misdadpreventie is in een eeuwigdurende strijd verwickeld om bij te blijven voor wat betreft veranderende criminele mogelijkheden en misdadigers die zich goed kunnen aanpassen. Om niet in onbruik te raken moet zij zichzelf aanpassen' (Ekblom, 1999, p. 27). Deze strijd is niet alleen een academisch spel. In plaats daarvan: 'We moeten het evolutionaire perspectief omhelzen in de misdaadpreventie om onze tegenstanders bij te houden, net zoals de militairen dat doen, evenals medische en biologische wetenschappers, roofdieren, hun prooien en zelfs bacteriën' (Ekblom, 1999, p. 47).

Nick Tilley (2002) schreef over het idee van 'infectie en mutatie van instituten en disciplines' in zijn geschiedenis van misdaadpreventie in Groot-Brittannië. Voorstanders van het 'wat werkt'-model lijken zich zelf sterk te maken voor evolutionaire hybridisatie. Immers, hun werk gaat voorbij de criminologie zoals we die kennen, en terug naar het pre-sociologische 'sociale'. Er wordt ook beweerd dat het meer generaliserende denken over misdaad en de preventie ervan, zoals momenteel in de samenleving plaatsvindt, de ontwikkelingen in misdaadbestrijding afsnijdt van hun traditionele wortels in de criminologie en de sociale wetenschappen. Er is in het bijzonder een hernieuwde belangstelling voor alles wat 'natuurlijk' is, belichaamd door het overkoepelende idee van een 'natuurlijke misdaadpreventie'. Marcus Felson (1994, p. 129) stelt: 'Een natuurlijke vorm van misdaadpreventie kan beschreven worden als het opdelen en kanaliseren van menselijke activiteiten, net als de natuur doet, om de verleiding van misdaad te verminderen en de beheersing ervan te verhogen.' In dit debat treedt een roep om 'het natuurlijke' op de voorgrond, terwijl de vraag naar 'het sociale' (als complex) naar de achtergrond verdwijnt.

Al in 1985 voorzag Stanley Cohen deze breuk met de 'oude', causale criminologie die uitgingen van de aard van het individu: 'Sinds enige tijd stellen de weinige criminologen die naar de toekomst kijken dat "het spel uit is" voor het beleid dat naar de crimineel als individu kijkt. Dat geldt voor de opsporing (beschuldigen en straffen) en de oorzaak (motieven of causale verbanden vinden). De technologische attributen die vroeger op het individu gericht waren zullen nu toegepast worden in de cybernetica, management, systeemanalyse, bewaking, het vergaren van informatie en het verkleinen van de mogelijk om misdrijven te plegen. Dit zou kunnen uitmonden in de meest radicale vorm van behaviorisme die denkbaar is - preventie van misdrijven door middel van directe con-

trole over hele bevolkingen, bevolkingsgroepen en ruimtes' (Cohen, 1985, p. 147).

Veel van Cohens vooruitziende woorden klinken duidelijk door in het nieuwe model van – en de gereedschappen voor – misdaadbestrijding. Leden van deze 'onzichtbare raad' zijn op hun beurt optimistisch over wat er gedaan kan worden om de misdaad terug te dringen. Zo stelt Bennett (1997, p. 397) dat de toekomst van de criminologie ligt in 'theoretische integratie', al is het dan met veelzeggende omissies. Dit is typerend voor het nieuwe 'wat werkt'-eclecticisme en optimisme. Op een dergelijke manier merkt Farrington (2000) op dat de 'nieuwe criminologie' een mengeling zal zijn van een biologische, genetische en psychologische aanpak, naast, maar ook vaak in plaats van een sociale aanpak. Met wat meer scepsis bekeken, kan opgemerkt worden dat deze ontwikkelingen deel uitmaken van een intellectuele strijd om macht en invloed over 'governmental *savoir*' (Stenson, 1998). Het pragmatische 'wat werkt'-model, gekenmerkt door onderzoek en bewijs kan het best worden beschouwd als een transnationaal, intellectueel en beleidsproject. Zonder het poneren van allerlei samenzweringstheorieën, kunnen we stellen dat we getuige zijn geweest van de opkomst van een hecht netwerk van onderzoekers en beleidsexperts en een handel in ideeën, beleidsvoornemens en praktijken over de hele wereld, maar vooral te vinden in de 'exportcentra' van de Verenigde Staten en Groot-Brittannië.

In het 'wat werkt'-model om misdaad te bestrijden lijkt het er op dat er niets specifiek wordt uitgesloten. Het omvat elementen als genetische en psychologische risicofactoren, vormgeven aan het milieu, een sterkere mate van doelgerichtheid, rationele keuzes, alledaagse routine, natuurlijke bewaking, evolutionaire verdedigingsstrategieën enzovoort. Maar ondanks deze verscheidenheid zijn er zaken die gemarginaliseerd worden, niet in de laatste plaats de macro-sociologische 'sociale' aanpak die zich bezighoudt met achterliggende structurele oorzaken van misdaad en aanverwante verschijnselen in de samenleving. Het lijkt er op dat het derhalve te moeilijk is om oorzaken aan te pakken en dat ze, in de woorden van James Q. Wilson niet relevant zijn voor het beleid: 'fundamentele oorzaken kunnen niet het onderwerp zijn van beleid, omdat ze niet veranderd kunnen worden, ze zijn immers fundamenteel' (Wilson, 1974, p. 49). Sociale hervormingen staan dus niet hoog aangeschreven. Wederom in de woorden van Cohen: 'Men heeft het tegenwoordig over de 'ruimtelijke' en 'tijdelijke' aspecten van misdaad. Men heeft het over systemen, gedragspatronen, ecologie, verdedigbare ruimte, omgevingspsychologie, situaties, gelegenheidsstructuren, feedback, doelgerichter worden, ruimtelijke spreiding van misdadigers. Misdad is iets dat uitgewist kan worden, door het veranderen van planning en management van de fysieke ruimte' (Cohen, 1985, p. 148).

In de context van deze uitdaging aan het traditionele denken over criminologie zijn er gerenommeerde criminologen die zich vast lijken te klampen aan het modernistische 'vlot' in de woelige zee. Ze vertrouwen

op de veilige haven van de sociaal-democratische, sociologische omgang met de oorzaken van misdaad en sociale preventie (zie bijvoorbeeld Reinert, 2000). Andere prominenten uit de criminologie, zoals Garland en Sparks (2000, p.191) lijken echter een oproep tot toenadering te doen tussen de twee criminologische benaderingen van de 'theorie' (de oude) en van 'de praktijk en het beleid' (de nieuwe).⁵ Er wordt toegegeven dat er blinde vlekken zaten in de 'oude' criminologie. Voorstanders van de oude theorie kunnen aanvaarden dat de 'nieuwe' criminologie belangrijke inzichten heeft. Zulke inzichten worden in het bijzonder in verband gebracht met criminele situaties, het gedrag van slachtoffers en de alledaagse, doodnormale sociale en economische routine waar kansen voor criminelen uit voortkomen (Garland en Sparks, 2000, p. 195). Men zou dit kunnen interpreteren als een overgave tegenover de nieuwe anti-sociale criminologische theorieën van het dagelijkse leven met betrekking tot de *raison d'être* van criminologie. Men kan een dergelijke oproep tot integratie ook bekijken als een duidelijk teken van de groeiende invloed van het nieuwe, pragmatische, op beleid georiënteerde 'anti-sociale' model binnen de gevestigde orde van de discipline.

Het moet inderdaad gezegd worden dat het moeilijk is om het niet eens te zijn met bepaalde aspecten van het model van criminaliteits-beheersing, zoals de stelling dat nieuwe producten en technologieën nieuwe 'wensen' en 'behoeften' creëren die weer nieuwe vormen van criminaliteit kunnen opwekken. Verder kan veel van de logica in het debat geïnterpreteerd worden als een normalisering van zowel de misdadiger als het misdrijf, wat in sommige opzichten lijkt op aspecten van de 'new deviance'-theorie uit de vroege jaren zeventig (Taylor, Walton e.a., 1973). Ook zijn er voor zowel voor- als tegenstanders veel dwingende redenen om gehoor te geven aan de oproep om voorbij de grenzen te gaan van de traditionele oplossingen voor misdaad en ander kwaad uit de justitiële praktijk. In de woorden van Marcus Felson: 'Iedere maatschappij waarin deze langzame en onzekere publieke instellingen de voornaamste bronnen van preventie zijn heeft de strijd tegen misdaad reeds verloren' (Felson, 1994, p. xi). In plaats daarvan kunnen we beter kijken naar een informele vorm van controle die simpele, heilzame, discrete en voorde-

5 Onvermijdelijk is het sterke contrast tussen de 'oude' en de 'nieuwe' criminologie enigszins problematisch. Vooral in Groot-Brittannië is de criminologie in de 20ste eeuw altijd zeer beleidsgeoriënteerd geweest, pragmatisch en eclectisch vanuit theoretisch oogpunt (Cohen, 1974). Verder heeft de 'sociologische' criminologie nooit een positie van intellectuele superioriteit gehad boven meer individualistische en psychologische manieren van aanpak. Met dit voorbehoud in het achterhoofd blijft het standpunt van Garland en Sparks (2000) treffend voor zover het ons wijst op de grote verschuiving van een aetiologisch debat waarbij causaliteit zeer belangrijk is, naar een pragmatisch, risico-calulerend debat. Overigens is het ook belangrijk om op te merken dat de invloed van het sociologische positivisme op zowel de criminologie als het aansluitende beleidsterrein gedurende een het grootste deel van de 20ste eeuw in de Verenigde Staten waarschijnlijk groter was dan in Groot-Brittannië.

lige bijdragen kan leveren aan het voorkomen van misdrijven. Er is ook veel te zeggen voor de erkenning van het proces van een grotere diversificatie, weg van de regering en openbare diensten naar individuen en particuliere bedrijven, in het beheersen van misdaad en risico's in de context van laat-moderne of postmoderne omstandigheden.

Wat voor houding men ook aanneemt tegenover de opkomende nieuwe antisociale criminele theorieën van het dagelijkse leven, het is moeilijk om hun huidige belang te negeren in de nieuwe vormen van misdaadbeheersing. Het 'wat werkt'-model van beleid en praktijk lijkt voor criminologen en verwante beleidsexperts de belofte in zich te dragen dat ze de praktische vormgevers worden van de sociale orde, in het bijzonder door middel van hun betrokkenheid bij de opkomende denkbeelden van regeringswege met betrekking tot misdaadbestrijding en de nieuwe architectuur van misdaadbeheersing.

De toekomst van misdaadbestrijding in beeld: de nieuwe technieken van toezicht

Veel van het 'succes' van het nieuwe model van criminaliteitsbeheersing ligt niet zozeer in zijn theoretische raffinement, maar in zijn 'beleid en praktijk'-aankpak van misdaad en wanorde. Vooral de ideeën voor de ontwikkeling van beleid en technieken zijn gemeengoed geworden in de institutionele 'architectuur' van misdaadbeheersing in de hedendaagse samenlevingen, in het bijzonder als ze verbonden zijn met SMP.

De ontwikkeling van steeds meer geperfectioneerde en alomtegenwoordige surveillancetechnieken genereren evenveel fascinatie als angst in het publieke debat. Het lijkt er op dat er in de huidige tijd een grote behoefte bestaat aan 'geordende' ruimte, wat voornamelijk te wijten is aan angst voor de ander. Eén technocratische oplossing voor deze angst voor de ander is om toevlucht te zoeken in omheiningen en elektronisch toezicht. In veel landen wordt een gesloten systeem van cameratoezicht (*closed-circuit television*, CCTV) beschouwd als een zeer belangrijk element in de reconstructie van het publieke domein (ruimten en vormen van activiteit) en in de nieuwe architectuur van misdaadbeheersing, stedelijke veiligheid en de veiligheid van buurten. In Groot-Brittannië en de Verenigde Staten lijkt CCTV inmiddels een icoon te zijn geworden van de ontlukende postsociale tijdgeest of gevoelstoestand. Deze gevoelstoestand wordt gevoed door, en voedt op haar beurt, een wijdverspreide angst voor contact met vreemde mensen in publieke ruimten en een diepgevoelde behoefte om alle mogelijke onveiligheid uit te schakelen voor de 'soevereine consument'. Voorstanders van CCTV beweren dat een dergelijke technologie gemeenschappen opbouwt en in stand houdt. Het kan echter zo zijn dat dit gebeurt door het criminaliseren van diegenen die aan de rand van de samenleving zitten. Ook kan het juist het gevoel van onveiligheid vergroten voor hen die zich onder de beschermende blik van de camera's bevinden (Norris en Armstrong, 1999). Zoals

Palmer opmerkt: 'om een brave burger in dit kruisvuur van blikken te zijn impliceert dat je een meetbare en voorspelbare consument bent' (Palmer, 2000, p. 93). CCTV biedt dus de mogelijkheid om op een 'softe' manier bijna ongemerkt orde te scheppen in de bewegingen van mensen, maar het dient er ook voor om minder welvarende groepen buiten bepaalde plekken en ruimtes te houden (McLaughlin en Muncie, 2000).

De meeste commentaren op deze ontwikkelingen roepen een dystopisch beeld op van vergaande controle op sociaal gebied, segmentatie en sociale polarisatie, naast de almacht van het bedrijfsleven en een totalitair toezicht (voor een meer uitgebreide discussie, zie Hughes, 1998). Een vraag die minder vaak aan de orde komt: welke ruimte is er voor verzet in de context van deze nieuwe architectuur van beheersing en veiligheid? Graham (nog te verschijnen) merkt op dat de schijnbaar deterministische consequenties van technologische innovaties aan ernstige beperkingen onderhevig zijn. De realiteit van technologische innovatie is veel rommeliger, veel meer ten prooi aan toeval, en veel meer open voor interpretatie dan dat er gesuggereerd wordt in veel van de huidige literatuur. Enige scepsis is op zijn plaats bij de erkenning van de nieuwe krachten van technologisch toezicht in de huidige maatschappij en bij haar schijnbaar ijzeren greep en het potentieel om opstandige krachten te controleren.

Nieuwe surveillancetechnieken houden echter niet op bij CCTV-netwerken. Er zijn belangrijke ontwikkelingen in elektronische surveillance. Deze nemen de vorm aan van apparaten en systemen die toezicht kunnen houden op de bewegingen van individuen en hun bezittingen. Deze nieuwe 'veiligheidsbranche' overschrijdt de traditionele grenzen van het werk van politie en veiligheidsdiensten (Bigo, 2000). De wellicht meest opmerkelijke ontwikkelingen op dit gebied zijn het samengaan van surveillance- met simulatietechnieken, het samengaan van informatie- en communicatietechnieken en ontwikkelingen in de biotechnologie, genetische screening en biometrische surveillance. Deze verschuivingen kunnen resulteren in het opkomen van sociaal-technische systemen met een nooit eerder geziene precisie en kracht waarmee getracht zal worden om toezicht te houden en controle uit te oefenen. Ook zullen ze nagenoeg onzichtbaar en ongereguleerd zijn (Graham, nog te verschijnen). Er is een alomtegenwoordige angst dat te veel toezicht ten koste zal gaan van de mensenrechten. Zo is er het potentieel voor elektronisch afluisteren, niet in de laatste plaats door steeds machtiger wordende multinationale bedrijven die steeds minder gereguleerd worden. Deze laatsten maken bijvoorbeeld gebruik van 'web-onderzoeksbureaus' waarmee ze online critici in de gaten kunnen houden, zoals niet-gouvernementele organisaties.⁶

6 Neem bijvoorbeeld de volgende publicatie in de pers: 'de Big Brother van de Internet onderzoeksbureau's, Amerika's E-watch, helpt meer dan 800 van de grootste bedrijven op de wereld om hun reputaties in cyberspace in de gaten te houden' (Wazir, 2000).

De anti-misdaadgemeenschappen van de toekomst

Dit artikel heeft niet de pretentie om een volledig overzicht te bieden van alle toekomstige mogelijkheden op het gebied van misdaadbestedrijding. Om de discussie in te perken stelden we een paar vragen die structuur aanbrachten in ons korte onderzoek naar toekomstige trends in preventieve, misdaadreducerende en veiligheidsvraagstukken. Waarom vinden deze ontwikkelingen op het gebied van de misdaadbestedrijding juist plaats in het huidige socio-historische tijdsgewricht? Deze vraag is beantwoord in termen van de veranderingen die geassocieerd worden met de schijnbaar 'postsociale' toestand van onze tijd. Wat zijn de voornaamste ontwikkelingen op het gebied van het hedendaagse denken over misdaad en misdaadbestedrijding? Om kort te gaan, men kan stellen dat er een nieuw model is ontstaan rond een groep van verschillende manieren van aanpak die we 'postsociale' en pragmatische varianten van de criminologie kunnen noemen. Ook wordt er een nieuwe wijze van misdaadbestedrijding ontwikkeld met een breder spectrum aan 'deelnemers' dan voorheen het geval was. De 'beleidsrelevante' criminologie en andere intellectuele disciplines spelen daarin een cruciale rol.

Er bestaat natuurlijk het risico dat de opkomst van een puur technische en amorele, actuariële logica in het huidige debat over misdaadbestedrijding wordt overdreven. Dit ondanks de steeds alomtegenwoordiger wordende aanwezigheid van technieken als CCTV en surveillance gebaseerd op ICT, als onderdeel van een nieuwe stedelijke architectuur van misdaadbeheersing en veiligheidsmanagement. Ook worden oudere, pre-sociologische ideeën van 'het sociale' als 'moreel' en 'natuurlijk' nieuw leven ingeblazen en uitgespeeld in het huidige debat over misdaadbestedrijding. Daarom zou het voorbarig en onverstandig zijn om buiten beschouwing te laten dat er een hernieuwde oproep tot moralisme en verantwoordelijkheid is, naast, en mogelijk in partnerschap met, technocratische oplossingen. O'Malley (2000) maakt ons terecht attent op zowel het gevaar van overdrijving van de 'nieuwigheid' en het wegdrijven van tendensen uit het verleden, als de waarschijnlijkheid dat strafrechtorganisaties heersende ideeën in zich opnemen maar ook gebruik maken van vaak tegenstrijdige ideeën. Interessant zijn bijvoorbeeld de oproepen tot een soort 'morele herbewapening' van de gemeenschap, familie en het individu in het 'zero tolerance'-gevecht tegen misdaad en wanorde (zie Wilson en Kelling, 1982; Kelling en Coles, 1997; Etzioni, 1994). In deze gedaante wordt veiligheid voorgesteld als een meerderheidsstrategie die gekenmerkt wordt door uitsluiting en moralisme.

Dergelijke ontwikkelingen zijn mogelijk onderdeel van een bredere transformatie in de hedendaagse politiek, waarin we de opkomst zien van wat Rose (1999) omschrijft als 'een nieuwe ethische politiek'. Deze is meer op de gemeenschap dan op de staat georiënteerd. In dit verband moet opgemerkt worden dat de ondertitel van de invloedrijke tekst van

Kelling en Coles (1997), *Fixing broken windows*, als volgt luidt: 'het herstel van orde en het terugdringen van de misdaad in onze gemeenschappen.' Gewapend met het zwaard der rechtschapenen beweren commentatoren en 'politieke ondernemers' als James Q. Wilson en George Kelling dat zij deel uitmaken van een beweging die de gemeenschap veilig wil maken. Ze worden geleid door expliciet moralistische ideeën over de normen van het burgerschap en doen een oproep aan de gemeenschap om het publieke domein terug te vorderen. Een dergelijk invloedrijk en moralistisch gemeenschapsproject is niet noodzakelijkerwijs in tegenspraak met de meer technische oplossingen van SMP en het 'wat werkt'-reductiemodel. Het kan eerder beschouwd worden als ermee coëxisterend in haar claim om de geslachtofferde leden van de morele gemeenschap te beschermen en in haar oproep om als gemeenschap een antwoord te vinden op misdaad en wanorde. Ter bestraffing moeten de 'calculerende' onverlaten uitgesloten worden.

Vanaf deze plek willen wij beweren dat het nieuwe moralisme en de schijnbaar amorele instrumenten van het risicomangement, op het gebied van surveillance, veiligheid en misdaadbestrijding cruciaal zijn voor het hedendaagse misdaadbestrijdingscomplex. Dergelijke ontwikkelingen in de nieuwe architectuur van misdaadbestrijding en veiligheid zijn wel in verband gebracht met de breuk met de sociaal-democratische traditie en haar solidariteitsproject (Garland en Sparks, 2000; Garland, 2001). De ondergang van dit project illustreert de dood van het ideaal dat de orde verzekerd is als alle burgers worden betrokken in een structuur van welzijn en gerechtigheid boven allerlei deelbelangen. Als deze basis wegvalt, dan moet gevreesd worden dat veel vormen van misdaadbestrijding en veiligheid waarschijnlijk deel gaan uitmaken van een geheel proces van uitsluiting. Daarbij zal het strafrecht eerder uitgebreid dan ingeperkt worden (Hope, 2000, p. xxiii). Wat zijn dan de belangrijkste kenmerken van dit opkomende misdaadcomplex, dat zowel door oude als nieuwe ideeën en praktijken wordt gevoed? Volgens Garland en Sparks heeft het nieuwe complex de volgende kenmerken:

- Hoge misdaadcijfers worden gezien als een normaal sociaal verschijnsel en misdaadvermijding is een belangrijk onderdeel van het dagelijkse leven geworden.
- De angst voor misdrijven is dermate verspreid dat het een politiek referentiepunt kan worden.
- Misdaadvraagstukken worden gepolitiseerd en in emotionele termen gepresenteerd.
- Bezorgdheid voor het slachtoffer en de openbare veiligheid domineren het regeringsbeleid, terwijl het strafrecht als een onvolkomen systeem wordt beschouwd.
- Particuliere, defensieve en prudente routinemaatregelen zijn overal en er is een bloeiende markt in particuliere veiligheid.
- Er is een sterk bewustzijn rond misdaad, ingebed in het dagelijkse

leven en geïnstitutionaliseerd in de media, populaire cultuur en de door mensen vormgegeven ruimtes.

Garland en Sparks merken ook op dat de nieuwe criminologische ideeën de nadruk leggen op sociale controle en situationele preventie, rationele keuze en een ontmoedigingsbeleid *alsmede* uitschakeling en uitsluiting als straf. In deze nieuwe politieke cultuur heeft een vorm van criminologie die een *bestraffende* en *emotionele* vorm van beleid loochent, met een vage echo van de waarden van de verzorgingstaat, weinig affiniteit met de waarden en overwegingen die ten grondslag liggen aan regeringsbesluiten' (Garland en Sparks, 2000, pp. 200-201; cursivering toegevoegd).

Het is moeilijk om in te gaan tegen zo'n ambitieuze stelling over onze 'laat-moderne' tijden. Echter, als we de stelling als geheel bekijken, vormt en bagatelliseert deze de tegengestelde ontwikkelingen die plaatsvinden in het huidige criminologische debat en in het beleid tegenover misdaadbeheersing. Zo onderschat de stelling het belang van de verwerping van 'emotioneel en punitief' beleid in het 'rationele', door bewijs gestuurde model van het misdaadreductieprogramma in Groot-Brittannië en de technocratische aanbevelingen van het *Foresight Crime Prevention Panel* (DTI, 2000). We moeten derhalve de hardnekkigheid erkennen van de 'modernistische' visie dat misdaad beheerst kan worden en dat hoge misdaadcijfers *geen* normaal sociaal verschijnsel zijn.

Nog een laatste punt. Het is belangrijk om te erkennen dat de geschiedenis van misdaadbeheersing en preventie er niet één is van cumulatieve of lineaire vooruitgang. Het is eerder, in de huidige historische context, een potente en instabiele mix van het ogenschijnlijk technologische, van amorele technieken en moralisme, van uitsluiting en emotionele strategieën van misdaadbestrijding in veel hedendaagse laat-moderne samenlevingen.⁷ Voor criminologen blijven er echter nog vragen over die gesteld moeten worden. Bijvoorbeeld: wat zijn de andere

7 Met betrekking tot het 'laat-moderne' veiligheidscomplex schuilt er uiteraard een gevaar in het overdrijven van het 'nieuwe' in zowel de misdaad als haar bestrijding. Neem bijvoorbeeld het debat over 'de nieuwe middeleeuwen', waarin we een groei zien van high-tech 'slotgrachten' om de kastelen van het consumptisme te beschermen, en de toename van gefortificeerde steden en geprivatiseerde 'ommuurde gemeenschappen' (Hughes, 1998, pp. 138-144; McLaughlin en Muncie, 2000). In veel opzichten is het leven in een wereld die verdeeld is in 'haves' en 'have nots' absoluut niet nieuw. Dit geldt zowel binnen één land als tussen verschillende landen. Dat is het duidelijkst in de strategieën van grensbewaking in 'de afschuwelijke omheiningen met hun rijke, maar ingesloten bewoners' (Reiner, 2000, p. 87). In zo'n proces van uitsluiting is het waarschijnlijk dat de armen voor zichzelf moeten zorgen zonder dat er noodzaak is voor een Orwelliaanse 'gedachtepolitie' voor hun resocialisatie of voor geraffineerde methoden van surveillance. We mogen ook niet uit het oog verliezen dat er in veel delen van de wereld een groeimarkt is rond gevangenschap en uitsluiting (Christie, 1993) waar de logica van strenge straffen zich zij aan zij bevindt met die van het actuariële risico-management. We leven nog steeds in harde tijden, waar oude vormen van misdaad en straf naast de nieuwe reducerende architectuur van beheersing en veiligheid bestaan.

mogelijke toekomstscenario's met betrekking tot 'het sociale' en haar mogelijk progressieve rol in nieuwe voorstellingen van openbare veiligheid? De nadruk op, en een hernieuwd engagement met een aangepaste versie van 'het sociale' geeft geloofwaardigheid aan de bewering dat de toekomst van een rechtvaardige en tolerante vorm van misdaadpreventie en veiligheid op straat niet veilig is in de handen van zowel de technocratische 'securicraten' en de 'virtuecraten'. Het is dringend geboden dat het toekomstige beleid en de praktijk rond veiligheid geresocialiseerd worden en, misschien wel net zo belangrijk, gerehumaniseerd.

Bij het denken aan de toekomst is het de moeite waard om even stil te staan bij de slotscènes van de film *Blade runner*, van regisseur Ridley Scott, waarin een beeld geschetst wordt van Los Angeles in 2019. Criminologen verwijzen vaak naar deze film vanwege het naargeestige, post-liberale, postsociale toekomstbeeld dat er uit spreekt. De toekomst wordt hier gekenmerkt door een vergaande criminaliteit, paramilitairen, privatiseringen en dehumanisering. Maar wat echt opvalt is dat, zelfs in deze onheilspellende wereld, het complexe vraagstuk over wat het betekent om een mens te zijn nog steeds leeft. De film eindigt met de 'dood' van Roy Batty, de leider van de genetisch vervaardigde 'criminele' replica's, na een lange strijd met Deckard, de replica-jager. Vlak voordat hij sterft heeft Roy het over zijn leven, waarbij hij tegen Deckard en het publiek zegt: 'Ik heb dingen gezien die jullie mensen niet zouden kunnen bevatten. Brandende oorlogsschepen bij de schouder van Orion. Ik heb de C-stralen zien glimmen in het donker bij de *Tannhauser Gate*. Al die momenten gaan verloren in de tijd, als tranen in de regen. Het is tijd om te sterven'. Als zelfs de hypertechno *Blade Runner*, die geacht wordt geen gevoelens te hebben, kan praten over menselijkheid, dan moet dat ook mogelijk zijn in hedendaagse debatten over de toekomst van misdaadbestrijding.

Literatuur

Baudrillard, J.

Simulations

New York, Semitexte, 1983

Bauman, Z.

Globalization; the human consequences

Cambridge, Polity press, 1998

Beck, U.

The cosmopolitan manifesto

New statesman, 20 maart 1998, pp. 28-30

Bennett, T.

Crime prevention

In: Tonry, M. (red.), *Handbook of crime and punishment*, Oxford, Oxford University Press, 1997

Bigo, D.

Liaison officers in Europe; new officers in the European security field

In: Sheptycki, J. (red.), *Issues in transnational policing*, London, Routledge, 2000

Castells, M.*Into the new millennium*The Information Society, 3^e jrg., 1998**Central Intelligence Agency***Global trends 2015; a dialogue about the future with nongovernment experts*
Washington DC, CIA, National Intelligence Council Report, 2000
(<http://www.cia.gov>)**Chan, J.***Globalization, reflexivity and the practice of criminology*Australian and New Zealand journal of criminology, 33^e jrg., nr. 2, 2000, pp. 118-135**Christie, N.***Crime control as industry*

London, Routledge, 1993

Cohen, S.*Criminology and the sociology of deviance*In: Rock, P., M. McIntosh (red.), *Deviance and social control*, London, Tavistock, 1974**Cohen, S.***Visions of social control*

Cambridge, Polity Press, 1985

Cohen, S.*Crime and politics; spot the difference*
British journal of criminology, 47^e jrg., 1996, pp. 1-17**Department of Trade and Industry***Just around the corner; a consultation report*London, Foresight Crime Prevention Panel, 2000 (<http://www.foresight.gov.uk>).**Department of Trade and Industry***Turning the Corner*London, Foresight Crime Prevention Panel Consultation. 2001 (<http://www.foresight.gov.uk>).**Dixon, P.***Futurewise; six faces of global change*

London, Harper Collins, 1998

Ekblom, P.*Can we make crime prevention adaptive by learning from other evolutionary struggles?*Studies on crime and crime prevention, 8^e jrg., nr. 1, 1999, pp. 27-51**Ekblom, P., N. Tilley***Going equipped; criminology, situational crime prevention and the resourceful offender*British journal of criminology, 40^e jrg., 2000, pp. 376-398**Esping-Anderson, G.***The three worlds of welfare capitalism*
Cambridge, Polity Press, 1990**Etzioni, A.***The spirit of community; the reinvention of American society*

New York, Touchstone Books, 1994

Farrington, D.*Explaining and preventing crime; the globalization of knowledge*Criminology, 38^e jrg., nr. 1, 2000, pp. 1-24**Felson, M.***Crime and everyday life*

Thousand Oaks, CA, Pine Forge Press, 1994

Felson, M., R. Clarke (red.)*Business and crime prevention*

Monsey, NY, Criminal Justice Press, 1997

Felson, M., R. Clarke*Opportunity makes the thief*

London, Home Office, Police research series paper 8, 1998

Fishman, R.*Urban Utopias; in the Twentieth Century*

New York, Basic Books, 1977

Foucault, M.*Discipline and punish*

Harmondsworth, Penguin Books, 1977

Garland, D.*The limits of the sovereign state; strategies of crime control in contemporary society*British journal of criminology, 36^e jrg., nr. 1, 1996, pp. 445-471

Garland, D.

The culture of control
Oxford, Oxford University Press, 2001

Garland, D., R. Sparks

Criminology, social theory and the challenge of our times
British journal of criminology, 40^e jrg., 2000, pp. 189-204

Giddens, A.

Runaway world; how globalization is reshaping our lives
London, Profile Books, 1998

Goldblatt, B., P. Lewis

Reducing offending; an assessment of research evidence on ways of dealing with offending behaviour
London, Home Office, 1998, Home Office Research Study 187

Graham, S.

(nog te verschijnen)

Graham, S.

Spaces of surveillant-simulation; new technologies, digital representations and material geographies
Environment and Planning D: Society and Space (in druk)

Hobshawn, E.

The age of extremes
London, Abacus, 1995

Hope, T.

Introduction

In: Hope, T. (red.), *Perspectives on crime reduction*, Aldershot, Ashgate, 2000

Hughes, G.

Understanding crime prevention; social contro, risk and late modernity
Buckingham, Open University Press, 1998

Hughes, G., G. Lewis (red.)

Unsettling welfare; the reconstruction of social policy
London, Routledge/Open University, 1998

Huntington, S.P.

The clash of civilizations
New York, Simon & Schuster, 1998

Kaplan, R.

The coming anarchy; shattering the dreams of the post-cold war
New York, Random House, 2000

Kelling, G., P. Coles

Fixing broken windows; restoring order and reducing crime in our communities
New York, Free Press, 1997

Leadbetter, C.

Living on thin air; the new economy
Harmondsworth, Penguin Books, 1999

McLaughlin, E., J. Muncie

Walled cities; surveillance, regulation and segregation
In: Pryke, M. (red.), *Unsettling cities*, London, Routledge/Open University, 2000

Mills, C. Wright

The sociological imagination
New York, Oxford University Press, 1959

Mulgan, G.

Connexity
London, Chatto & Windus, 1997

Newman, G., R. Clarke (red.)

Rational choice and situational crime prevention
Aldershot, Ashgate, 1997

Norris, C., S. Armstrong

The maximum surveillance society; the rise of CCTV
Oxford, Berg, 1999

O'Malley, P.

Risk, power and crime prevention
Economy and society, 21^e jrg., nr. 3, 1992, pp. 252-275

O'Malley, P.

Genealogies of catastrophe?
Understanding criminal justice on the brink of the new millennium
Australian and New Zealand journal of criminology, 33^e jrg., 2000, nr. 2, pp. 153-167

Palmer, G.

The new spectacle of crime
In: Thomas, D., B. Loader (red.), *Cyber crime; law enforcement, security and surveillance in the information age*, London, Routledge, 2000

Pease, K.

Predicting the future; the roles of routine activity and rational choice theory

In: Newman, G. e.a. (red.), *Rational choice and situational crime prevention*, Aldershot, Ashgate, 1997

Raleigh, W. (red.)

Samuel Johnson; complete works
Oxford, 1912

Reiner, R.

Crime and control

Sociology, 34^e jrg., nr. 1, 2000, pp. 71-94

Rogerson, M., P. Ekblom e.a.

Crime reduction and the benefit of foresight

In: Ballintyne, S., K. Pease e.a. (red.), *Secure foundations, key issues in crime prevention, crime reduction and community safety*, London, Institute for Public Policy Research, 2000

Rose, N.

Powers of freedom

Cambridge, Cambridge University Press, 1999

Russo, G.

Criminology in crisis and the social demand for crime prevention

In: Newman, G. e.a. (red.), *Rational choice and situational crime prevention*, Aldershot, Ashgate, 1997

Scase, R.

Britain towards 2010; the changing business environment

London, Foresight, Department of Trade and Industry, 2000 (<http://www.foresight.gov.uk>)

Sève, R.

Philosophical justifications of situational crime prevention

In: Newman, G. e.a. (red.), *Rational choice and situational crime prevention*, Aldershot, Ashgate, 1997

Shearing, C.

The unrecognized origins of the new policing; linkages between private and public policy

In: Felson, M., R. Clarke (red.), *Business and crime prevention*, Monsey, NY, Criminal Justice Press, 1997

Sherman, L., D. Gottfredson e.a.

Preventing crime; what works, what doesn't, what's promising

Washington, DC, US Department of Justice, Research in Brief, National Institute of Justice, 1998

Stenson, K.

Displacing social policy through crime control

In: Hänninen, S. (red.), *Displacement of social policies*, University of Jyväskylä, SoPhi, 1998

Taylor, I., P. Walton e.a.

The new criminology; for a social theory of deviance

London, Routledge & Kegan Paul, 1973

Tilly, N.

Crime Prevention in Britain, 1975-2010; breaking out, breaking in, breaking down

In: G. Hughes, E. McLaughlin e.a. (red.), *Crime prevention and community safety; new directions*, London, Sage, pp.12-36

Wazir, B.

Eating the greens

The Observer, 1 October 2000

Wilkins, T.

Wartime operational research in Britain and situational crime prevention

In: Newman, G. e.a. (red.), *Rational choice and situational crime prevention*, Aldershot, Ashgate, 1997

Wilson, J.

Crime and the criminologists

Commentary, juli 1974, pp. 47-53

Wilson, J., G. Kelling

Broken windows

Atlantic review, maart 1982, pp. 29-36

Young, J.

The exclusive society

London, Sage, 1999

Vervelende feiten

Criminaliteit onder allochtone jongens

P. Schnabel*

Daders van elders

De criminaliteit in Nederland staat er gekleurd op. Het aandeel van de allochtonen onder verdachten en veroordeelden is aanzienlijk hoger dan hun aandeel in de bevolking als geheel. In de meeste gevallen komt het overigens niet tot de opsporing van een verdachte, maar wanneer het slachtoffer de dader tenminste nog wel gezien heeft, is de kans groot dat de omschrijving 'gekleurd' is door het zuidelijke land van herkomst. Ook in een programma als *Opsporing verzocht* is het duidelijk dat het in wel erg veel gevallen niet kan zonder verwijzingen naar een min of meer exotische herkomst.

Het is buiten de informele kring van huis-en borreltafel lang taboe geweest de dingen bij hun naam te noemen en nog is het moeilijk. Jongens waar iedereen last van heeft en die zich weinig aan de belangen en eigendommen van anderen gelegen laten liggen, vallen in de beleidsretoriek nog altijd onder de categorie 'kwetsbare jongeren'. De omschrijving van hun uiterlijke kenmerken en de aanduiding van hun afkomst is in officiële registraties lang vermeden. Het moet voor alle betrokkenen bij politie, justitie en reclassering bizar zijn geweest vaag te moeten blijven over wie bij hen met naam en toenaam bekend was. Nog moeilijker werd het wanneer het om crimineel gedrag in groepsverband ging. Het Nederlandse strafrecht individualiseert dat gedrag en maakt het daardoor vaak zo ongrijpbaar. Dat wordt alleen maar erger, naarmate de tegenpartij beter weet aan welke beperkingen toezicht en controle in Nederland onderworpen zijn.

De 'kleine criminaliteit' is de criminaliteit waar de burger het meest last van heeft. Auto-inbraken, berovingen, zakkenrollerij, drugskoeriersdiensten, bedreigingen, insluipingen, winkeldiefstallen en wat er verder allemaal nog aan kleine hinder is, veranderen met en bij elkaar het sociale klimaat. Het wordt vergiftigd door angst, wantrouwen en haat. Machteloos meestal, zeker ten opzichte van de daders, maar uiterst werkzaam als ondermijning van het vertrouwen in de kwaliteit van het openbaar bestuur. Natuurlijk weet iedereen dat een groot deel van de criminaliteit nog steeds een zaak van 'eigen' mensen is, maar juist in de grote steden en in de openbare ruimte wordt het beeld bepaald door wie hier op eigen kracht of op initiatief van de ouders naar toe gekomen is

* De auteur is directeur van het Sociaal en Cultureel Planbureau te Den Haag.

om een betere toekomst te krijgen. Dat is niet zo gemakkelijk en de moeilijke weg is lang niet altijd lonend. Waarom dan wachten op beloning, als de kans op bestraffing zo klein is.

Van alles meer

Het percentage opgehelderde misdrijven neemt nog steeds af, terwijl tegelijkertijd justitie steeds meer zaken ter afhandeling voorgelegd krijgt, de straffen zwaarder worden en de gevangenen voller en groter. Vier kabinetten hebben voor een verviervoudiging van het aantal cellen gezorgd tot nu bijna 16.000 en het is nog niet genoeg. Wie naar de bezetting van al die cellen kijkt, kan niet anders dan constateren dat zonder de allochtone veroordeelden de uitbreiding van het cellenbestand in de Nederlandse gevangenen zich tot minder dan de helft zou hebben kunnen beperken. De sterke groei in de laatste twee decennia van de criminaliteit als geheel komt voor het grootste deel op rekening van allochtonen. Het gaat dan vooral om jongens en jonge mannen van Marokkaanse en Antilliaanse afkomst.

Deze ontwikkeling is niet tijdig voorzien en heeft men ook te lang niet willen zien. Dat is inmiddels wel veranderd, maar een overblijfsel van die houding is nog terug te vinden in het in de registraties ontbreken van een aanduiding van de etnische achtergrond bij allochtone verdachten, die wel de Nederlandse nationaliteit hebben of in Nederland geboren zijn. Het gevolg is een statistische overschatting van het aandeel van de autochtone verdachten van misdrijven. Dat zal in de komende jaren alleen nog maar toenemen, omdat steeds meer jongeren van allochtone afkomst formeel en administratief niet meer als zodanig onderscheiden zullen kunnen worden.

Uiteraard zou er geen noodzaak zijn allochtone jongens als zodanig herkenbaar te houden, als ze zich ook in andere relevante opzichten niet van autochtoon Nederlandse jongeren zouden onderscheiden. Dat doen ze wel. De werkloosheid onder hen is aanzienlijk hoger en de schoolprestaties blijven behoorlijk achter. Twee sterke indicatoren voor de kans op een gemakkelijkere entree tot een criminele loopbaan, die bovendien vaak een patroon en een stijl aanneemt die nogal afwijkend is van wat we in Nederland gewend zijn.

Een traditioneel maatschappijkritisch argument om het beeld van de ongunstige oververtegenwoordiging te corrigeren is te wijzen op de selectieve waarneming en ook neiging tot stigmatisering van gewone burgers, politieambtenaren en rechters. Wie er niet 'Hollands' uitziet, is niet alleen sneller verdacht, maar wordt ook gemakkelijker veroordeeld. Een zekere mate van vooringenomenheid kan nooit worden uitgesloten – al betekent een houding van vooringenomenheid nog helemaal niet dat het feitelijke gedrag van een politieman of rechter daar ook door zal worden bepaald –, maar de opmerkelijke verschillen in de criminaliteitscijfers tussen de verschillende etnische groepen kunnen hier niet door

worden verklaard. Bovendien treden die verschillen niet alleen in Nederland op. Ze hebben dus een structureel en een cultureel karakter. Opvoeding en achtergrond in combinatie met een verblijf in een daar niet goed bij passende omgeving kunnen dus heel slecht uitpakken.

Vervelende feiten

Harde woorden, maar worden die nu ook gestaafd door harde feiten? Laten we maar eens kijken. Criminaliteit is uiteraard nog altijd een zaak van vooral jonge mannen en jongens. De hoogste criminaliteitscijfers worden gevonden in de leeftijdsgroep van 14 – 24 jaar, met een geleidelijk kleiner wordende uitloop tot ongeveer 34 jaar. De voor crimineel gedrag gevoelige groep in de Nederlandse bevolking telt ongeveer twee miljoen mannen. Per jaar worden voor deze groep ongeveer 140.000 processen-verbaal (op een totaal van ruim 180.000) als verdachte van een misdrijf opgesteld. Dat is in relatie tot het totaal aantal delicten waar de Nederlandse bevolking zich slachtoffer van voelt (4,8 miljoen) maar een klein aantal. Het blijft ook nog bescheiden, als we uitgaan van de 1,2 miljoen delicten die de politie gemiddeld per jaar registreert.

Op basis van het Herkenningsdienstsysteem van de politie is onlangs gepoogd te komen tot een beschrijving van de verdachtenpopulatie voor het jaar 1998 (Van Tilburg en Grapendaal, 2000). Hoewel dat expliciet de bedoeling was, blijkt het nauwelijks mogelijk tot een adequate beschrijving van de allochtone verdachtenpopulatie te komen, althans niet op grond van de algemeen geaccepteerde definitie die het CBS daarvoor aanhoudt. Als allochtoon van de eerste generatie wordt dan beschouwd wie zelf in het buitenland is geboren, als allochtoon van de tweede generatie wie zelf in Nederland is geboren, terwijl tenminste een van de ouders in het buitenland is geboren. Deze omschrijving is al niet sluitend, maar de gegevens van het Herkenningsdienstsysteem blijven daarbij nog ver achter. Het HKS registreert immers alleen geboorteland en nationaliteit van de verdachte zelf. Dat betekent in de registratie een forse onderschatting van het aandeel allochtonen onder de verdachten. Van de jonge Turken en Marokkanen is het grootste deel in Nederland geboren en heeft ook de Nederlandse nationaliteit. Ongeveer 40% behoort tot de tweede generatie en daarvan is de overgrote meerderheid nog geen twintig jaar oud. Voor de jonge generaties Surinamers geldt hetzelfde – de immigratie eindigde in 1975 –, maar voor de jonge Antillianen weer minder, omdat zij vaak pas in hun tienertijd en in de jaren negentig naar Nederland zijn gekomen. Molukkers moeten al behoorlijk oud zijn (geboren voor 1951) om nog als allochtoon herkend te worden. Dit is de enige groep waar voor een deel ook al gesproken kan worden van een volwassen derde generatie, wier ouders ook al in Nederland geboren en getogen zijn. Mensen met een Nederlands-Indische achtergrond worden niet als allochtoon beschouwd en bevinden zich zowel in de eerste als tweede generatie al geheel in levensfasen die in de

criminaliteitscijfers nauwelijks meer een rol spelen. Te oud voor het slechte pad, als ze zich daar al ooit op hebben begeven.

Van Tilburg en Grapendaal (2000) komen met alle beperkingen die het materiaal hun oplegt tot een schatting van de mate van over (of onder) vertegenwoordiging van de verschillende bevolkingsgroepen in het aantal verdachten van een misdrijf in relatie tot de bevolking als geheel. Als we de landelijke indicator voor de bevolking boven de twaalf jaar op 1 stellen, dan blijkt de kans voor een Antilliaan om met de politie in aanraking te komen op jaarbasis ongeveer 6,5 te zijn, voor een Afrikaan 4,8, voor een Marokkaan 4,1, voor een Joegoslaaf bijna 4, voor een Surinamer ongeveer 3,5, voor een Turk iets meer dan 2 en voor een Nederlander 0,8. De afwijkingsindicator is voor sommige groepen nog behoorlijk wat groter – en voor de Nederlandse groep als geheel wat kleiner –, wanneer we ook de tweede generatie goed zouden kunnen toedelen. Het 'Nederlandse' aandeel in de totale populatie, nu ongeveer 74%, zou dan dalen tot zeker ruim onder de 70%. Bij de jongeren alleen is dat zelfs aanzienlijk veel minder dan de helft.

Dat klopt ook wat beter met de cijfers, die wat verder naar beneden in het stroomschema van delictmelding tot veroordeling kunnen worden aangetroffen (Wittebrood 2001, p. 173, figuur 8.2). Voegen we daar de etnische achtergrond als variabele in, dan wordt het percentage oorspronkelijke Nederlanders steeds kleiner. In 1999 was van de gedetineerden 46% in Nederland geboren, van de strafrechtelijke jongeren was 38% van Nederlandse afkomst, 19% Marokkaans, 15% Surinaams, 8% Antilliaans en 4% Turks (Jaarboek 2000, figuur 18.11 en tabel 18.11; tabel 18.14). Rekening houdend met de omvang van de verschillende groepen in Nederland zijn de Antillianen sterk oververtegenwoordigd en de Turken (in aantal met 300.000 de grootste etnische groep) juist sterk ondervertegenwoordigd. In relatie tot de totale omvang van de groep jongeren is de Nederlandse groep verreweg de kleinste en de Antilliaanse groep weer de grootste. Het verschil is ongeveer een factor 10.

Het HKS laat ook verschillen zien in de betrokkenheid bij verschillende typen misdrijven. Nederlanders, inclusief de tweede generatie allochtonen, zijn duidelijk oververtegenwoordigd in misdrijven op het gebied van openbare orde, vernieling en verkeer. Bij Marokkanen valt een oververtegenwoordiging op het gebied van de opiumdelicten, vermogen, geweld en openbare orde op. De Antillianen ook weer veel drugs, en daarnaast gewelds- en vermogensdelicten. De Surinamers wijken daar niet erg vanaf. De Turken vallen op, omdat het bij hen ook om verkeersdelicten (naast drugs en geweld) en weinig om vermogensdelicten gaat (de algemene indruk is dat Turken juist weer wat sterker vertegenwoordigd zijn in de grote criminaliteit). Dit alles moet ook weer gezien worden tegen de achtergrond van een dalend opsporingspercentage bij een stijgend aantal delicten en een sterk stijgend aantal gedetineerden: tussen 1991 en 1999 een stijging van bijna 40% tot 47.000 (over het hele jaar ge-

rekend). Per 100.000 inwoners overigens nog altijd meer dan een factor tien lager dan in de Verenigde Staten het geval is.

Een allochtoon effect

Ondanks alle ongelukkige beperkingen waar de verschillende registraties onder gebukt gaan en ondanks alle voorbehouden die gemaakt moeten worden, is het algemene beeld toch heel duidelijk, zij het niet op voorhand gemakkelijk te interpreteren. Er is een groot verschil tussen autochtonen en allochtonen in de kans verdacht te worden van een delict en dat verschil is nog groter waar het de kans op een veroordeling en detentie betreft. Doordat er zoveel meer autochtonen als allochtonen zijn, weerspiegelen de absolute getallen de relatieve verhoudingen niet goed. Niettemin, van de gedetineerden en ook van de strafrechtelijke jongeren is nu nog slechts een minderheid van oorspronkelijk Nederlandse afkomst. Alle cijfers wijzen erop dat de criminaliteit op zich groeit en daarin weer het aandeel van de allochtonen. De uitbreiding van de capaciteit van de Nederlandse gevangenissen is voor zeker de helft een 'allochtoon' effect geweest. De andere bepalende factor is het – deels daarmee samenvallende – groeiende aandeel van de opiumdelicten in het Nederlandse gedetineerdenprofiel geweest. Zwaardere criminaliteit en langere straffen zijn een bijkomend effect.

De verschillen tussen allochtonen zijn overigens minstens zo uitgesproken als de verschillen tussen autochtonen en allochtonen. Deze verschillen kunnen maar zeer ten dele verklaard worden uit verschillen in duur van aanwezigheid, generatie of sociaal-economische positie. Ook de delictprofielen blijken per groep eigen trekken te vertonen. Dat vraagt om nadere bestudering en analyse om aanknopingspunten te vinden voor een meer effectieve repressieve en preventieve aanpak per groep.

Dat klinkt simpel, maar dat is het niet. De analyse blijft met een aantal onopgeloste vragen zitten, bijvoorbeeld waarom Marokkaanse jongens het zoveel slechter doen dan Turkse jongens. De schoolresultaten zijn van beide groepen niet bijzonder goed te noemen, men woont in vergelijkbare wijken en leeft in zeer vergelijkbare omstandigheden. In beide gevallen beschouwt vrijwel iedereen zich als moslim en geeft men ook vrijwel zonder uitzondering aan grote betekenis aan het geloof te hechten. Bij jonge Antillianen is de analyse vrij dwingend, maar er vloeit geen oplossing uit voort. De meeste van hen stonden er op Curaçao of Bonaire al niet goed voor – geen opleiding, geen werk, geen stabiele gezinsrelaties – en dat is in Nederland alleen nog maar erger geworden. Wie als jonge Antilliaan alleen en zonder diploma's en bovendien met een gebrekkige taalbeheersing naar Nederland komt, moet al heel sterk in zijn schoenen staan om niet in de criminaliteit terecht te komen. Die kans wordt nog vergroot door de grote waarde die in de eigen kring wordt toegekend aan een flitsende presentatie. Mooie kleren, gouden sieraden, snelle scooters en auto's zijn juist voor jonge Antilliaanse mannen heel

belangrijk om erbij te kunnen horen. Vakken vullen bij Albert Heijn is dan niet voldoende.

In Nederland is men eraan gewend dat crimineel gedrag van jonge mannen meestal vanzelf minder wordt als ze vaste verkering krijgen en een eigen gezin gaan stichten. Het is allerm minst zeker dat dit voor allochtone jongens ook opgaat. Zeker jonge Antillianen kijken anders aan tegen een partner en een gezin dan in Nederland zelfs in de meest criminele milieus gebruikelijk is. Bij moslims is de sociale scheiding tussen mannen en vrouwen zo groot, dat het in principe niet moeilijk is zowel een oppassende echtgenoot als een succesvolle boef te zijn. Regelmatig zijn er ook berichten over oudere jongens die als opdrachtgevers optreden en ook volwassen mannen, ook autochtone, die als helers fungeren. De jonge jongens doen dan het werk en zij regelen de handel. Naarmate dat ook beter georganiseerd wordt, komt ook het spookbeeld van een mafia dichterbij.

De blik vooruit

Ongeveer 10% van de Nederlandse bevolking is nu als allochtoon te beschouwen. De Surinamers, Turken en Marokkanen maken elk op zich bijna 2% van de bevolking uit, de Antillianen groeien naar de 1% toe. Dat is niet veel, al woont van de Surinaamse en Antilliaanse bevolking nu ongeveer 35 tot 40% in Nederland, maar het landelijke cijfer suggereert een spreiding en vermenging die er in werkelijkheid nauwelijks is. De allochtonen wonen vooral in de grote steden en daar vormen ze inmiddels ook 35 tot 40% van de bevolking. Van de jongeren onder de twaalf jaar is zelfs de meerderheid van allochtone herkomst, wat in een stad als Rotterdam kan betekenen dat men tot een van de ruim 160 verschillende nationaliteiten daar vertegenwoordigd behoort. In alle grote steden wonen de allochtonen ook voor een belangrijk deel dicht bij elkaar in meestal weinig aantrekkelijke wijken. De nadelen van wat er op het eerste gezicht als segregatie uit ziet worden voor hen in eerste instantie in belangrijke mate opgeheven door de voordelen van 'congregatie': eigen winkels, godshuizen, verenigingen en ontmoetingsplaatsen. Uiteindelijk ook eigen scholen, wel niet formeel meestal, maar als onvermijdelijk gevolg van een vrijwel geheel allochtoon samengestelde leerlingenspopulatie.

Wie het goed doet – dat wil meestal zeggen dat men in de Nederlandse samenleving economisch succesvol is –, trekt meestal weg naar betere en nog vooral 'witte' wijken of voorsteden. Die ontwikkeling is vooral bij Surinamers goed te zien, ook bij Aziaten overigens en een deel van de Oost-Europeanen en West-Afrikanen. Bij Turken en vooral bij Marokkanen gaat het langzamer en zijn de aantallen naar verhouding ook zeker kleiner. Wat precies de oorzaken van hun moeizaam verlopende integratie zijn, is niet helder, al zijn er veel verschillende interpretaties: het analfabetisme van de eerste generatie, de voorkeur voor een huwelijkspart-

ner uit het land van herkomst, de trouw aan het traditionele geloof, de verbondenheid met familie en dorp, het onvermogen te profiteren van moderne opvoedingsinzichten, de afkeer van de profane westerse cultuur, de teleurstelling over de eigen lage sociaal-economische positie in een land van grote welvaart. Voor al deze hypothesen is wel ondersteuning te vinden, maar de raadsels blijven. Waarom toch zoveel verschillen tussen Turken en Marokkanen, tussen de schoolprestaties van jongens en meisjes, tussen succesvollen en achterblijvers?

De vragen zijn wetenschappelijk interessant, maar vooral maatschappelijk relevant. Er gaat niet onmiddellijk een generatie verloren, maar wel blijven met name teveel jongens hangen in een situatie die op korte termijn wel veel spanning biedt en buitengewoon lonend is, maar op de langere termijn toch voor hen uitzichtloos en voor de samenleving gevaarlijk. In de afgelopen jaren is er al heel veel tijd, geld en mankracht ingezet om dit probleem beter in de greep te krijgen (Vasthoudend en effectief, 2002). De resultaten zijn nog bescheiden en wat vooral verontrustend is, de leeftijd van het begin van het delinquente gedrag verschuift steeds meer naar het begin van de puberteit en de neiging tot geweld lijkt toe te nemen.

Soms wordt wel erg gemakkelijk gedacht over de aanpak en dan is er meestal ook sprake van een heilig geloof in één specifieke aanpak: repressie of juist preventie, zinvol werk of survivaltochten. Ze hebben allemaal en elk hun waarde, maar het is wel zeker dat er niet één remedie is. De nieuwe nota ter versterking van de aanpak van jeugdcriminaliteit *Vasthoudend en effectief* levert een hele catalogus aan maatregelen. Veel heil wordt verwacht van het "sluitend maken van de zorg, de begeleiding en de sanctionering van jongeren die crimineel gedrag vertonen". Zeker bij de wat jongere jongens verwacht men ook heel wat van een versterking van de rol van de opvoedingsmogelijkheden van de ouders. In de praktijk zal dat niet zo gemakkelijk zijn, omdat heel wat jongens in deze groep nauwelijks of zelfs helemaal niet over een adequaat gezinsverband beschikken.

Naarmate de jongens ouder worden, neemt uiteraard het repressieve element toe. Erg effectief is ook dat meestal niet, temeer niet omdat het vaak niet of op een veel te laat moment tot maatregelen komt. Meer inzet van politie heeft niet zoveel zin, als het daarna ook niet onmiddellijk tot een justitiële aanpak komt of een sanctie bij gebrek aan capaciteit niet ten uitvoer kan worden gebracht. Zo simpel ligt het vaak en helaas is het zo moeilijk daar wat aan te doen. Te vaak ontbreekt het aan een goede "keten" van opsporing, zorg en straf. Ook als de afstand in de tijd tussen het delict en de veroordeling en tussen de veroordeling en de straf te lang wordt, verliest het hele idee van verantwoordelijk gesteld worden voor wat je doet, bijna iedere betekenis. Snel politie-optreden, gecombineerd met justitie in de wijk en een sanctie die ook inderdaad als een echte straf beleefd wordt, zijn nu al de belangrijkste ingrediënten voor een succesvol jeugdcriminaliteitsbeleid. Dat zal in de toekomst niet anders zijn.

Integratie kost tijd en vraagt van beide kanten grote inzet. Criminaliteit bij bepaalde groepen immigranten of hun kinderen is niet onmiddellijk een bewijs dat de integratie niet lukt, maar kan het proces wel bedreigen. De autochtone bevolking kan zich in wantrouwen en angst van de nieuwkomers afkeren en de nieuwkomers kunnen zich gediscrimineerd gaan voelen. Zozeer zelfs dat ook de vraag waarom in sommige gevallen en in vergelijking met anderen de integratie zo moeizaam verloopt, niet door de betrokkenen zelf, maar alleen door de anderen gesteld kan worden. Dat is gelukkig wel aan het veranderen. Inburgering kan ook een eis aan jezelf zijn.

Literatuur

Tilburg, W. van, M. Grapendaal

Allochtone verdachten in 1998; een beschrijving van de verdachtenpopulatie uit 1998 naar herkomst op basis van het HKS - KLP/Dienst

NRI 2000

Wittebrood, K.

Criminaliteit

In: *De sociale staat van Nederland*

2001, Den Haag, SCP, 2001,

pp. 169-194

Summaries

Justitiële verkenningen (Judicial explorations) is published nine times a year by the Research and Documentation Centre of the Dutch Ministry of Justice in co-operation with the publishing house Gouda Quint BV. Each issue focuses on a central theme related to criminal law, criminal policy and criminology. The section *Summaries* contains abstracts of the internationally most relevant articles of each issue. The central theme of this issue is (vol. 28, nr. 4, 2002): *The future of crime control*.

Crime control; investing in more of the same

H.G. van de Bunt

Point of departure of this article is the paper that was sent to Dutch parliament by the ministers of Justice and the Interior last year. The paper was titled 'Crime control; investing in a visible government'. According to the author, the compilers of this paper have, both in their problem definition as well as in their chosen solutions, been led by a simplified and one-sided – based only on penal law – image of the social reality. The future of criminality and crime control is most probably much more insecure and complex than the authors suggest. In this article the author pays attention to three complicating circumstances that have not been given any attention by the compilers of the paper: the changing (withdrawing) role of government, open borders and the influence of technology.

The Matrix; on the future of crime and the intelligence task of the police

A.B. Hoogenboom

In his sketch of the lines of fracture along which new forms of crime(control) can come into being, technological changes are mentioned first and foremost. In a brief sketch the author also deals with a number of changes of a political, social-economical, sociological and psychological nature that will change the nature of the problem of criminality in an essential way. The author ends his article by sketching – based on Grabosky – a vision on the future of the police function. In this vision the police becomes less visible and only occupies itself with the gathering and upgrading/refining of strategic information. Executive tasks will be taken care of primarily by private organisations. The author in general supports Garbosky's view, but strongly doubts whether the police will be able to live up to such a strategic intelligence role, given its present quality and intelligence capacity.

The attacks of September 11th and the reaction of the European Union

C. Fijnaut

In this article the author tackles the problem of the internationalisation of crime control. The terrorist attack on the Twin Towers in New York on September 11th 2001 is both pivotal and sting point of his argument. Firstly, the policy on terrorism in the European Union and the United States before September 11th is elaborated upon. Secondly the author evaluates the reactions on the attacks themselves. He concludes his article with a view on the future of the European Union policy on terrorism. In his point of view this policy ought to be a lot more decisive than it is today.

Probability and severity of punishment, and Ehrlich's 'market model'; economic points of view for the study of crime

B.C.J. van Velthoven

This paper is an economic comment on three recent studies concerning the future development of crime in the Netherlands. Firstly, it is pointed out that hardly any attention has been paid to the quantification of expected sanctions, the product of the probability and the severity of punishment. By combining various data the average sanction per crime at present is estimated to be 9 hours of imprisonment plus a fine of fl. 19. Secondly, it is brought to remembrance that two econo(metr)ic studies have yielded quantified predictions of the development of crime over time. According to these studies there is a clear role for the probability and severity of punishment. Thirdly, it is argued that the study of the future development of crime has to be grounded in an encompassing theoretic model. In discussing three important social developments it is shown that the 'market model' by Ehrlich may serve as such.

Teetering on the edge; the futures of crime control and community safety

G. Hughes, E. McLaughlin and J. Muncie

This article discusses possible futures and visions of crime control and the new politics of safety and security in the twenty-first century. The authors begin by attending to the broad debates about the new 'post-social' society and related cultural understandings of our present 'condition' and competing scenarios of the future. The article then examines where mainstream, 'policy-relevant' criminological thinking and research may be heading. In particular, the authors take up the debate about the shifting boundaries of the subject and what appears to be a potentially new paradigm of what constitutes 'the criminological' and the new technologies of crime reduction, surveillance and control. In the conclusion they focus on the parallel development of what may be termed the 'new moralism' around the problems of crime and

disorder. It is argued that both these features are crucially implicated in, and associated with, the emergent crime control complex at the beginning of the twenty-first century.

Unpleasant facts; criminality amongst allochthonous boys

P. Schnabel

The author begins by stating that for a long time the Dutch have not been willing to face the unpleasant facts of criminality amongst allochthonous boys. The strong growth of criminality is due to allochthonous boys of Moroccan and Dutch Antillian background. The differences between allochthonous groups are otherwise as large as those between allochthonous and autochthonous groups. Those differences can hardly be explained by differences in length of stay in Holland or social economical position. Why, the author asks himself, are Moroccan boys doing so much worse at school than Turkish boys? Why are there such differences between school performances of allochthonous boys and girls? These questions need to be answered and researched, because too many allochthonous boys keep turning around in dead-end situations. According to the author this poses a considerable threat to the process of integration and a danger for society.

Het WODC op Internet: www.wodc.nl

Het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) van het ministerie van Justitie is onlangs via Internet bereikbaar geworden. Het WODC is een kenniscentrum op justitieel terrein dat een wetenschappelijk bijdrage levert aan de ontwikkeling en de evaluatie van justitiebeleid. Op deze nieuwe site is de volgende informatie te vinden:

1. Doelstelling en organisatie (o.a. organigram, beschrijvingen van de verschillende afdelingen en de namen van de medewerkers);

2. Producten en diensten;
 - overzicht en uitgebreide samenvattingen van de nieuwste rapporten;
 - inhoudsopgaven en voorwoord met korte samenvattingen van artikelen in het tijdschrift *Justitiële verkenningen*;
 - inhoudsopgaven en voorwoord met korte samenvattingen van artikelen in het Engelstalige tijdschrift *European Journal on Criminal Policy and Research*;
 - jaarlijsten van rapporten en genoemde tijdschriften;
 - elektronische publicaties (o.a. onderzoeksprogrammering van justitie);

3. Interessante verwijzingen (overzichten van congressen en studiedagen);

In de toekomst wordt de aangeboden informatie uitgebreid met specifieke producten als databases (literatuurbestand) en aan producten en diensten gekoppelde bestelmogelijkheden (via e-mail) en/of aanvraagformulieren.

Voor vragen over producten en diensten van het WODC en voor het snel en efficiënt leveren van statistische en literatuur-informatie

kunt u terecht bij de WODC-informatiedesk (e-mail: wodc-informatiedeskminjus.nl). Wij hopen op deze wijze bij te dragen aan de verspreiding van relevante kennis en informatie buiten het ministerie van Justitie.

Hans van Netburg (WODC-webmaster)
 tel.: 070-3 70 69 19
 fax: 070-3 70 79 48
 e-mail: cnetburg@best-dep.minjus.nl

WODC-Thesaurus 'Het criminaliteitsvraagstuk (geheel herziene uitgave)

Het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) van het ministerie van justitie heeft een geheel herziene druk uitgebracht van de WODC-thesaurus. Deze gestructureerde standaard trefwoordenlijst inzake het *criminaliteitsvraagstuk* bestrijkt de volgende terreinen: criminologie, victimologie, criminaliteitspreventie, delicten/criminaliteitsvormen, politie, justitie, openbaar ministerie, rechterlijke macht, strafrechtspleging, gevangeniswezen en reclassering. Na het uitkomen van de eerste uitgave van de WODC-thesaurus in 1993 is deze met succes toegepast als instrument bij het toegankelijk maken van publicaties op het gebied van het *criminaliteitsvraagstuk*. Niet alleen bij de Afdeling Documentaire Informatievoorziening van het WODC maar ook op andere afdelingen binnen het ministerie van justitie wordt de WODC-thesaurus gebruikt. Daarnaast maken andere organisaties waaronder politiebibliotheken, het openbaar ministerie, gevangenisbibliotheken en de rechterlijke macht gebruik van dit hulpmiddel.

De afgelopen jaren is de hoeveelheid publicaties op het terrein van justitie

en politie sterk toegenomen, zowel nationaal als internationaal. De IRT-affaire en de daaruit voortvloeiende commissies Wierenga en Van Traa brachten nieuwe vormen van opsporingsmethodieken aan het licht. Het jeugdstrafrecht werd gewijzigd. Allerlei grensoverschrijdende criminaliteitsvormen zijn meer in de belangstelling komen te staan. Nieuwe alternatieven voor de vrijheidsstraf werden en worden getest om de problemen rond de celcapaciteit op te lossen. Nieuwe termen als integriteit, integrale veiligheid, fenomeenonderzoek, proactieve opsporing, forensische accountancy, taakstraf, internet, televerhoor, stelselmatige daders en zelfredzaamheid zijn de afgelopen jaren veelvuldig gebruikt. Natuurlijk zijn er ook termen die verouderen of termen die belangrijk leken maar niet of nauwelijks gebruikt werden. Deze zijn uit de thesaurus verwijderd of vervangen door andere termen. Hier en daar is de schrijfwijze van een begrip aangepast. Dit alles heeft ertoe geleid dat een grondige herziening van de WODC-thesaurus noodzakelijk was. Hopelijk zal de herziene thesaurus de komende jaren weer een nuttig instrument zijn voor de ontsluiting van de nog steeds groeiende informatiestroom rondom het criminaliteitsvraagstuk. Als extra hulpmiddel is bij deze uitgave een geografische thesaurus als bijlage toegevoegd. Deze thesaurus is oorspronkelijk samengesteld door de Centrale Bibliotheek van het ministerie van justitie en nu in samenwerking met het WODC aangepast met behulp van de in augustus 1996 uitgegeven officiële lijst van landennamen van de Nederlandse Taalunie.

Inlichtingen:

Hans van Netburg

tel.: 070-3 70 69 19

e-mail: cnetburg@best-dep.minjus.nl

Bestelwijze:

De WODC-thesaurus 1997 kost f 30,- per ex.

tel.: 070-3 70 65 54 (mw. A. Eind)

Fax: 070-3 70 79 48

e-mail: aeind@best-dep.minjus.nl

Themanummers Justitiële verkenningen

Regelmatig worden, bij voorbeeld ten behoeve van het onderwijs, grote aantallen exemplaren van Justitiële verkenningen nabesteld. Voor de bepaling van de oplage is het wenselijk vroegtijdig op de hoogte te zijn van de mogelijke vraag. Om die reden geven wij, onder voorbehoud, de thema's die de redactie op dit moment in voorbereiding heeft. Over de inhoud van de nummers kan met de redactie contact worden opgenomen. Ook personen die een bijdrage willen leveren aan een van de aangekondigde nummers worden verzocht contact op te nemen met de redactie.

JV5, 2002, Juni: Diversie en Justitie

JV6, 2002, Juli/augustus: Media en Justitie

JV7, 2002, September: Onderzoek op justitieel terrein

Congressen**Intellectuele eigendom en alternatieve geschillenbeslechting**

Alternatieve geschillenbeslechting mag zich in een toenemende belangstelling verheugen. Op het gebied van de intellectuele eigendom wordt naast mediation vaak gesproken over gespecialiseerde commissies of colleges die de taak van de rechter kunnen verlichten, door in een voortraject of in plaats van de rechter te adviseren of te beslissen. Tijdens dit symposium komen de voor- en nadelen van bestaande en mogelijk toekomstige vormen van alternatieve geschillenbeslechting op het gebied

van de intellectuele eigendom en aanverwante rechtsgebieden aan de orde. De beslechting van geschillen over domeinnamen zal uitgebreid aan de orde komen, alsmede het functioneren van de reclame code commissie en verschillende pharma reclame commissies. Verder zullen algemene procesrechtelijke kanten van alternatieve geschillenbeslechting worden besproken en wordt aandacht besteed aan het verschijnsel van de court annexed mediation. Op het gebied van het auteursrecht zullen de vaste commissie plagiaat van Buma-Stemra en de wijze van vaststelling van auteursrechtariëven de revue passeren. Sprekers: prof. mr. W.D.H. Asser, prof. mr. Ch. Gielen, prof. mr. P.B. Hugenholtz, prof. mr. C.J.J.C. van Nispen, mr. R. Orobio de Castro, mr. E.M. Polak, prof. mr. G.A.I. Schuijt, prof. mr. J.H. Spoor, en mr. D.J.G. Visser. Aansluitend zal prof. mr. D.W.F. Verkade zijn afscheidrede uitspreken.

Datum: 28 mei 2002

Plaats: Stadsgehoorzaal, Breestraat 60, Leiden

Informatie:

<http://ruljis.leidenuniv.nl/group/jfpa/www/symposium.htm>

Aanmelden:

<http://ruljis.leidenuniv.nl/group/jfpa/www/Downloads/Aanmeldingsformulier.doc>

De Landelijke Strafrechtsdag; interne en externe openbaarheid in strafzaken

Tijdens deze studiedag zal in het bijzonder aandacht worden besteed aan onderwerpen waarvan de samenhang met de traditionele thema's en dilemma's van openbaarheid onderbelicht is. Wat betekent de openbaarheidsnorm bijvoorbeeld voor consensuele afdoening? Heeft interne openbaarheid betekenis in de executiefase? Welke betekenis komt aan openbaarheid toe bij de

legitimering van het strafproces voor het slachtoffer? De meer traditionele thema's en dilemma's zullen op hun beurt vanuit een minder gangbare invalshoek worden besproken. Welke rol speelt de externe openbaarheid bij de beeldvorming rondom allochtonen? Hoe verhoudt zich de openbaarheid als waarborg voor een eerlijk proces tot openbaarheid als democratische eis? Op de strafrechtsdag zullen deze en andere onderwerpen aan de orde komen tijdens meer algemene plenaire besprekingen en tijdens workshops over een van de specifieke thema's.

Datum: 21 juni 2002

Plaats: Academiegebouw, Domplein, Utrecht

Informatie en inschrijving: tel. 030-2537125

10th anniversary conference: Developments in Criminology and Criminal Justice Research

Celebrating its 10th anniversary in 2002, the Netherlands Institute for the Study of Crime and Law Enforcement (NSCR) organizes a two day international conference on the cutting edge of criminology and criminal justice research. The latest trends in theory development will be discussed in conjunction with new directions for empirical research. Sprekers: Michael Tonry, Institute of Criminology, University of Cambridge, UK: 'Developments in Criminological and Criminal Justice Research'; Gerben Bruinsma, NSCR/University of Leiden, The Netherlands: 'Rethinking Criminological Theories; the Challenge of the New Century'; Alfred Blumstein, Carnegie Mellon University, Pittsburgh, USA: 'Life course, Interventions and Criminal Careers'; David Weisburd, Faculty of Law, The Hebrew University, Israel: 'Mobility and Distribution of Crime'; Franklin E. Zimring, School of Law, University of California at Berkeley, USA: 'The Civilian and the

Criminal Justice System': prof. Rolf Loeber, Medical Center, University of Pittsburgh, USA: 'Making up the Balance'. Sessies: (1) 'Spatial behavior of crime; journey to crime', prof. George F. Rengert, Temple University, Philadelphia, USA + to be announced; (2) 'Crime and victimization in community context': Robert Bursik, University of Missouri, St. Louis, USA + to be announced; (3) 'Future foundations of Social Control' : to be announced + to be announced; (4) 'The trajectory approach as a contribution to criminological theory': Daniel S. Nagin, Carnegie Mellon University, Pittsburgh, USA + Willem Koops, Utrecht University, The Netherlands; (5) 'Justification and goals of punishment': to be announced + to be announced; (6) 'International justice': James Sheptycki, University of Durham, UK + to be announced; (7) 'The role of delinquent friends during the life-course': Mark Warr, University of Texas at Austin, USA + to be announced; (8) 'Crime interventions: American/European developments in juvenile delinquency and juvenile justice': Barry C. Feld, Law School, University of Minnesota, Minneapolis, USA + Peter van der Laan, NSCR / Leiden University, The Netherlands; (9) 'Actuarial justice and crime control': Malcolm M. Feeley, University of California, Berkeley, USA + Ybo Buruma, Catholic University Nijmegen, The Netherlands.

Plaats: Leiden, The Netherlands

Organisatie: NSCR

Informatie: NSCR , ConferenceX, P.O. Box 792, 2300 AT Leiden, The Netherlands, e-mail: conferen-
cexnscr.nl

12^e Europese Congres over psychologie en recht

Het thema van de conferentie is 'Dangerousness, violence and fear of crime'. Wetenschappers die een bijdrage willen leveren, kunnen hun voorstellen per e-mail indienen voor 30 april 2002 en zullen een antwoord ontvangen uiterlijk 1 juni 2002. De voertaal op het congres is Engels.

Datum: 14 tot 17 september 2002

Plaats: Leuven

Inlichtingen: Secretariaat van het organiserend comité: Afdeling Strafrecht, Strafvordering en Criminologie K.U. Leuven, H. Hooverplein 10, B-3000 Leuven, tel.: +32 16 32 53 00, fax: +32 16 32 54 63, Email: andrea.onslaw.kuleuven.ac.be
Informatie: Voor meer informatie over het programma, het indienen van congresbijdragen, de lokatie, het wetenschappelijk en organiserend comité, allerhande praktische informatie, enzovoort wordt verwezen naar de regelmatig ge-update website: <http://www.law.kuleuven.ac.be/psycholaw>

Algemeen**Strafrecht en strafrechtspleging****Criminologie****Jeugdbescherming en****-delinquentie****Verslaving****Slachtofferstudies****Literatuur-informatie**

Van de artikelen die in deze rubriek zijn samengevat, kunnen bij de documentatie-afdeling van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum van het ministerie van justitie tegen betaling kopieën worden aangevraagd. Wij attenderen u erop dat volgens art. 16b, lid 1 van de Auteurswet 1912, de kopieën uitsluitend mogen dienen tot eigen oefening, studie of gebruik. Door de documentatie-afdeling worden boeken, tijdschriftartikelen, rapporten en jaarverslagen met betrekking tot bovengenoemde gebieden toegankelijk gemaakt. De documenten die vanaf 1987 zijn verschenen, worden ingevoerd in een geautomatiseerd systeem. Op aanvraag kunnen literatuurlijsten m.b.t. specifieke onderwerpen worden toegestuurd. Boeken en rapporten kunnen te leen worden gevraagd. Tijdschriftartikelen kunnen in beperkte mate tegen vergoeding gekopieerd en toegezonden worden. In beide gevallen kan men zich wenden tot de Informatiedesk van het WODC, Postbus 20301, 2500 EH 's-Gravenhage, tel.: 070-370 65 53 (09.00u.-13.00u.). Email: wodc-informatiedesk@minjust.nl

Algemeen**1****Ormerod, D.**

Sounds familiar? Voice identification evidence

Criminal law review, augustus 2001, pp. 595-622.

In het meest uitgebreide overzicht van het bewijsrecht in Engeland concludeerde de Criminal Law Revision Committee dat een abusief gebruik bij de beoordeling van de identiteit van de dader verreweg de grootste oorzaak van foutieve veroordelingen is gebleken. In dit artikel wordt betoogd dat hetzelfde geld voor stem-identificatie. Het is inmiddels aangetoond dat het hoogst onwaarschijnlijk is dat men met enige zekerheid de stemmen van vreemden die men slechts eenmaal gedurende een korte tijd heeft gehoord kan identificeren. Bewijs op grond van het identificeren van stemmen wordt al gebruikt in het Engelse strafproces. Bovendien heeft het de potentie om een belangrijke rol te spelen voor het openbaar ministerie om tot bewijs te komen. Nu ook vaker gebruik wordt gemaakt van opnames door de politie wordt het steeds waarschijnlijker dat bewijs op grond van het identificeren van stemmen steeds meer in het strafproces zal worden gebruikt. Het is daarom noodzakelijk dat bij wet veiligheidsmaatregelen worden ingebouwd om ervoor te zorgen dat er een efficiënt en betrouwbaar systeem komt voor het gebruik van stemidentificatie.

2**Ross, C.E., S. Pribesh e.a.**

Powerlessness and the amplification of threat; neighborhood disadvantage disorder, and mistrust

American sociological review, 66^e jrg., nr. 4, 2001, pp. 568-591

De onderzoekers ontwikkelen en toetsen een theorie, waarin wordt gesteld dat 'wantrouwen' ontstaat uit een combinatie van een ongunstige persoonlijke situatie en ongunstige factoren binnen de leefomgeving. Dit wantrouwen ontstaat bij individuen die weinig bestaansmiddelen hebben, die wonen in een buurt waarin de mogelijkheden om een goed bestaan

op te bouwen schaars zijn en waarin bedreiging normaal is. Deze mensen voelen zich machteloos bij hun pogingen om bedreigende situaties te vermijden of te kunnen hanteren. Verstoring van de openbare orde, waarmee de in achterstandswijken wonende mensen vaak worden geconfronteerd, is direct en indirect van invloed op de toename van het machteloze gevoel van deze bewoners. Hierdoor wordt het effect van wanorde op wantrouwen weer versterkt. De opgestelde hypothesen worden getoetst a.h.v. gegevens uit de Amerikaanse Community, Crime, and Health-studie uit 1995. Gebruik werd gemaakt van gegevens t.a.v. de woonomgeving van 2482 inwoners van Illinois. Het blijkt inderdaad dat mensen die aangeven te wonen in een buurt waarin sprake is van veel criminaliteit, vandalisme, graffiti, bedreiging, lawaai en drugshandel of -gebruik, meer wantrouwend zijn dan anderen. En door het gevoel van machteloosheid, dat vaak voorkomt bij bewoners van deze wijken, blijkt het effect van ordeverstoring op wantrouwen inderdaad versterkt te worden. Met literaturopgave.

Strafrecht en strafrechtspleging

3

Bagaric, M.

New criminal sanctions; inflicting pain through the denial of employment and education

Criminal law review, maart 2001, pp. 184-204

Gevangenisstraffen en boetes zijn de standaard sancties die in de meeste Westerse landen worden gehanteerd om misdadigers te bestraffen. Hoewel deze niet echt geschikt zijn, beschikken de gerechten ook over een verscheidenheid aan onbepaalde sancties. De effectiviteit van deze

sancties kan echter worden betwijfeld. De schrijver betoogt dat het strafrechtstelsel te langzaam en fantasieloos is bij het ontwikkelen van efficiënte en effectieve straffen. Er zijn manieren om pijn te veroorzaken die geen inbreuk maken op de vrijheid van de dader en zijn materiële rijkdom niet verminderen. Straffen dienen de dader pijn te bezorgen, moeten effectief en economisch efficiënt zijn en moeten niet in strijd zijn met belangrijke normen en waarden en de openbare orde. Gevangenisstraffen zijn te duur en boetes worden vaak niet betaald. De meeste mensen willen graag werken of een opleiding volgen. In dit artikel wordt gesuggereerd dat deze menselijke interessen onderwerp van sancties zouden moeten zijn. Zo zou als sanctie kunnen gelden het opheffen of opschorten van academische kwalificaties of het verbieden van de dader om te werken. Twee voordelen zijn hier te noemen. Ten eerste zijn de kosten verbonden aan een sanctie op het gebied van opleiding en werk minimaal. Ten tweede bieden zij, omdat zij significante schade voor de daders kunnen veroorzaken, een effectief alternatief voor gevangenisstraffen.

4

Cossins, A.

Complaints of child sexual abuse; too easy to make or too difficult to prove?
The Australian and New Zealand journal of criminology, 34e jrg., nr. 2, 2001, pp. 149-168

In Australië en Nieuw-Zeeland wordt volgens een aloude bepaling van een onderzoeksrechter verwacht dat hij/zij de jury wijst op de gevaren van het veroordelen van een verdachte op niet-bevestigd bewijsmateriaal, geleverd door de aanklager. In het geval het een rechtszaak betreft t.a.v. seksuele kindermishandeling heeft deze waarschuwing tot resultaat dat

kinderen vaak als onbetrouwbare getuigen worden beschouwd. In dit artikel wordt gesteld dat juist de wijze waarop een rechtszaak m.b.t. seksuele kindermishandeling wordt behandeld ertoe leidt dat het misdrijf moeilijk te vervolgen is en niet het feit dat de getuige een kind is. De onderzoekster beperkt zich hier tot het analyseren van de historische rol die bovengenoemde waarschuwing door de onderzoeksrechter heeft gespeeld. Daarnaast laat zij zien op welke wijze dit ook nu nog van invloed is bij de behandeling van zaken m.b.t. seksuele kindermishandeling. Dit doet zij om de historische context waarbinnen deze zaken worden behandeld en de specifieke rol die de rechterlijke waarschuwing daarbij speelt beter te kunnen begrijpen. In het licht van deze analyse behandelt de schrijfster de implicaties van wetsherzieningen op rechtszaken betreffende seksuele kindermishandeling. Met name wijst zij op de noodzaak om de specifieke problemen t.a.v. de vervolging bij seksuele kindermishandeling daarbij in beschouwing te nemen.

Met literatuuropgave.

5

Lovegrove, A.

Writing quantitative narrative guideline judgements; a proposal

Criminal law review, april 2001, pp. 265-281

Ten behoeve van meer consistentie en eenduidigheid in de straftoemeting, stelt het Engelse Court of Appeal voor de totstandkoming van uitspraken in strafzaken vonnisrichtlijnen op. Deze richtlijnen zijn voornamelijk beschrijvend van aard, met alle beperkingen van dien zo betoogt de auteur van dit artikel. Ze zijn grofmazig en onnauwkeurig en derhalve niet goed in staat om alle mogelijke combinaties tussen type delict en feitelijke omstandigheden van daad en dader

naar behoren te vertalen in een uitgebalanceerd vonnis. Aan de andere kant verwerpt de auteur het gebruik van vonnisrichtlijnen met een cijfermatig karakter, zoals deze in de VS worden toegepast. Deze passen niet binnen het Engelse rechtssysteem. Hij doet daarom een voorstel voor de ontwikkeling van een stelsel van beschrijvende vonnisrichtlijnen, die worden gecombineerd met cijfermatig gescoorde indelingen en typologieën. Met behulp van uitgewerkte voorbeelden van cijfermatige weging van de ernst van de daad, de verschillende omstandigheden bij het plegen van het delict en van alle mogelijke factoren die op de dader van toepassing zijn, beschrijft hij een eerste uitwerking van dit stelsel. Tenslotte benadrukt hij dat zijn voorstel over de volle breedte van het proces van vonniswijzing, beter dan de huidige richtlijnen recht doet aan het beginsel van proportionaliteit. Met literatuuropgave.

6

Sarre, R.

Beyond 'What works?' A 25-year jubilee retrospective of Robert Martinson's famous article

The Australian and New Zealand journal of criminology, 34e jrg., nr. 1, 2001, pp. 38-46

In 1974 publiceerde de New Yorkse socioloog Robert Martinson zijn later beroemd geworden artikel 'What works? Questions and answers about prison reform'. Daarin sprak hij zich op basis van een uitgebreid evaluatie-onderzoek van Amerikaanse programma's tussen 1945 en 1967 zeer sceptisch uit over de mogelijkheid regelovertreeders te resocialiseren en te reintegreren. Zowel in linkse als rechtse kringen vond het idee van 'niets werkt' veel weerklank. Maar de publicatie van Martinson, zegt de auteur, moet wel in de juiste context

gezien worden. Ten eerste deed Martinson bovengenoemd onderzoek samen met twee andere onderzoekers. Volgens die twee had Martinson zich de resultaten van hun gezamenlijk onderzoek toegeëigend en zijn publicatie gedaan zonder hun specifieke toestemming. (In hun onderzoeksrapport werd de deur opengelaten voor enig optimisme). Ten tweede is Martinson bekritiseerd wegens methodologische zwakheden. En ten derde verklaarde Martinson kort voor zijn dood in 1980 dat bepaalde behandelingsprogramma's wel degelijk effect sorteren. De auteur is niet van mening dat 'niets werkt'. Integendeel, veel blijkt toch te werken, hetgeen naar voren komt in enkele meta-studies. Maar desondanks behoudt het idee van resocialisatie toch een 'tweede klasse'-status en Martinson is daar debet aan. Volgens de auteur is het idee van 'niets werkt' geen wetenschappelijke waarheid, maar een sociaal geconstrueerde realiteit. Met literatuuropgave.

Criminologie

7

Broidy, L.M.

A test of general strain theory

Criminology, 39e jrg., nr. 1, 2001, pp. 9-35

Verslag wordt gedaan van een onderzoek ter toetsing van de strain-theorie, waarbij niet alleen aandacht bestaat voor de relatie tussen strain en criminaliteit, maar ook voor de interveniërende rol van de negatieve emoties die voortkomen uit strain en voor de legitieme manieren om om te gaan met strain. Er blijkt inderdaad een relatie te bestaan tussen strain en negatieve emoties, maar de aard van deze relatie is afhankelijk van het specifieke type strain en specifieke emoties.

Stressvolle levensgebeurtenissen leiden bijvoorbeeld wel tot woede, maar geblokkeerde doeleinden niet. Woede die voortvloeit uit strain is wel gerelateerd aan crimineel gedrag, maar andere negatieve emoties die voortkomen uit strain zijn wel gerelateerd aan legitieme strategieën om strain te verminderen, maar niet aan criminaliteit. Bovendien speelt het geslacht van de respondenten een differentiërende rol. Woede als reactie komt bij beide seksen evenveel voor, maar andere negatieve emoties komen meer voor onder vrouwen dan mannen. Wanneer rekening wordt gehouden met woede en andere negatieve emoties, dan blijft sekse een significante voorspeller van crimineel gedrag. Met literatuuropgave.

8

Carrington, P.J.

Population aging and crime in Canada; 2000-2041

Canadian journal of criminology, 43e jrg., nr. 3, 2001, pp. 331-356

In dit artikel worden voorspellingen gedaan over het niveau van de criminaliteit over de jaren 2000 tot 2041. De voorspellingen zijn gebaseerd op de huidige statistieken met betrekking tot leeftijdgebonden criminaliteit en criminele victimisatiecijfers, alsmede op de vooronderstelling dat leeftijdgebonden criminaliteitscijfers niet zullen wijzigen. De tendens om misdrijven te begaan stijgt sterk met de leeftijd van de betrokkene met een piek in de (late) tienertijd om daarna met het stijgen der jaren te dalen. Gelet op de vergrijzing van de Canadese bevolking wordt voor alle typen criminaliteit een daling verwacht. De totale criminaliteitscijfers zullen dalen tot 85% van het niveau van 1999 in het jaar 2026 en tot 81% in het jaar 2041. Het risico op victimisatie zou eenzelfde traject volgen. De cijfers met

betrekking tot typische misdrijven door tieners en jong-volwassenen, zoals beroving en inbraak zullen naar verhouding sneller dalen, terwijl criminaliteit door oudere volwassenen, zoals seksueel misbruik en dronken rijden minder snel zal dalen. De resultaten die in dit artikel worden vermeld zijn slechts schattingen van veranderingen die verwacht kunnen worden, slechts uitgaande van demografische veranderingen. Met literatuuropgave.

9

Denov, M.S.

A culture of denial; exploring professional perspectives on female sex offending

Canadian journal of criminology, 43e jrg., nr. 3, 2001, pp. 303-329

Tot nu toe is er heel weinig onderzoek gedaan, gericht op het tot stand komen van professionele gezichtspunten t.a.v. seksuele delicten gepleegd door vrouwen. In een poging deze leemte op te vullen, wil de onderzoeker met deze verkennende studie achterhalen op welke wijze Canadese politieambtenaren en psychiaters aankijken tegen seksuele mishandeling door vrouwen en hoe zij deze vrouwen typeren. De gegevens voor dit onderzoek zijn afkomstig uit semi-gestructureerde interviews met beide beroepsgroepen. In het geval van politieambtenaren werd tevens gebruik gemaakt van directe observatie en analyse van rapporten. Met dit onderzoek wordt blootgelegd hoe de ontkenning van het feit dat ook vrouwen potentiële seksuele agressors kunnen zijn, wezenlijk deel uitmaakt van de professionele beschrijving en interpretatie van seksuele mishandeling door vrouwen. Voor beide beroepsgroepen geldt dat de sekse van de dader bepalend is voor de interpretatie van het seksuele misdrijf en als zodanig niet los kan worden

gezien van de seksecontext. Aangezien seksuele mishandeling door vrouwen niet past binnen het traditionele beeld van gepast vrouwelijk gedrag, blijkt dat bewust of onbewust pogingen worden gedaan om de dader en haar vergrijp te transformeren naar een situatie die overeenstemt met meer cultureel acceptabele normen van vrouwelijk gedrag. Dit kan uiteindelijk leiden tot ontkenning van het probleem. Met literatuuropgave.

10

Hood, R.

Penal policy and criminological challenges in the new millennium
Australian and New Zealand journal of criminology, 34e jrg., nr. 1, 2001, pp.

1-16

In dit artikel stelt de auteur de relatie aan de orde tussen criminologie en strafrechtelijk beleid. Volgens hem lijdt het geen twijfel dat de kloof tussen onderzoek/kennis en beleid steeds groter wordt. Dat komt onder meer omdat burgers actie willen (en wel onmiddellijk) en politici bang zijn dat hun politieke opponenten het hen zullen verwijten als ze niet daadkrachtig handelen. Dat de kloof wijder wordt, heeft ook te maken met hoe beleidsmakers de bijdrage van criminologen percipiëren. De auteur adstrueert zijn opvattingen aan de hand van een overzicht van recente ontwikkelingen en veranderingen op diverse beleidsgebieden. Veelal bestaat er bij zowel publiek als overheden een groeiende teleurstelling over het werk van criminologen. Daar komt bij dat criminologen zelf ambivalent zijn over hun betrokkenheid bij het strafrechtelijk systeem. Want wie of wat bepaalt de doelen: criminologische kennis of politieke, morele of wettelijke overwegingen? Het grote gevaar is dat criminologische kennis verwordt tot gewoon een product dat gekocht kan worden van de aanbieder met de

laagste prijs. De belangrijkste prioriteit voor de criminologie is dat er een onafhankelijke financiering komt van het wetenschappelijk onderzoek. Dus geen financiering meer van overheidswege, maar door het oprichten van een onafhankelijk orgaan, dus door - zoals de auteur het noemt - een Criminologische Raad voor Onderzoek. Met literatuuropgave.

11

Huang, B., R. Kosterman e.a.

Modeling mediation in the etiology of violent behavior in adolescence; a test of the social development model Criminology, 39e jrg., nr. 1, 2001, pp. 75-107

Het sociale ontwikkelingsmodel probeert menselijk gedrag te verklaren door de specificatie van predictieve en bemiddelende ontwikkelingsrelaties. Het houdt rekening met de effecten van empirische voorspellende factoren, zowel risico- als beschermende factoren en probeert een synthese te maken van de sterkst ondersteunde veronderstellingen uit de sociale controle-theorie, de sociale leertheorie en de differentiële associatietheorie. In dit artikel wordt verslag gedaan van de toetsing van het sociale ontwikkelingsmodel, waarbij concepten worden gebruikt die zijn gemeten op de leeftijd van 10, 13, 14 en 16 om gewelddadig gedrag te voorspellen op de leeftijd van 18 jaar. Gebruik is gemaakt van een steekproef van 808 scholieren afkomstig van scholen uit Seattle met een hoge criminaliteit. De onderzoekers concluderen dat het model een goede voorspelling oplevert van gewelddadig gedrag op achttienjarige leeftijd. Ze besluiten hun verslag met de implicaties van het onderzoek voor de theorievorming en voor preventie.

Met literatuuropgave.

12

Markowitz, F. e.a.

Extending social disorganization theory; modeling the relationships between cohesion, disorder and fear Criminology, 39e jrg., nr. 2, 2001, pp. 293-391

Aan de hand van recente onderzoeksliteratuur over processen van desorganisatie en het optreden van sociale afbraak in woonbuurten, laten de auteurs van dit artikel twee groepen modellen de revue passeren, die de statistische en causale verbanden beschrijven tussen maatschappelijke verloedering, inbraken, buurtcohesie en angst voor criminaliteit. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen modellen die wel en die niet uitgaan van wederzijdse en wederkerige beïnvloeding van de relevante variabelen binnen de theorie. Door een analyse op de panel-data van drie achtereenvolgende metingen van de British Crime Survey (1984: 11030, 1988:11741 en 1992: 10059 respondenten) hebben de onderzoekers met name de volgende hypothese getoetst: afname van buurtcohesie gaat gepaard met toename van criminaliteit en sociale verloedering, waardoor de angst voor criminaliteit toeneemt en een zichzelf versterkend proces ontstaat van verder verminderende cohesie. Deze hypothese wordt door het onderzoek bevestigd. De resultaten wijzen er verder op, dat verloedering slechts indirect leidt tot meer inbraken, en wel door tussenkomst van de variabelen angst en buurtcohesie. Onderzoekers stellen vast dat cohesie verloedering reduceert, maar dat eenmaal optredende verloedering de cohesie aantast. Tenminste voor een gedeelte is de angst voor criminaliteit een intermediërende variabele voor het proces van verloedering.

Met literatuuropgave.

Jeugdbescherming en -delinquentie

13

Akinbami, L.J., T.L. Cheng e.a.*A review of teen-tot programs; comprehensive clinical care for parents and their children*

Adolescence, 36e jrg., nr. 142, 2001, pp. 381-393

In deze studie worden vier artikelen onder de loep genomen, waarin uitgebreide klinische programma's worden beschreven, die zich richten op hulp aan tienermoeders en hun kinderen. Deze programma's werden opgesteld om het slechte toekomstperspectief dat zij hebben een halt toe te roepen. Dit wordt gedaan door gezondheidszorg, anticonceptie, counseling, assistentie bij het verkrijgen van hulp bij diverse instanties en maatschappelijke dienstverlening tezamen aan te bieden. Ook worden de jonge moeders aangemoedigd hun opleiding af te maken. Uit evaluatie van de programma's blijkt dat er enig succes mee wordt geboekt t.a.v. het voorkomen van verdere zwangerschappen, het voltooien van de opleiding en het verbeteren van de gezondheid van de jonge moeders en hun kinderen na een periode van zes tot achttien maanden. De onderzoekers merken hierbij op dat er wel beperkingen zijn wat betreft de evaluatie van de bestudeerde programma's, waardoor de waargenomen effectiviteit mogelijk groter of kleiner was. Klinische programma's die zich richten op hulp aan tienermoeders en hun kinderen zullen ook in de toekomst moeten worden onderworpen aan evaluaties om de effectiviteit ervan te kunnen bepalen, zo stellen de onderzoekers. Zij concluderen dat een grote steunverlening en financiële bijdrage aan deze

programma's en de evaluatie ervan gerechtvaardigd is.

Met literatuuropgave.

14

Cottle, C.C., R.J. Lee e.a.*The prediction of criminal recidivism in juveniles; a meta analysis*

Criminal justice and behavior, 28e jrg., nr. 3, 2001, pp. 367-394

In dit artikel gaat de auteur in op de resultaten van een meta-analyse van ruim twintig studies naar risicofactoren die recidive onder criminele jongeren het beste kunnen voorspellen. In de analyse werden acht voorspellers van herhaald crimineel gedrag onder de loep genomen. Uit deze analyse kwam naar voren dat de criminele voorgeschiedenis van de jongere de belangrijkste voorspeller bleek te zijn voor het voorkomen van recidive. Het voorkomen van recidive werd dan gedefinieerd in termen van het opnieuw plegen van een strafbaar feit, ongeacht de vraag welk delict. Andere voorspellers die een belangrijke voorspellende waarde bleken te hebben in het voorkomen van recidive waren een problematische gezins situatie, het niet om kunnen gaan met vrije tijd, criminele vrienden, gedragsproblemen en bepaalde persoonlijkheidsstoornissen. De auteurs benadrukken tenslotte het belang van longitudinaal onderzoek naar risicofactoren die de kans op recidive vergroten, met name ook om te kunnen bepalen of bepaalde risicofactoren direct samenhangen met de adolescentie – en derhalve per definitie van voorbijgaande aard zijn – of toch een structureel karakter hebben. Inzicht in dit onderscheid kan de effectiviteit van vroegtijdig ingrijpen bij jongeren met gedragsproblemen vergroten.

15

Gillespie, A.A.*Children, chatrooms and the law**The criminal law review*, juni 2001, pp. 435-446

Kinderen lopen gevaar via de chatrooms op internet misbruikt te worden door seksuele delinquenten. De auteur analyseert in hoeverre de Engelse wet mogelijkheden biedt dit probleem aan te pakken. Er blijken in principe maar drie opties te zijn om kinderen te beschermen: verdachten kunnen beschuldigd worden van een 'inchoate offence' (het aansporen tot een misdrijf of de intentie daartoe hebben), 'gross indecency with a child' (het plegen van grove obsceniteiten met een kind) en 'child abduction' (ontvoering). Deze drie opties worden uitvoerig geanalyseerd aan de hand van enkele rechtszaken. De auteur concludeert dat de in deze jurisprudentie centraal staande Criminal Attempts Act 1981 niet in staat is kinderen adequate bescherming te bieden als het gaat om zo'n modern medium als internet. Vervolgens richt hij zijn blik op de wetgeving in enkele Amerikaanse staten. Volgens hem is de VS al ver gevorderd in het bieden van effectieve juridische middelen aan rechtshandhavers. De eindconclusie van de auteur is dat het sterk aan te bevelen is de wet zo te hervormen dat het strafbaar wordt met welk communicatiemiddel dan ook (hij doet hier met name op het toenemend gebruik van mobiele telefoons) contacten te arrangeren met de bedoeling seksueel contact met een minderjarige te hebben. Met literatuuroppgave.

16

Gregoire, K., D. Schultz

Substance-abusing child welfare parents; treatment and child placements outcomes

Child welfare, 80^e jrg., 2001, pp. 433-452

Middelengebruik en alcohol- en drugsverslaving onder ouders van aan Jeugdzorg of Kinderbescherming toevertrouwde kinderen, vormt een ernstig en toenemend volksgezondheidsprobleem in de VS. Uit de literatuur is bekend dat de resultaten van behandelprogramma's voor deze ouders uiteenlopen tussen mannen en vrouwen. Verder bestaan er verschillen naar gelang men al dan niet eerder in behandeling is geweest, de behandeling al dan niet het gevolg is van een rechterlijk vonnis, maar vooral naar de mate waarin men steun heeft ondervonden van familie en vrienden. In dit artikel beschrijven de auteurs hun onderzoek onder 167 van deze naar hulp en behandeling verwezen ouders. Aan de hand van dossierstudie en interviews koppelen ze de klinische kenmerken en de interventieresultaten bij hun respondenten aan het al dan niet volledig doorlopen van het diagnose-onderzoek, al dan niet afmaken van de behandeling en al dan niet clean zijn aan het eind van de rit. De bevindingen stemmen grotendeels overeen met de besproken literatuur, hoewel in hun data het rechterlijk vonnis geen rol lijkt te spelen. Hoewel de auteurs een voorbehoud maken in verband met de grootte van de onderzoeksgroep, doen ze op basis van de bevindingen een aantal aanbevelingen. Zo pleiten ze ervoor om het supportsysteem (familie en vrienden) van de cliënt naar zijn behoefte en feitelijke omstandigheden op maat te ondersteunen en om voor gemeenschappen innovatieve methoden te ontwikkelen om de ernstigste probleemgezinnen in hun midden te helpen. Ze sluiten af met een pleidooi voor samenwerking van alle betrokken partijen om deze gezinnen een toegankelijke en

effectieve behandeling te kunnen bieden.

Met literaturopgave.

17

Jang, S.J., B.R. Johnson

Neighborhood disorder, individual religiosity and adolescent use of illicit drugs; a test of multilevel hypotheses Criminology, 39^e jrg., nr. 1, 2001, pp. 109-143

De auteurs zijn van mening dat de opkomst van nieuwe theoretische en methodologische perspectieven noodzaken tot nader onderzoek over het ontstaan van drugsgebruik. Daarom willen zij ten eerste onderzoeken wat de invloed is van het wonen in wijken met veel ordeloosheid en ongeregelde heden. Ten tweede willen zij onderzoeken wat de invloed is van religieuze gevoelens. Bij het onderzoek werd gebruik gemaakt van gegevens over 1087 personen uit de National Youth Survey, die bewerkt werden met hiërarchische lineaire modellen van Bryk en Raudenbush. Ook werd gelet op de binding van respondenten met school en gezin. Het blijkt dat de woonomgeving, wanneer die zich kenmerkt door veel wanorde, een belangrijke risicofactor is. Een adolescent die in zo'n wijk woont beleeft de wanorde als een symbool van de teloorgang van controlemechanismen waardoor ook bindingen met gezin, school en religieuze instituties sterk te lijden hebben. Een ander gevolg is dat jongeren de omgang gaan zoeken met drugsgebruikende leeftijdgenoten en een pro-drughouding ontwikkelen. Verder laat het onderzoek zien dat individuele religiositeit als een buffer werkt tegen de kwalijke effecten van de achteruitgang van de kwaliteit van de woonomgeving. De positieve gevolgen van religieuze gevoelens op drugsgebruik worden sterker naarmate de adolescent opgroeit, omdat in dat

proces morele waarden steeds duidelijker omlijnd worden.

Met literatuurgave.

18

Cerncovich, S.A., C.P. Giordano

Stability and change in antisocial behavior; the transition from adolescence to early adulthood Criminology, 39^e jrg., nr. 2, 2001, pp. 371-410

Verklaringen voor continuïteit van antisociaal gedrag onder adolescenten en jong-volwassenen worden in de criminologische literatuur onder meer geboden door de theorieën die worden aangeduid met de term 'latent trait'-(vroeg aanwezige antisociale trekken nestelen zich vaster en bemoeilijken zo sociale binding) en 'life-course' (volharding in delinquent gedrag maakt dat sociale binding afneemt). Volgens dezelfde theorieën vinden positieve veranderingen in het gedrag plaats naar de mate waarin men er in de loop van de jaren in slaagt sociale binding aan te gaan en vast te houden. Binnen dit theoretisch kader hebben de auteurs van dit artikel een longitudinaal onderzoek uitgevoerd, dat zich richtte op drie onderzoekshypotheses: er bestaat een positief verband tussen delinquent gedrag tijdens de adolescentie en de fase van volwassenheid; er bestaat een negatief verband tussen jeugddelinquentie en de mate waarin men als adolescent en volwassene sociale banden heeft; het verband tussen jeugddelinquentie en delinquent gedrag als volwassene wordt zwakker naarmate men méér grip krijgt op het vestigen van sociale banden. De hypothesen werden aan de hand van een twaalfal parameters getoetst bij twee steekproeven van (voormalig) gedetineerde- (meting 1982 en 1992) en thuiswonende jongeren (meting 1982 en 1995). Onderzoekers stellen vast dat vroege delinquentie in beide steekproeven

een krachtige factor is in de voorspelling van crimineel gedrag als volwassene. Hoewel de mate van sociale binding bij niet-gedetineerde delinquente adolescenten een belangrijke variabele blijkt voor positieve gedragsverandering, concluderen zij dat zowel het sociale bindingsniveau als het antisociale gedrag juist bij de zwaardere categorie delinquenten aanmerkelijk ongevoeliger zijn voor verandering dan bij de lichtere delinquenten. Met literatuuropgave.

19

Pleydon, A.P., J.G. Schner

Female adolescent friendship and delinquent behavior

Adolescence, 36^e jrg., nr. 142, 2001, pp. 189-205

Er is nog weinig onderzoek verricht naar vriendschapsbanden van jonge vrouwelijke delinquenten. Nog minder vaak werd daarbij onderscheid gemaakt tussen hechte vriendschapsbanden en vriendschapsbanden met leeftijdgenoten. In deze studie richten de onderzoekers zich op de banden met hartsvriendinnen en groepen leeftijdgenoten van delinquente (N=29) en niet-delinquente (i.e. middelbare scholieren; N=47) vrouwelijke Canadese jongeren. Hierdoor wordt het ook mogelijk de vriendschapsbanden van delinquenten en niet-delinquenten te vergelijken. Beide groepen onderzoeksdeelnemers werd een aantal beoordelingsschalen voorgelegd m.b.t. delinquent gedrag, vriendschap, banden met leeftijdgenoten, de mate waarin leeftijdgenoten druk uitoefenen en de vertrouwelijkheid tussen vriendinnen of leeftijdgenoten. Het blijkt dat de jonge wetsovertreedsters het voorgaande jaar significant vaker afwijkend gedrag vertoonden dan de middelbare scholieren. De delinquente en niet-delinquente jongeren

verschilden niet significant wat betreft de mate van vriendschap, conflict, hulp, veiligheid en verbondenheid met hun beste vriendin. Ook de mate van vertrouwen, afstand tot of gevoelde verbondenheid met de groep leeftijdgenoten was voor beide groepen min of meer gelijk. Delinquente meisjes communiceerden minder met leeftijdgenoten en ervoeren meer druk van de leeftijdgenoten dan niet-delinquente meisjes. De druk die zij ervoeren was een significante voorspellende factor voor delinquent gedrag bij vrouwelijke adolescenten. Vriendschapsbanden bij delinquente en niet-delinquente vrouwelijke adolescenten verschillen dus niet zoveel. Met literatuuropgave.

20

Wright, J.P., F.T. Cullen

Parental efficacy and delinquent behavior; do control and support matter?

Criminology, 39^e jrg., nr. 3, 2001, pp. 677-706

Pasgeleden is het concept 'collectieve doelmatigheid' ontwikkeld ter aanduiding van de controle en ondersteuning die uitgaan van de gemeenschap om het criminaliteitsniveau te verminderen. Analooq daaraan gebruiken de auteurs van dit artikel het concept 'ouderlijke doelmatigheid' ter aanduiding van de criminaliteitreducerende effecten die uitgaan om het toezicht over en de ondersteuning van kinderen door hun ouders. Om die effecten te toetsen is gebruik gemaakt van gegevens van de National Longitudinal Survey of Youth. Onderzocht is de onderlinge relatie tussen toezicht en ondersteuning en het gezamenlijke effect van beide op de criminaliteit van jongeren. Uit de resultaten blijkt dat controle en steun met elkaar vervlochten zijn en dat de criminaliteitreducerende invloed van

beide aanzienlijk is, zowel voor de onderzoeksgroep als geheel als voor de verschillende te onderscheiden leeftijdsgroepen.
Met literatuuropgave.

Verslaving

21

Farabee, D., J. Vandana e.a.

Addiction careers and criminal specialisation

Crime & delinquency, 47e jrg., nr. 2, 2001, pp. 196-220

In dit artikel doen de auteurs verslag van een onderzoek naar de relaties tussen drugsverslaving en de ontwikkeling van een criminele carrière. Zij wilden onderzoeken in hoeverre de mate van drugsverslaving van invloed is op de mate van criminele specialisatie. Uit het onderzoek onder een steekproef van ruim zeventienduizend verslaafden kwam naar voren dat er een significante relatie bestond tussen de fase van verslaving en het type delict dat men pleegde. Diegenen die verwickeld raakten in een criminele carrière nadat ze hun drugsverslavingscarrière waren begonnen, hielden zich voornamelijk bezig met slachtofferloze vormen van criminaliteit. Tegelijkertijd bleek uit het onderzoek dat verslaafden aan cocaïne, heroïne, alcohol een diverser criminaliteitspatroon vertoonden, maar dat ook voor hen gold dat ze zich relatief meer inlieten met slachtofferloze vormen van criminaliteit dan met vormen van (gewelds)criminaliteit waarbij wel sprake is van een slachtoffer. De auteurs concluderen op basis van dit onderzoek dat de afhankelijkheid van drugs niet zozeer een verklarende factor is voor het ontstaan van geweldscriminaliteit, maar eerder een bevorderende factor. Voor slachtofferloze vormen van criminaliteit daarentegen geldt dat

drugsgebruik zowel een verklarende als bevorderende factor is.

Slachtofferstudies

22

Felson, R.B., J. Ackerman

Arrest for domestic and other assaults

Criminology, 39^e jrg., nr. 3, 2001, pp. 655-676

De politie wordt er soms van beticht zich inschikkelijk (d.w.z. dat er geen vervolging komt) te gedragen tegenover een verdachte van wie blijkt dat hij een relatie heeft met het slachtoffer. Vooral in gevallen van huiselijk geweld zou dit duidelijk te zien zijn: de dader (altijd man) wordt niet gearresteerd. De auteurs willen deze kritiek nader onderzoeken aan de hand van gegevens uit de National Crime Victimization Survey voor de periode 1992-1998. Ze selecterden 4565 incidenten waarbij aangifte werd gedaan vanwege bedreigingen of fysiek geweld. Het onderzoek ging niet over beroving, verkrachting, seksueel geweld of diefstal. Uit de logistieke regressievergelijkingen komt naar voren dat bij incidenten waarbij de dader een intieme partner is van het slachtoffer de politie vaker tot arrestatie overgaat dan in gevallen waar de dader een vreemde is. Dat komt omdat intimi makkelijk geïdentificeerd kunnen worden. Dit is geen ondersteuning voor de inschikkelijkheids-hypothese. Wat echter de kans op arrestatie van een intimi verkleint, is het feit dat er in gevallen van huiselijk geweld vaak geen getuigen aanwezig zijn. Bij minder heftige incidenten vinden de auteurs juist wel aanwijzingen dat de politie zich 'soepel' opstelt. De auteurs menen dat wat lijkt op inschikkelijkheid, dat in werkelijkheid niet is; er is geen sprake van tolerantie van huiselijk geweld of geweld tegen vrouwen. Daarbij komt dat de politie

vaak niet kan arresteren omdat slachtoffers niet formeel een klacht indienen of omdat er geen getuigen zijn.

Met literatuuropgave.

Met literatuuropgave.

23

Sanders, A., C. Hoyle, e.a.

Victim impact statements; don't work, can't work

Criminal law review, juni 2001, pp. 447-458

Victim Impact Statements zijn verklaringen van het slachtoffer over de gevolgen - fysiek, financieel, psychologisch of emotioneel - van wat de dader heeft gedaan. VIS zijn bedoeld als ondersteuning voor de besluitvorming van rechters. Ze zijn controversieel en daarom willen de auteurs met hun artikel een bijdrage geven aan het nog steeds gaande debat tussen voorstanders en tegenstanders. Ze evalueerden een groot aantal rechtszaken waarbij slachtoffers een VIS hadden ingediend. De uitkomsten nopen hen het niet eens te zijn met de voorstanders, die VIS beschouwen als een wenselijke vorm van slachtofferparticipatie. Een VIS voegt over het algemeen weinig relevant toe aan de kennis van rechters. Wat in een VIS staat is de rechter al in grote lijnen bekend en een VIS kan niet tegemoet komen aan zijn wensen en behoeften. Wat slachtoffers in de eerste plaats nodig hebben, zo concluderen de auteurs, is inzicht in het verloop van de besluitvorming van de rechter en door welke overwegingen die zich laat leiden. Slachtoffers krijgen daardoor ook een beter begrip van de rechtvaardigheid van beslissingen waardoor ze er ook vrede mee kunnen hebben waarom de ene straf niet en de andere straf wel wordt (of kan worden) gegeven.

Onderstaande publicaties kunnen te
leen worden aangevraagd bij het
Wetenschappelijk Onderzoek- en
Documentatiecentrum, Koninginne-
gracht 19, Den Haag,
email: aeind@best-dep.minjus.nl;
tel.: 070-3 70 65 54/3.

Aertsen, I., S. Christiaensen e.a.

*Vademecum politie slachtoffer-
bejegening*

Gent, Academia Press, 2002

Bachman, R., R.K. Schutt

*The practice of research in criminology
and criminal justice (met CD-ROM)*

Boston, Pine Forge Press, 2001

Balß, R., M.C. Baurmann e.a.

Opfer und Zeugen bei der Polizei

Neuwied, Bundeskriminalamt (BKA),
2001

Bartels, H., G. Besanger

Jeugdreclassering; veelzijdig aangepakt
Utrecht, Stichting Vedio, 2001

Broers, E.-J., B. van Klink

De rechter als rechtsvormer

Den Haag, Boom Juridische uitgevers,
2001

Farrell, G., K. Pease (red.)

Repeat victimization

Monsey, Criminal Justice Press, 2001

Farrel, M., A. Verster e.a.

*Reviewing current practice in
drug-substitution treatment in the
European Union*

Luxemburg, EMCDDA, 2001

Faure, M., T. de Roos e.a.

*Herziening van het commune
milieustrafrecht*

Deventer, Gouda Quint, 2001

Ferwerda, H., M. Bottenberg e.a.

*Straatroof; omvang, achtergronden en
praktijkervaringen*

Den Haag, Ministerie van Justitie, 2002

Holmes, R.M., S.T. Holmes

Murder in America

Thousand Oaks, Sage Publications,
2001 (2^e druk)

Jupp, V., P. Davies e.a.

Doing criminological research

Londen, Sage publications, 2000

Loeber, R., D.P. Farrington

*Child delinquents; development,
intervention and service needs*

Californië, Sage Publications, 2001

Mars, G.

Occupational crime

Burlington, Ashgate publishing
company, 2001

*Modelling drug use; methods to
quantify and understand hidden
processes*

Luxemburg, EMCDDA, 2001

*Preventief toezicht op aandelen-
overdracht; eindrapport*

Hoofddorp, KPMG Bureau voor
Economische Argumentatie (BEA),
2001

Rhodes, T., M. Bernard e.a.

*Injecting drug use, risk behavior and
qualitative research in the time of AIDS*

Luxemburg, EMCDDA, 2001

Tak, P.J.P., J.P.S. Fiselier

*Duitsland - Nederland en de afdoening
van strafzaken {[rom*

Nijmegen, Wolf Legal Publishers, 2002

Tilley, N. (red.)

Analysis for crime prevention

New York, Criminal Justice Press, 2002

Vijver, C.D. van den, L.G.H. Gunther

Moor e.a. (red.)

*Politiewerk in (buiten)gewone
omstandigheden*

Dordrecht, Stichting Maatschappij,
Veiligheid en Politie (SMVP), 2002

Voß, H.-G.W.

*Professioneller Umgang der Polizei mit
Opfern und Zeugen; eine Evaluations-
studie*

Neuwied, Bundeskriminalamt (BKA),
2001

Zimring, F.E., G. Hawkins e.a.

*Three strikes and you're out in
California; punishment and democracy*
Oxford, University Press, 2001

Zuckerman, A.A.S.

*Civil justice in crisis; comparative
perspectives of civil procedure*

New York, Oxford University Press,
2001

De WODC-rapporten

Om zo veel mogelijk belanghebbenden te informeren over de onderzoeksresultaten van het WODC wordt een beperkte oplage van de rapporten kosteloos verspreid onder functionarissen, werkgroepen en instellingen binnen en buiten het ministerie van Justitie. Dit gebeurt aan de hand van een verzendlijst die afhankelijk van het onderwerp van het rapport opgesteld wordt.

De rapporten in de reeks Onderzoek en Beleid (O&B) zijn tot en met nr. 161 uitgegeven door Gouda Quint BV en zijn voor belangstellenden, die niet voor een kosteloos rapport in aanmerking komen, te bestellen bij Gouda Quint BV, postbus 23, 7400 GA Deventer, telefoon: 0570-63 31 55. Een complete lijst van de WODC-rapporten is te vinden op de WODC-Internetsite (www.wodc.nl). Daar zijn ook de uitgebreide samenvattingen te vinden van alle vanaf 1997 verschenen WODC-rapporten. Volledige teksten van de rapporten (vanaf 1999) zullen met terugwerkende kracht op de WODC-site beschikbaar komen. Hieronder volgen de titelbeschrijvingen van de in 1999, 2000 en 2001 verschenen rapporten.

Onderzoek en Beleid

Heiden-Attema, N. van der, M.W. Bol

Moelijke jeugd; risico- en protectieve factoren en de ontwikkeling van delinquent gedrag in een groep risicjongeren

2000, O&B nr. 183

Bunt, H.G. van de, J.M. Nelen (red.)

De toekomst van de bijzondere opsporingsdiensten

2000, O&B nr. 184

Eshuis, R.J.J., N. Dijkhoff

Nevenfuncties zittende magistratuur

2000, O&B 185

Leuw, Ed., L.L. Motiuk (bijdragen van); inleiding van H.J.C. van Marle

Toezicht op seksuele geweldplegers na invrijheidstelling – Safe reintegration of sexual offenders

2000, O&B 186

Kesteren, J. van, P. Mayhew en P. Nieuwbeerta

Criminal Victimization in Seventeen Industrialised Countries; key findings from the 2000 International Crime Victims Survey

2000, O&B, nr. 187

Vervaele, J.A.E., A.H. Klip (red.), A.J. Berg, N.M. Dane, O.J.D.M.L. Jansen

Administratieve en strafrechtelijke samenwerking inzake fraudebestrijding tussen justitiële en bestuurlijke instanties van de EU-lidstaten

2000, O&B, nr. 188

Huls, F.W.M., M.M. Schreuders, M.H. Ter Horst-van

Breukelen, F.P. van Tulder (red.)

Criminaliteit en rechtshandhaving

2000; ontwikkelingen en samenhangen

2001, O&B, nr. 189

Jungmann, N., E. Niemeijer, M.J. ter Voert

Van schuld naar schone lei; evaluatie

Wet Schuldsanering natuurlijke personen

2001, O&B, nr. 190

Ed. Leuw en N. Mertens

Evaluatie beginselenwet Tbs/wet Fokkens

2001, O&B nr. 191

Huijbregts, G.L.A.M., F.P. van Tulder, D.E.G. Moolenaar

Model van justitiële jeugdvoorzieningen voor prognose en capaciteit

2001, O&B192

Kruissink, M., C. Verwers

Het nieuwe jeugdstrafrecht; vijf jaar ervaring in de praktijk

O&B193, 2001

Verrest, P.A.M.

Ter vergelijking; een studie naar het Franse vooronderzoek in strafzaken

O&B194, 2001

Kamphorst, P.A., G.J. Terlouw

Van vast naar mobiel; een evaluatie van het experiment met elektronisch huisarrest voor minderjarigen als modaliteit voor de voorlopige hechtenis
O&B195, 2002

Onderzoeksnotities**Beenackers, E.Th.M.**

Effectiviteit van sanctieprogramma's: bouwstenen voor een toesingskader; een literatuurstudie
WODC, Onderzoeksnotities, nr. 1, 2000

Bijleveld, C., A. Taselaar

Motieven van asielzoekers om naar Nederland te komen; verslag van een expert meeting
WODC, Onderzoeksnotities, nr. 2, 2000

Verrest, P.A.M.

De sturing en controle van de politie in het Franse en Nederlandse vooronderzoek in strafzaken
WODC, Onderzoeksnotities, nr. 3, 2000

Eshuis, R.J.J., M.N. van Es

Werklast versnelliong handelszaken
WODC, Onderzoeksnotities nr. 4, 2000

Meijer, B.G.

Cameratoezicht in het publieke domein in EU-landen
WODC, Onderzoeksnotities nr. 5, 2000

Heiden-Attema, N. van der, B.S.J.**Wartna**

*Recidive na een verblijf in een JBI; een vervolgstudie naar de geregistreeerde criminaliteit onder jongeren die werden opgenomen in een justitiële behandel-
inrichting*
WODC, Onderzoeksnotities nr. 6, 2000

Breugel, A.M.M. van, L. Boendermaker

Eisen in jeugdzaken; een inventarisatie van meningen over de 'requireerichtlijn in kinderzaken'
WODC, Onderzoeksnotities nr. 7, 2000

Baas, N.J.

Rekrutering en (permanente) educatie van de zittende magistratuur in vijf landen; een internationale verkenning
WODC, Onderzoeksnotities nr. 8, 2000

Heiden-Attema, N. van der, B.S.J. Wartna

Recidive na een strafrechtelijke maatregel; een studie naar de geregistreeerde criminaliteit onder jongeren met een pibb, een jeugd-tbr of een pij
WODC, Onderzoeksnotities nr. 9, 2000

Beenackers, E.M.Th.

*Effectiviteit van sanctieprogramma's: op zoek naar interventies die werken; met name bij zeden- en gewelds-delinquenten en delinquenten met cognitieve tekorten - een literatuuron-
derzoek*
WODC, Onderzoeksnotities, nr. 1, 2001

Heide, W. van der, D.E.G. Moole-

naar, F.P. van Tulder
Prognose van de sanctiecapaciteit 2000-2005
WODC, Onderzoeksnotities, nr. 2, 2001

Kruissink, M. en A.A.M. Essers

Ontwikkeling van de jeugdcriminaliteit; periode 1980-1999
WODC, Onderzoeksnotities, nr. 3, 2001

Moolenaar, D.E.G.

Tussen uitspraak en detentie; een verklaring voor het verschil tussen twee methoden om de behoefte aan sanctiecapaciteit te meten
WODC, Onderzoeksnotities, nr. 4, 2001

Bernasco, W.

Trajectvorming in en rond de justitiële jeugdinrichtingen
WODC, Onderzoeksnotities, nr. 5, 2001

Baas, N.

Probleemouders, probleemkinderen? Een literatuurstudie van transgene-rationele overdracht van problemen die tot kinderbeschermingsmaatregelen (kunnen) leiden
WODC, Onderzoeksnotities, nr. 6, 2001

Beke, B.M.W.A., W.J.M. de Haan,

G.J. Terlouw
Geweld verteld; daders, slachtoffers en getuigen over 'geweld op straat'
WODC, Onderzoeksnotities, nr. 7, 2001

Smit, P.R., S. van der Zee, W. van der Heide, F. Heide

Moord en doodslag in 1998

WODC, Onderzoeksnotitie, nr. 8, 2001

Ginkel, E.C. van

Telling beslag op zeeschepen in

Nederland en de omliggende landen

WODC, Onderzoeksnotitie, nr. 1, 2002

Jacobs, M.J.G., A.A.M. Essers, R.F. Meijer

Daderprofielen van autodiefstal; een

vooronderzoek met behulp van de

WODC-Strafrechtmonitor en het

Herkenningsdienstsysteem

WODC, Onderzoeksnotitie, nr. 2, 2002

Verrest, P.A.M., E.M.Th. Beenakkers

Evaluatie Wet Herziening gerechtelijk

vooronderzoek; eerste fase van het

onderzoek

WODC, Onderzoeksnotitie, nr. 3, 2002

Berg, E.A.I.M. m.m.v. R. Aidala,

E.M.Th. Beenakkers

Organisatiecriminaliteit; aard,

achtergronden en aanpak

WODC, Onderzoeksnotitie, nr. 4, 2002

Gebruik persoonsgegevens:

Kluwer BV legt de gegevens van abonnees vast voor de uitvoering van de (abonnements-overeenkomst). De gegevens kunnen door Kluwer, of zorgvuldig geselecteerde derden, worden gebruikt om u te informeren over relevante producten en diensten. Indien u hier bezwaar tegen heeft, kunt u contact met ons opnemen.

Leveringsvoorwaarden

Op alle uitgaven van Kluwer zijn de algemene leveringsvoorwaarden van toepassing. Deze kunt u lezen op www.kluwer.nl of opvragen via tel.: 0570-673449.

Auteursrecht voorbehouden.

Behoudens uitzondering door de Wet gesteld, mag zonder schriftelijke toestemming van de rechthebbende(n) op het auteursrecht c.q. de uitgever van deze uitgave, door de rechthebbende(n) gemachtigd namens hem (hen) op te treden, niets uit deze uitgave worden vervelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of anderszins, hetgeen ook van toepassing is op de gehele of gedeeltelijke bewerking. Het verlenen van toestemming tot publicatie in dit tijdschrift houdt in:

1. dat de auteur de uitgever machtigt om de door derden verschuldigde vergoeding voor kopiëren conform artikel 17, lid 2, Auteurswet 1912 en het KB van 20 juni 1974, Staatsblad 351 ex artikel 16B 1912 te doen geldend maken door en overeenkomstig de statuten en reglementen van de Stichting Reprorecht te Amsterdam.
2. dat de auteur de Uitgever machtigt om zijn rechten ex artikel 16 sub A ten vierde Auteurswet 1912 (bloemlezingen) geldend te maken volgens dezelfde beginselen als die van de Stichting Reprorecht. Een en ander behoudens uitdrukkelijk voorbehoud zijdens de auteur.